

SAMVERKAN FÖR FRAMGÅNG

20 år med polisutbildningen i Umeå

Red. Staffan Karp och Lars-Erik Lauritz

UMEÅ UNIVERSITET
POLISUTBILDNINGEN

Samverkan för framgång – 20 år med polisutbildningen i Umeå
© Staffan Karp & Lars-Erik Lauritz (Red), 2021.

Enheten för polisutbildning, Umeå universitet, SE-901 87 Umeå
www.umu.se/enheten-for-polisutbildning

ISBN 978-91-7855-689-2 (print)
ISBN 978-91-7855-690-8 (pdf)

Foto: Omslag, Mattias Pettersson. Inlaga, sid. 7-10, privata porträttbilder. Övriga bilder: Mattias Pettersson, Ulrika Bergfors, Simon Jönsson, Alekzandra Granath, Elin Berge, Andreas Nilsson.
Formgivning och sättning: Inhousebyrån, Kommunikationsenheten, Umeå universitet.
Tryck: Cityprint i Norr AB, 2021.

Innehållsförteckning

INLEDNING

1. Polisutbildningen 20 år13
Staffan Karp & Lars-Erik Lauritz

ALLTING TAR FART

2. Umeå universitet visade vägen 21
Sten Heckscher
3. Hur det hela började25
Inge-Bert Täljedal
4. Att planera för en polisutbildning i akademisk miljö 29
Rune Åberg
5. Med huvudet före in i polisutbildningen37
Staffan Karp
6. Två adjunkter och en polisutbildning 49
Lars-Erik Lauritz & Elisabeth Åström

AKADEMISKA ÄMNEN OCH POLISIÄRT ARBETE

7. Betydelsen av socialt arbete i polisutbildningen 61
Carina Nyman
8. Den mentala träningens väg in i polisutbildningen 69
Thomas Bäck & Staffan Karp
9. Att förmedla kriminologisk kunskap i det polisiära arbetet77
Miguel Inzunza

STUDENTER, POLISER OCH POLISLÄRARE

10. Polisutbildningen förr och nu, ett student- och lärarperspektiv 89
Maria Engman
11. Att vara polis och lärare eller lärare och polis, det är frågan 95
Nils Hylander
12. Från jazz till text och batong105
Mikael Emsing

PROFESSIONALISERING OCH AKADEMISERING

13. Att bidra till polisiär vidareutbildning och professionalisering
i brytningstid 115
Niklas Eklund, Lena Landström & Kajsa Henning-Mäki
14. Några reflektioner kring polisutbildningens
forskningsmiljö 2010–2020 131
Mehdi Ghazinour
15. Akademiseringens målsnöre var en vajer 141
Lars-Erik Lauritz
16. Akademiseringens målsnöre blev en degsträng 153
Lars-Erik Lauritz
17. Att klippa vajer och käka degsträng 165
Pontus Bergh & Lars-Erik Lauritz

EFTERORD

18. Polisutbildningen i Umeå vill mer 175
Pontus Bergh, Daniel Skog & Tova Stenlund

Författarförteckning

PONTUS BERGH är lektor på Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Bergh har en bakgrund som lärare, forskare och studierektor i företagsekonomi. Det senaste decenniet har han arbetat som studierektor vid Enheten för polisutbildning och med utveckling av polisprogrammet samt akademisering av polisutbildningen.

THOMAS BÄCK är lektor i pedagogik och är anställd vid Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet. Thomas har erfarenhet av kursutveckling och undervisning vid polisutbildningen i Umeå sedan starten år 2000. Thomas forskning är inriktad mot övergången från polisutbildning till polisyrket. Thomas undervisar inom ämnena grupprocesser, mental och fysisk förberedelse för polisyrket och polisiär professionsutveckling.

NIKLAS EKLUND är professor i offentlig förvaltning vid Statsvetenskapliga institutionen samt föreståndare för Arktiskt centrum (Arcum) vid Umeå universitet. Han har tidigare deltagit i undervisningen på polisutbildningen i Umeå, men framförallt ägnat sig åt nationell uppdragsutbildning för mellanchefer inom polisen. Under senare år har han publicerat forskning om polisiära frågor samt varit medförfattare och redaktör i två relaterade läroböcker; *Polisen-verksamhet och arbete* (Liber 2018) samt *Ett annorlunda ledarskap-Chef i politiskt styrd verksamhet* (Studentlitteratur 2019).

MIKAEL EMSING är doktorand vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa, där han inom ramen för Umeå universitets Utbildningsvetenskapliga forskarskola (FU) studerar samband mellan personlighet, konflikthantering och mental hälsa hos svenska poliser och polisstudenter. Emsing har arbetat som polis sedan 2006 och har sedan 2013 arbetat vid Enheten för polisutbildning i Umeå, främst inom ämnesområdet polisiär konflikthantering (POLKON). Emsing är också aktiv som musiker och spelar främst med den egna trion New Orbits (tillsammans med bland andra saxofonisten Jonas Knutsson).

MARIA ENGMAN är polisinspektör och lärare vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Hon undervisar inom ämnesområdena, fysiska tekniker och metoder och radio och taktiskt samband. Maria utbildade sig till polis i Umeå mellan åren 2000–2002 och har sedan dess jobbat större delen av tiden inom ingripande- verksamheten som patrullhundförare i Umeå, innan läraryrket och polisutbildningen lockade 2016.

MEHDI GHAZINOUR är professor i socialt arbete och är anställd vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Ghazinour började undervisa vid enheten redan vid starten av polisutbildningen och påbörjade 2007 forskning i polisiärt arbete med särskilt fokus på polisstudenters psykiska hälsa och personlighetsutveckling. Han har varit biträdande föreståndare med ansvar för forskningsmiljön vid enheten mellan 2011–2019. Hans forskning är inriktad mot stress och hälsa i polisiärt arbete. Han har lett och medverkat i flera svenska och internationella forskningsprojekt inom området.

STEN HECKSCHER var rikspolischef när polisutbildningen vid Umeå universitet planerades och infördes. Han har också varit bland annat chef för straffrättsenheten och statssekreterare i Justitiedepartementet, rättschef i Arbetsmarknadsdepartementet, näringsminister, kammarrättspresident samt justitieråd och ordförande i Högsta förvaltningsdomstolen. Han var ordförande i styrelsen för Stockholms universitet i nio år och har lett ett stort antal offentliga utredningar i skilda ämnen.

ANNA-KARIN (KAJSA) HENNING-MÄKI har, som universitetsadjunkt vid Juridiska institutionen vid Umeå universitet, undervisat på jurist- och polisprogrammet i framförallt straff- och straffprocessrätt. Dessutom har hon undervisat och ansvarat för olika vidareutbildningar för polisanställda, bland annat för förundersökningsledare och för civila brottsutredare. Hon har också arbetat många år som åklagare.

NILS HYLANDER är polisinspektör och lärare vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet sedan 2017. Hylander gick polisutbildningen i Umeå och blev klar polis 2005. Sedan dess har han varit verksam vid polisen i Umeå på olika avdelningar. Hylander är bland annat utbildare och kursansvarig i polisens nationella förarutbildning (PNF) och har utvecklat arbetsmetoden Insats mot vane-förbrytare i trafiken (Invit) i Västerbotten.

MIGUEL INZUNZA är lektor vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Han undervisar i kriminologi och polisens brottsförebyggande arbete. Undervisningen kombinerar han med forskning i olika pågående nationella och internationella projekt som utförs vid enheten eller i samarbete med andra institutioner och myndigheter. Forskningen som han bedriver är inriktad mot mätning av centrala begrepp i polisprofessionen, implementering av brottsförhindrande strategier och utvärderingar.

STAFFAN KARP är docent i pedagogik och är anställd vid Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet. Karp har erfarenhet av pedagogiskt utvecklingsarbete och undervisning vid polisutbildningen i Umeå sedan starten år 2000. Hans forskning är inriktad mot lärande och förändringsprocesser inom polisutbildning och yrkesliv. Karp har mellan åren 2007 och 2018 varit ordförande för styrelsen för Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet.

LENA LANDSTRÖM är jur. dr och anställd som universitetslektor vid Juridiska institutionen vid Umeå universitet. Landström har erfarenhet av undervisning på framför allt vidareutbildningar vid polisutbildningen i Umeå sedan år 2001. Hennes forskning är inriktad mot främst straffprocessuella frågor, med särskilt fokus på polisens och åklagares ansvarsområden och befogenheter. Landström har tidigare genomgått domarbanan, där hon utnämnts till assessor, och arbetat som åklagare.

LARS-ERIK LAURITZ är lektor vid Enheten för polisutbildning och föreståndare för Lärarhögskolan vid Umeå universitet. Lauritz arbetade som polis innan polisutbildningen startade år 2000 och anställdes strax innan polisutbildningen startade. Under polisutbildningens 20 år har han undervisat inom flera områden, haft uppdrag som studierektor och föreståndare för enheten. Hans forskning har fokuserat polisens personlighet, identitetsskapande och läroprocesser. Han har också deltagit i studier om myndigheters arbete med ensamkommande flyktingbarn. Sedan sommaren 2020 är han föreståndare för Lärarhögskolan.

CARINA NYMAN är fil.mag i socialt arbete och anställd vid Institutionen för socialt arbete vid Umeå universitet. Carina har sedan 2005 delat sin tjänst mellan Institutionen för socialt arbete och Enheten för polisutbildning. Vid polisutbildningen undervisar hon i ämnen som rör unga, ungdomskriminalitet, missbruk och psykisk ohälsa. Carina har tidigare varit ledamot i styrelsen för Enheten för polisutbildning samt är i nuläget ledamot av programrådet vid enheten.

DANIEL SKOG är lektor vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Med en bakgrund som lärare, forskare och studierektor vid Institutionen för informatik, har Skog sedan 2016 arbetat med polisutbildningen i Umeå. Inledningsvis som studierektor med ansvar för distansutbildning och sedermera med uppdraget som enhetens föreståndare.

TOVA STENLUND är docent i psykologi och har sedan januari 2020 haft uppdraget som biträdande föreståndare med forskningsansvar vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Hennes forskningsintresse har under lång tid varit kopplad till validitet i olika typer av mätningar, t ex psykologisk testning och storskaliga kunskapsmätningar, men också hur minnet påverkas av upprepad testning. Ett annat aktuellt område för hennes forskning är inställning och attityder till polisyrket hos polisstuderande och huruvida de förändras över tid.

INGE-BERT TÄLJEDAL var rektor för Umeå universitet 1999–2005, det vill säga då universitetet började utbilda poliser. Han är emeritus professor i histologi vid Medicinska fakulteten.

RUNE ÅBERG är professor emeritus i sociologi vid Umeå universitet. Han har bedrivit forskning om arbetsmarknad, välfärd och social förändring. Bland administrativa uppdrag kan nämnas prefekt, ledamot i universitetsstyrelsen, dekanus, samt huvudsekreterare för Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. Han var ordförande för den arbetsgrupp som fick i uppdrag att implementera polisutbildningen vid Umeå universitet.

ELISABETH ÅSTRÖM är anställd vid Enheten för Polisutbildning vid Umeå universitet. I samband med att en grundutbildning för poliser skulle etableras vid universitetet i Umeå under år 2000 anställdes Åström som polislärare. Hon lämnade då en tjänst som biträdande närpolischef och förundersökningsledare vid Roslagens polismästardistrikt. År 2001 anställdes hon som adjunkt och var studierektor på polisutbildningen under åren 2003–2013. Därefter har Åström varit samordningsansvarig lärare för momenten kriminologi och polisär professionsutveckling vid polisutbildningen.

INLEDNING

1.

Polisutbildningen 20 år

Staffan Karp och Lars-Erik Lauritz

Under ett par decennier har Umeå universitet haft det samhällsviktiga, komplexa, spännande, intressanta, tvärvetenskapliga, roliga och arbetskrävande uppdraget att grund- och vidareutbilda poliser. Utbildningsuppdraget har vi under tiden på eget initiativ kompletterat med forskning om polisärt arbete. År 2020 fyllde Enheten för polisutbildning 20 år och som en del av firandet kändes det angeläget att i en bok berätta om de första två decennierna.

Den boken är nu färdig efter att många har lagt ner många arbetstimmar på att tänka, skriva och granska. Det går att fråga sig varför. Varför vill man skriva en bok om en professionsutbildnings första tjugio år? Och varför ska någon ta sig tid att läsa den? Ändå har det känts både viktigt och naturligt att se till att just den här boken har blivit av, och vi återkommer i slutet av detta förord till varför. Men först en introduktion till bokens bakgrund och innehåll.

POLISUTBILDNINGENS POSITION PÅ UNIVERSITETET

Polisutbildning kan vid en första iakttagelse uppfattas som en lite speciell verksamhet för ett universitet. Det är lätt att tänka på arbetsredskap som uniformer, tjänstevapen och polisbilar och där se något som skiljer sig från andra universitetsutbildningar. I någon mening är det förstås en korrekt iakttagelse. Ändå är professionsknutna verktyg och attribut inget unikt på ett universitet. Exempelvis sker stora delar av verksamheten inom medicinsk fakultet i särskilda kläder och med professionsspecifika verktyg. Att arbeta med utrustning som knappt finns någon annanstans är inget konstigt heller för en biolog eller fysiker.

Organisatoriskt är dock polisutbildningen speciell. Polisutbildningen är nämligen en uppdragsutbildning som Polismyndigheten köper av universitetet. Uppdragsutbildningar finns också i många andra delar av universitetsvärlden, men polisutbildningen sticker ut med både sin storlek och kontinuitet. Unikt för polisutbildningen är också förhållandet med två myndigheter som så tydliga intressenter: Polismyndigheten och universitetet. Relationen mellan de båda

som uppdragsgivare och uppdragstagare är central för utbildningens utveckling och den gör polisutbildningen speciell. De båda myndigheterna har mycket olika uppdrag, historia och traditioner. Därför vore det märkligt om relationen alltid hade varit okomplicerad att hantera.

ALLTING TAR FART

I kapitlet under sektionen *Allting tar fart* ryms historier om hur polisutbildningen kom till och om relationen mellan polisen å ena sidan och universitetet å andra. Där berättar till exempel båda myndighetscheferna vid den tiden, Rikspolischef Sten Heckscher och Umeå universitets rektor Inge-Bert Täljedal, om hur tankarna och diskussionerna gick från respektive håll innan polisen och universitetet kunde nå en överenskommelse om uppdraget.

Myndighetschefernas överenskommelse skulle sedan realiseras. Den skulle gå från tanke och underskrifter till en professionsutbildning baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet. Uppdraget gavs till samhällsvetenskapliga fakulteten. Den dåvarande dekanen, Rune Åberg, beskriver i sitt kapitel hur processen startades i hög fart och hur den i hög grad påverkades av relationen mellan myndigheterna.

Några personer fick i uppdrag att realisera denna den första polisutbildningen utanför polisens egen försorg. De fyllde sin tid med ett intensivt tanke- och utredningsarbete, intensiva diskussioner, planering och schemaläggning. Staffan Karp beskriver detta från en universitetslärares perspektiv i sitt kapitel. Han var en av de som fick det för de flesta något överraskande uppdraget att planera för en ny polisutbildning vid ett universitet.

Två poliser kom in i arbetet bara något senare som nyanställda universitetsadjunkter: Lars-Erik Lauritz och Elisabeth Åström. I ett gemensamt kapitel presenterar de sin väg till universitetet och det arbete ”på golvet” som stundtals var både hårt och svårt, men också roligt och utmanande. Polisutbildningens plats i akademien och på universitetet har inte alltid varit alldeles rak och okontroversiell. Men historien visar att uppdraget har varit viktigt för både universitetet och polisutbildningen i Sverige. Genom alla år har de institutioner som varit involverade i polisutbildningen också varit djupt engagerade och medarbetare runt om på universitetet har varit nyckelaktörer för att utveckla och genomföra utbildningen. Utbildningen är i hög grad tvärvetenskaplig och samlar medarbetare från universitetets alla fakulteter och ett flertal institutioner.

AKADEMISKA ÄMNEN OCH POLISIÄRT ARBETE

Under rubriken *Akademiska ämnen och polisiärt arbete* beskriver några universitetslärare från olika akademiska ämnesområden hur deras väg in i polisutbildningen har sett ut. Socionomen Carina Nyman kommer från en profession som traditionellt har flera uppdrag i polisens närhet. Trots det mötte hon viss misstänksamhet både från studenter och från polislärare. Men med tiden har den misstänksamheten övergått till ömsesidigt förtroende och nära samverkan. I kapitlet berättar Carina också om varför kunskaper i socialt arbete är viktiga i

det polisiära arbetet. Thomas Bäck och Staffan Karp beskriver hur ett ämnesområde från en helt annan disciplin blivit ett centralt och uppskattat inslag i polisutbildningen, trots viss initial tveksamhet från studenter och kanske några lärare. Deras berättelse handlar om hur kunskap och metoder för mental träning för idrottsutövare har kunnat omsättas till polisiärt arbete.

Kriminologi ser nog de flesta som ett ämnesområde som ligger nära polisens verksamhet. Miguel Inzunza beskriver i sitt kapitel bland annat varför kunskap om brottens orsaker är nödvändig för poliser och hur den kunskapen kan användas i polisens brottsförebyggande arbete. I sitt kapitel beskriver han även en annan viktig komponent i modernt, kunskapsbaserat polisarbete: förmågan att tolka brottsstatistik. Ryggmärgskänslan räcker inte för att tolka brottsläget i ett land eller en region. Systematisk kunskap är nödvändig.

STUDENTER, POLISER OCH POLISLÄRARE

I avsnittet, *Studenter, poliser och polislärare* möter vi tre författare som har haft alla de tre rollerna. Den första av dem var också en av polisutbildningens första fyrtioåttio studenter. Maria Engman började polisutbildningen år 2000 och har efter sin examen 2002 arbetat som polis och under en period också som polislärare. I sitt kapitel berättar hon om hur hon uppfattade studietiden och hur den hjälpte henne att bli en bra polis. Hon skildrar också hur hon som lärare kunde se hur utbildningen hade utvecklats från hennes tid som student tills hon återkom som lärare.

Nils Hylander beskriver sin karriär: först spruckna förhoppningar efter att inte bli antagen till polisutbildningen, sedan början på en journalistutbildning, därifrån till den efterlängta polisutbildningen och sedan skarpt polisarbete med en bredd av uppgifter. Berättelsen avslutas med att han reflekterar över sin nuvarande roll som lärare i polisiärt arbete i trafikmiljö där polisernas egen professionskunskap och erfarenhet vävs samman med akademisk kunskap.

Hylander närde alltså drömmar om att skriva innan poliskarriären tog fart, men Mikael Emsing hade redan uppfyllt sina första drömmar innan han gick in på polisbanan. Hans väg gick från proffsmusiker till polisstudent och sedan polis. Det tog tid för honom att förstå hur musiken kunde stödja honom i polisarbetet. Under sin tid som polislärare arbetade han hårt med sin egen kompetensutveckling. Det lyckades han så väl med att han med framgång kunde söka en doktorandtjänst. I skrivande stund är han en av några, men ännu allt för få, poliser som genomgår en forskarutbildning för att kunna beforska sin egen profession.

PROFESSIONALISERING OCH AKADEMISERING

Bland annat detta faktum, att väldigt få med poliserfarenhet också är forskare, tar oss vidare till det sista avsnittet i denna antologi. Vi har kallat det *Professionalisering och akademisering*. Här ryms berättelser med lokal anknytning till polisutbildningen i Umeå men också berättelser som har tydlig nationell karaktär. De lokala berättelserna beskriver det arbete som gjorts på Umeå universitet

för att knyta an polisutbildningen till både forskningen och professionen. Berättelserna med nationell karaktär handlar om det politiska intresse som polisutbildning i landet har rönt under 2000-talet.

I avsnittets första kapitel beskriver Lena Landström, Niklas Eklund och Kajsa Henning-Mäki hur polisiär vidareutbildning för förundersökningsledare och mellanchefer har skapats och utvecklats. Även här framträder tydligt hur de båda berörda myndigheternas olika traditioner och ambitioner i utbildningsfrågor skapar spänningsfält som en utbildare behöver hantera på kloka sätt. I kapitlet framgår också vilka stora möjligheter till lärande som finns när akademien möter professionen. Enheten för polisutbildning har kontinuerligt haft uppdrag både för grundutbildning och vidareutbildning av poliser. Men enheten har ännu inget generellt uppdrag om forskning och kunskapsskapande. Vi har därför behövt finna andra vägar för att universitetets forskare ska kunna skapa kunskap och beforska polisprofessionen. Vi har sökt extern finansiering för verksamheten, vilket har varit en stor del av arbetet, men vi har också skapat organisationsstrukturer och relationer som stödjer forskning med hög kvalitet. Mehdi Ghazinour, som under flera år var polisutbildningens forskningsledare, berättar i sitt kapitel hur en forskningsmiljö utan ett forskarutbildningsämne kan skapas framgångsrikt.

För även om vi vid Umeå universitet har inrättat landets första huvudområde i polisiärt arbete så är det ett huvudområde endast på grundnivå. Ännu finns inte området på forskarutbildningsnivå. Polisutbildade som vill lära sig att forska måste alltså fortfarande först komplettera sin polisexamen med en magisterexamen i ett annat ämne för att vara behöriga att söka en forskarutbildning. Frågan om att täppa igen det gapet, mellan grundutbildning och forskarutbildning, har varit ett delsyfte när polisutbildning i landet har utretts, vilket har skett flera gånger under 2000-talet. Lars-Erik Lauritz beskriver i två kapitel hur två offentliga utredningar har lämnat förslag om akademisering av polisutbildningen. Han diskuterar särskilt hur remissvaren nästan ograverat var positiva till sådana förändringar, men hur politiker egendomligt nog ändå valt att inte genomföra förslagen.

Trots politikernas ointresse för att komma till skott med en akademisering av polisutbildningen har polisutbildningen i Umeå tagit flera initiativ till förändringar i utredningarnas riktning. En del av det arbetet beskrivs av Lars-Erik Lauritz och Pontus Bergh som båda var med i centrum av förändringsarbetet. I sitt kapitel lägger de särskilt fokus på att beskriva hur huvudområdet i polisiärt arbete inrättades.

Till sist följer den framåtblick och strategiska tanke som alla tillbakablickar bör följas av. I ett efterord beskriver den nuvarande ledningen för polisutbildningen vid Umeå universitet hur de ser på läget i dag och vilka ambitioner som finns för morgondagen.

VARFÖR DENNA BOK - OCH VARFÖR MAN SKA LÄSA DEN?

I inledningen till detta förord frågade vi oss både varför någon skulle vilja skriva och någon vilja läsa en bok om polisutbildningens första tjugio år. Det viktigaste svaret på den första frågan är att det som ryms i denna bok inte har nedtecknats tidigare. Boken innehåller till stor del minnesbilder som kom fram när vi producerade den. Minnesbilder kan som fenomen betraktas på olika sätt. Det går att invända att minnen inte är objektiva sanningar utan kommer ur individers tolkning av sina erfarenheter. Det är förstas också individuella val som avgör vilka av alla berättelser som berättas och hur de framställs. Sådana frågeställningar är centrala i forskningssammanhang, men här nöjer vi oss med att konstatera att berättelserna i denna bok till största delen är självupplevda och därmed autentiska. Varje berättelse kan läggas till de andra och tillsammans ger de en god bild av polisutbildningens spännande historia.

Ett annat kännetecken för en minnesbild som inte är nedtecknad är att den förändras och oftast försvagas med tiden och till sist obönhörligt försvinner. Därför är det angeläget att dokumentera minnesbilderna i denna bok för eftervärlden. Polisutbildning är ett samhällsviktigt område som en stor del av allmänheten betraktar som intressant, och polisutbildning är en verksamhet som följer samhällets utveckling. I skrivande stund är till exempel en aktuell politisk fråga hur antalet polisanställda ska kunna öka med 10 000 på bara en handfull år. I den processen har polisutbildningen en minst sagt central roll att spela.

Den andra frågan, varför man ska läsa denna bok, hör förstas samman med svaret på den första. Boken är ett stycke nutidshistoria där kapitlet berättar en hel del både om politik, polisverksamhet och akademi.

Som redaktörer kan vi konstatera att författarna har tagit sig an detta arbete med både lust och talang. Det har varit lätt att engagera författare; nästan alla som tillfrågades accepterade erbjudandet utan tvekan, trots redan hårt belastade agendor. Några berättelser är gripande, andra nästan dråpliga och alla har de en viktig historia att förtälja. Tack för det alla författare!

Vi konstaterar att de tjugio första åren har varit både spännande och händelserika för medarbetare, studenter och andra. Vi önskar alla trevlig läsning av författarnas berättelser.

ALLTING TAR FART

2.

Umeå universitet visade vägen¹

Sten Heckscher

Låt mig allra först gratulera Umeå universitet och Polismyndigheten, framför allt här i den norra regionen, till de första 20 åren av polisutbildning. De har varit både framgångsrika och viktiga!

Jubileer är ju i regel trevliga. Men de kan också vara något mer. De kan ha ett värde utöver trivseln genom att stimulera oss att se längre och bredare förlopp och hjälpa oss att begripa tendenser i hur saker utvecklas. Så fungerar även detta jubileum för att fira att det nu gått tjugo år sedan starten för polisutbildningen vid Umeå universitet – den första av numera fem vid ett riktigt lärosäte.

I början fanns det naturligtvis svårigheter och meningsskiljaktigheter i arbetet med att skapa den nya utbildningen. Rune Åberg berättar om det i sitt bidrag till den här boken, och han har nog bättre koll på det än vad jag har. Men sammanfattningsvis, och förstärkt av ljuset i backspeglarna; etableringen av polisutbildningen vid Umeå universitet är en framgångshistoria!

Det viktiga för mig, som jag ska använda det mesta av mitt utrymme i den här skriften till, är vad den nya utbildningen vid Umeå universitet har betytt och i framtiden kan betyda för att utveckla polisutbildningen och polisen i Sverige.

Mitt perspektiv är att jag började som rikspolischef 1 mars 1996. Utbildningen till polis hade alltid varit en utpräglad yrkesutbildning, med ursprung i att vara inriktad på praktiska färdigheter, men med successivt ökande inslag med högskoleprägel. För inte så länge sedan hade eleverna varit polisanställda och fått lön redan under utbildningen, men nu var utbildningen studiemedelsfinansierad och hade också på det sättet närmast sig verksamheten vid andra lärosäten. Som lärare fanns en del akademiker, några med anknytning till universitetet, och åtskilliga polisanställda polislärare.

¹ Texten utgår från det anförande jag höll vid jubileumssammankomsten i Umeå den 3 oktober 2020.

Den högre utbildningen i Sverige exploderade under senare delen av förra seklet med bland annat åtskilliga nya regionala högskolor och flerdubbelt antal studenter i högre utbildning. År 1950 hade Sveriges lärosäten knappt 12 000 studenter. Femtio år senare, i början på 2000-talet, hade siffran ökat till 400 000 – en nästan obegriplig tillväxt. Dessa dramatiska förändringar av utbildningsgeografin förstärkte varandra och fick naturligtvis effekter också på polisrekryteringen och polisutbildningen.

En sådan effekt rörde polisstudenternas förkunskaper och väg in i utbildningen. Tidigare hade de som antogs till polisutbildningen sällan mer än grundskoleutbildning och endast ett fåtal hade studentexamen. Men omkring år 2000 hade uppemot 25 procent av de som antogs redan en akademisk examen och ytterligare 25 procent akademiska erfarenheter. Det var en dramatisk förändring, och den ledde till bland annat högre krav från studenterna som alltså dessutom nu stod för sin egen studiefinansiering. Vad som kallades en akademisering av polisutbildningen hade diskuterats, i vart fall sedan 60-talet, och hade i realiteten redan börjat.

När jag började som rikspolischef var polisens ekonomi grovt vanskött – vi tuggade årligen iväg många hundra miljoner som vi inte hade. Det var avgörande för framtiden att få ordning på detta, och det blev tyvärr nödvändigt att göra det till ett överordnat uppdrag.

En av de saker som vi motvilligt tvingades göra var att för några terminer stänga antagningen till den enda polisutbildning som då fanns och som ägde rum vid Polishögskolan i Sörentorp strax norr om Stockholm. Det var ett dystert beslut, inte minst för en rikspolischef som hade hållit på med utbildningsfrågor i hela sitt yrkesliv. Det härliga området i Sörentorp blev under en tid förfärande ödsligt. Men allt detta gjorde det än viktigare att finna en bra väg framåt för utbildningen till polis.

Vi använde också tiden till att se över och förbättra utbildningen. Det fanns en viktig bakgrund till det i diverse utredningar och förändringar som hade ägt rum under flera decennier, senast rapporten *Rekrytering och grundutbildning av poliser* (Ds 1996:11). Där föreslogs bland annat en anpassad utbildning inom ramen för högskoleväsendet med ämnen som juridik, beteendevetenskap, psykologi, informationsteknik och svenska. Den rapporten ledde till att Rikspolisstyrelsen fick regeringens uppdrag att förnya och detaljplanera grundutbildningen. Professor Ingvar Kopp, dåvarande chef för Statens kriminaltekniska laboratorium i Linköping, SKL, som var en del av polisorganisationen anfördes uppdraget. Kopps arbetsgrupp valde att gå ett steg längre än förslagen i rapporten genom att föreslå att hela polisutbildningen skulle bli en högskoleutbildning vilket den formellt inte blivit ännu i dag.

Men tankarna på än närmare relationer till högskolan frodades. Vi ville gärna få till polisutbildning också på andra platser än Stockholm, och vi hade sonderande kontakter med flera lärosäten. Umeå universitet var högst intressant redan från början. Bredden i verksamheten vid universitet, och den positiva attityd vi mötte här, hade betydelse för vårt val att satsa på att fördjupa samarbetet

med just Umeå universitet. Samarbetet förstärkte förnyelsen i akademisk riktning, och grundutbildningen kom att allt mera närma sig vad som gällde vid lärosätena. Till bilden inför valet av Umeå hörde att vi hade en del svårigheter med att rekrytera poliser till Norrland. Åtskilliga elever på Polishögskolan i Sörrentorp kom visserligen norrifrån, men efter sin grundutbildning stannade de hellre kvar i den södra delen av landet än åkte tillbaka norrut.

Projektet att starta en polisutbildning vid Umeå universitetet låg alltså väl i tiden. Dessutom önskade både Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet att detta skulle genomföras. Även viktiga delar av regeringen inte hela – till en början fanns en motståndsficka i självaste Utbildningsdepartementet – stod bakom förändringen som också starkt förbättrade polisrekryteringen i Norrland. Och starten vid universitetet i Umeå avlöpte väl och skapade småningom efterföljare vid andra lärosäten.

Umeå universitet var alltså pionjären. Vi fick blodad tand, och Linnéuniversitetet i Växjö kom strax efter. Vid den etableringen hade vi stor glädje av erfarenheterna från Umeå. Den reella akademiseringen har därefter fortsatt. Utbildning av poliser äger nu rum vid ytterligare tre lärosäten: Södertörns högskola, som ersatt grundutbildningen vid Polishögskolan i Sörrentorp, Malmö universitet och Borås högskola. Och det är inte tal om att bryta den utvecklingen. Polisutbildningen finns på lärosätena för att stanna, oavsett om akademiseringen formaliseras eller inte.

Tack vare projektet tillsammans med Umeå universitet och fortsättningen på andra håll har polisutbildningen och därmed Polisen gjort stora framsteg. Låt mig avslutningsvis peka på några av dem:

- Vi har fått förutsättningar för bättre och jämnare rekrytering av poliser i hela landet. Man måste inte flytta till Stockholm för att utbilda sig till polis.
- Kvaliteten på lärarna har generellt blivit högre. Polislärarna får goda möjligheter till utveckling i den akademiska miljön, och en större andel är just professionella akademiska lärare som i sin tur kan stimuleras av närheten till yrkets praktik. Denna ömsesidighet höjer kvaliteten på polisutbildningen i alla avseenden. Det går att lägga ett akademiskt perspektiv även på färdighetsinriktade inslag i utbildningen. Att utbilda i bilkörning kan te sig främmande för ett universitet men är i själva verket ett bra exempel. Medicinsk vetenskap har stor betydelse för hur man bör arbeta vid en trafikolycka. Också juridikens plats är självklar.
- Utbildningen är också numera alltmer förankrad i vetenskap, i likhet med annan utbildning vid lärosätena. Den utvecklingen fortsätter. Enheten för polisutbildning i Umeå härbärgerar professorer och lektorer, har dragit in åtskilliga miljoner i externa forskningsmedel och har en viktig roll i doktorandutbildningen. Även forskare från andra enheter har nära band till polisutbildningen.

- Polisvetenskap får en mylla att spira i, och vi ser lovande tendenser. Vi kan också glädjas åt att utvecklingsmöjligheterna på det området är mycket goda. Sköter vi detta väl, så kommer vi med tiden att se allt fler stora och små forskningsprojekt, drivna av forskare vid lärosätena tillsammans med verksamma poliser som kommer att kunna utveckla både sig själva och polisens arbete. Här finns inspiration att hämta från bland annat universitetet i Cambridge. Det är viktigt att driva detta med ömsesidiga ansträngningar mellan polisen och lärosätena.

Det är verkligen kul att se att de trevande men beslutsamma ambitioner som vi hade för tjugo år sedan har utvecklats och förvaltats så väl och besitter en kraft som lovar så gott för polisens och vårt samhälles framtid! Jag är övertygad om att polisutbildningen här vid Umeå universitet kommer att vara en viktig kraft och vägvisare i den framtiden.

3.

Hur det hela började

Inge-Bert Täljedal

Vid riksdagens högtidliga öppnande den 14 september 1999 meddelade statsminister Göran Persson i sin regeringsförklaring att Umeå skulle bli platsen för en utökad utbildning av poliser i landet. Så här föll hans ord:

Varje brott och varje orsak till brott måste bekämpas. Särskilt stöd skall ges till kvinnor och barn som utsätts för övergrepp. Polishögskolan utvidgas med en filial i Umeå. Kampen mot grov organiserad brottslighet skärps.

Dittills hade poliser bara utbildats på Polishögskolan i Stockholm. Den aviserade kvantitativa och geografiska utvidgningen ingick i regeringens vidare ambitioner på det kriminalpolitiska området och innebar ett nytänkande på flera sätt. Förutom det självklara, att landets poliskår skulle stärkas, kunde lokalisationen till Umeå antas underlätta kårens förnyelse i den glesbefolkade norra landsdelen. Från den synpunkten var Göran Perssons besked inte bara kriminalpolitiskt intressant utan också regionalpolitiskt. Men framför allt innebar reformen ett påtagligt avsteg från etablerade utbildningstraditioner. Namnet till trots var ju Polishögskolan i Stockholm ingen högskola i högskolelagens och högskoleförordningens mening utan en utbildningsenhet inom Rikspolisstyrelsen. Att man nu skulle kunna bli polis genom universitetsstudier var något verkligt nytt. Det kunde nog få ögonbrynen att höjas hos en del, både poliser och gamla universitetslärare.

För det var väl på Umeå universitet som den nya utbildningen var tänkt att äga rum?

Så kom det förvisso att bli. Och så tog jag för givet att det var tänkt, när jag lyssnade på radioutsändningen av statsministerns regeringsförklaring för drygt tjugo år sedan. Som nyss bliven rektor stimulerades jag av tanken att universitet skulle komma att bidra till utvecklingen av en samhällsviktig yrkesutbildning.

Samma inställning fanns hos universitetsledningen i övrigt, och vi började genast planera. För ändamålet inrättades en särskild arbetsgrupp under ledning av professorn i sociologi, Rune Åberg, med nära bistånd av den både juridiskt sakkunnige och i högskolefrågor erfarne advokaten Anders Stening. Som nybliven rektor satte jag stort värde på arbetsgruppenshängivna och effektiva arbete. Självfallet hade arbetsgruppen nära kontakt med poliser på regional och nationell nivå. Det var viktigt att universitetet fick acceptans och förankring i den regionala polismiljön och i den redan existerande Polishögskolan i Stockholm.

Eftersom universitetet inte hade någon egen polisiär kompetens, var samarbete med polisen som myndighet, liksom rekrytering av poliser som lärare, en självklar förutsättning för framgång. Å andra sidan borde universitetet ha goda möjligheter att stärka de samhälls- och beteendevetenskapliga utbildningsmomenten. Kanske kunde rentav samtliga fakulteter ha något av värde att erbjuda. Att vi på detta sätt skulle komma att vidga ramarna för akademisk utbildning mötte inget motstånd inom universitetet, även om nog en och annan lärare ställde sig aningen frågande. Det var i så fall inte egendomligt. Det fanns redan en lågmäld diskussion om fördelar och nackdelar med den så kallade akademiseringen av en del vård- och lärarutbildningar som hade inkorporerats i universitetet efter att tidigare ha bedrivits i självständiga högskolor.

Det dröjde emellertid en tid innan de organisatoriska formerna för den nya polisutbildningen var klara. En naturlig fråga var vilken myndighet som skulle ha det formella ledningsansvaret. Som framgår av citatet ovan, hade Göran Persson i sitt tal inför riksdagen talat om en ”filial” till Polishögskolan och inte ens nämnt universitetet. Det vore inte konstigt om de erfarna polisutbildarna i Stockholm hade uppfattat statsministerns ord bokstavligen. Att universitetet verkligen skulle bli, eller hysa, något slags filial, kunde vi i Umeå dock inte tänka oss. I universitetsledningen och arbetsgruppen var vi tveklöst överens: universitetet måste ha ledningsansvaret. Den nya polisutbildningen skulle vara universitetets utbildning. Vi såg det som en förutsättning för att våga och vilja engagera universitetet djupt i detta pedagogiska äventyr. Jag – och sannolikt också arbetsgruppen – var inställd på målet att skapa en utbildning som på relativt kort sikt skulle kunna leda till gängse akademiska examina, även om den inledningsvis skulle komma att bedrivas som en uppdragsutbildning åt Rikspolisstyrelsen.

Även om vi från Polishögskolan och universitetet närmade oss ledningsfrågan från olika utgångspunkter, var saken snart klar efter en del diskussioner. I denna process av klargöranden för jag bl.a. en dag till Rikspolisstyrelsens imposanta byggnad på Kungsholmen i Stockholm för ett samtal på tu man hand med rikspolischefen Sten Heckscher. Det var betryggande. Heckschers uppmuntran stärkte mig i uppfattningen att planeringsarbetet var på rätt väg.

Rätt, men ändå ingalunda fritt från hinder. Ett oväntat sådant åstadkom en del konsternation alldeles i slutet av planeringen. Åberg och Stening hade då till min glädje berättat att allt utredningsarbete var klart, inklusive de ekonomiska sidorna av saken, och att det var dags att underteckna ett formellt kontrakt med Rikspolisstyrelsen. Några dagar senare befann jag mig i ett helt annat

ärendet på ett EU-direktorat i Bryssel. I en paus gick jag utomhus för en nypa luft. Då ringde min mobiltelefon. Det var en tjänsteman på utbildningsdepartementet som sa sig ha hört att vi i Umeå tänkte starta polisutbildning. ”Javisst”, sa jag stolt och belåten. ”Allt är klart, vi är helt överens med Rikspolisstyrelsen. Kontraktet är färdigt att signeras.”

”Det kan ni inte göra!” sa tjänstemannen med eftertryck. ”Det strider mot uppdragsutbildningsförordningen!”

Situationen kändes absurd och överklig. I god tro hade vi i månader arbetat med frågan. Efter önskemål från en av justitiedepartementets tunga myndigheter hade vi nått ett resultat som tillfredsställde ett påtagligt samhällsbehov. Så meddelar utbildningsdepartementet i sista momangen att alltihop är fel och förfelat – på grund av en tämligen okänd förordning vars relevans ingen inblandad har observerat, varken på universitetet eller inom polisen.

Det visade sig dock att uppdragsutbildningsförordningen fanns. Den reglerade i vad mån universitet fick sälja utbildningar till andra myndigheter. Sådant fick bara förekomma av arbetsmarknadsskäl eller biståndspolitiska skäl. Med arbetsmarknadsskäl menades arbetslöshet. Det räckte inte att det behövdes fler poliser i Norrland.

Nå, den bisarra situationen redde till slut ändå ut sig. Regeringen samlade sig till en flerårig dispens för Umeå universitet från den generande förordningens förbud, och alla de närmast berörda drog en lättnadens suck. Kanske även statsministern, som inom kort kunde se den aviserade ”filialen” komma igång. När detta skrivs är polisutbildning sedan länge en väl integrerad verksamhet på Umeå universitet, och utbildningen finns dessutom på fler högskoleorter. Som tillbakablickande pensionär är jag imponerad av hur framgångsrikt poliser och universitetslärare i Umeå har arbetat tillsammans, och av att det idag är möjligt att avlägga såväl högskoleexamen som kandidatexamen i polisiärt arbete. Utvecklingen går vidare.

4.

Att planera för en polisutbildning i akademisk miljö

Rune Åberg

Den 24 april 1999 fick Umeå universitet en preliminär skiss från Polishögskolan om hur en polisutbildning vid universitetet skulle kunna utformas. Där beskrevs också två olika organisatoriska alternativ. Det ena gick ut på att universitetet på uppdrag av Polishögskolan skulle ta ansvar för de mer teoretiska delarna av utbildningen, det andra att universitetet på uppdrag av Rikspolisstyrelsen skulle svara för hela eller huvuddelen av utbildningen, inklusive färdighetsämnena.

Bakgrunden till detta försök att knyta polisutbildningen till ett universitet finner man i tidigare statliga utredningar och utvecklingsarbeten inom polismyndigheten. I *Polisutredningen 1979* (SOU 1979:6) föreslog man att polisutbildningen skulle få en mer högskoleinriktad prägel med ökade inslag av psykologi och samhällsorienterade ämnen. Resultatet blev dock att utbildningsverksamheten koncentrerades till Polishögskolan 1984 som blev en enhet inom Rikspolisstyrelsen. Den blev inte en högskoleutbildning, men drygt tio år senare dök frågan upp igen. Då tillsatte justitiedepartementet en arbetsgrupp för att se över polisutbildningen. Dess uppgift var att utarbeta förslag på förändringar av rekrytering och utbildning för att göra blivande poliser bättre rustade för framtida utmaningar. Arbetsgruppen föreslog i rapporten *Rekrytering och grundutbildning av poliser* (Ds 1996:11) att rekryteringen bättre skulle representera den rådande samhällsstrukturen, till exempel med avseende på andelen kvinnor och personer med invandrarbakgrund. Men där föreslogs också en anpassad utbildning inom ramen för högskoleväsendet med ämnen som juridik, beteendevetenskap, psykologi, informationsteknik och svenska. Den resterande mer praktiskt inriktade delen av polisutbildningen skulle enligt utredningen påbörjas när den teoretiska utbildningen var avslutad med godkända betyg. Därefter bildade Rikspolisstyrelsen en egen arbetsgrupp för att arbeta vidare med dessa förslag och ge dem den konkretion som krävdes för att göra dem genomförbara i universi-

tetsmiljö. Arbetsgruppens resultat presenterades i rapporten *Ny grundutbildning för poliser*, efter dess ordförande benämnd som den Koppska utredningen. Den gick ett steg längre i fråga om akademisering och föreslog att hela polisutbildningen skulle genomföras som högskoleutbildning, initialt som en uppdragsutbildning. Steget från ord till handling togs i och med Rikspolisstyrelsens inbjudan till samarbete med Umeå universitet – ett mycket kontroversiellt steg skulle det visa sig.

Inledningsvis togs de första kontakterna med universitetets ledning av Rikspolischefen Sten Heckscher, rektorn för Polishögskolan Ulf Göransson samt länspolismästaren i Västerbotten Erik Steen. Från deras sida var intresset för att få till ett samarbete stort. Dels ville man förbättra rekryteringsläget av poliser i norra Sverige, dels förbättra möjligheterna för polisutbildningen att utvecklas till en högskoleutbildning och därmed också skapa betingelser för forskningsanknytning med inriktning på det polisiära arbetet. Intresset för att få till detta arrangemang underströks ytterligare genom att justitieminister Laila Freivalds under årets ”polisriksdag” 1999 informerade om att det pågick en utredning om en polisutbildning vid Umeå universitet. Det väckte stort intresse och politiker från två andra regioner uttryckte önskemål om att polisutbildning också skulle förläggas till deras högskolor. Senare åkte Polishögskolans rektor till universitetet för att diskutera frågan och också informera den samhällsvetenskapliga fakultetens ledning där utbildningen eventuellt skulle placeras. Hans förväntningar på den nya universitetsbaserade polisutbildningen var bland annat att få en elevsammansättning som bättre återspeglade samhällsstrukturen, något som dock låg utanför universitetets möjlighet att påverka eftersom urvalet av elever alltjämt skulle skötas av Pliktverket. Men, med en universitetsbaserad polisutbildning hoppades man också främja interagerande mellan verksamma inom polisutbildningen och studenter/lärare inom andra högskoleutbildningar.

BESLUT OM ATT STARTA EN POLISUTBILDNING

Från universitetets sida hade man redan från början en positiv grundinställning till att samarbeta med Rikspolisstyrelsen kring en ny polisutbildning. Universitetet fattade det formella beslutet om att gå vidare med frågan efter att statsminister Göran Persson i sin regeringsdeklaration i september 1999 meddelat att en polisutbildning skulle förläggas i Umeå med start år 2000. Projektet blev därmed i högsta grad en realitet och planeringsarbetet gick in i en ny fas. Alternativet med uppdragsutbildning där universitetet endast skulle svara för de teoretiska delarna var inget som intresserade universitetets ledning. Däremot var man positivt inställd till att ta ett helhetsansvar för utbildningen och det fanns flera skäl till det. Trots att det var fråga om en uppdragsutbildning så betraktade man projektet som en långsiktig satsning. Kanske skulle polisutbildningen i framtiden bli en akademisk yrkesutbildning och i så fall skulle man då vara väl förberedd. Ett ansvar för helheten skulle också innebära ett större engagemang för dem som var engagerade i projektet. Således ett intressant projekt med utvecklingspotential, men inte utan utmaningar.

Projektet innebar ett stort åtagande och tiden fram till att det skulle sjösättas var kort. Universitetets kompetens inom det polisiära arbetet var i det låget närmast obefintlig. Ett nära samarbete med Polishögskolan, Polismyndigheten i Västerbotten och andra med relevanta kunskaper inom området var nödvändigt. Utifrån dessa förutsättningar fattade rektor Inge-Bert Täljedal beslut om att ge den samhällsvetenskapliga fakulteten i uppdrag att ta fram en konkret plan för den kommande polisutbildningen. I uppdraget ingick att knyta till sig kompetens från polisområdet samt att ta fram ett förslag till avtal med Rikspolisstyrelsen. Fakulteten bildade då en arbetsgrupp med mig, dåvarande prodekanus, att leda gruppens arbete. I gruppen ingick tre personer från polisområdet som utsågs av Rikspolisstyrelsen, företrädare från de institutioner som skulle delta i utbildningen samt en extern expert, juristen Anders Stening. Han hade tidigare varit knuten som expert till den tidigare nämnda Koppiska utredningen och var även väl förtrogen med högskoleförordningen och universitetsmiljön i stort. Hans kompetens var ovärderlig för det arbete som arbetsgruppen hade framför sig. En av fakultetens tjänstemän, Bertil Hammarberg, knöts till vår arbetsgrupp som sekreterare.

Särskilt brådskande var frågan om utbildningens dimensionering eftersom den var avgörande för lokalbehoven. Under de förberedande diskussionerna hade vi räknat med en antagning av 72 polisstudenter per termin och med en utbildningstid på två år handlade det om ett lokalbehov för 288 elever. Det blev också riktmärket för den fortsatta planeringen. Lokalförsörjningsenheten vid universitetet sattes genast i arbete med att planera en ny byggnad anpassad för den volymen. De skulle också ta hänsyn till att vissa delar av utbildningen var färdighetsämnen av praktisk karaktär men några av dessa kanske lämpades bättre för undervisning utanför campusområdet. Den pedagogiska utgångspunkten var dock att integrera färdighetsmoment med teoretiska inslag så mycket som möjligt. Därför var tanken att större delen av undervisning, sammanträdesrum och lärares tjänsterum skulle koncentreras till det nya huset på campus. Det skulle vara polisutbildningens huvudbyggnad. Men riktigt så blev det inte. Det fanns de som hade andra planer.

UNIVERSITETET OCH POLISHÖGSKOLAN TOLKADE INNEBÖRDEN AV HELHETSANSVAR PÅ OLIKA SÄTT

Vi i arbetsgruppen hade haft vårt första konstituerande sammanträde och lagt fast en arbetsplan. Initialt skulle kursplaner utarbetas, men samarbetet mellan polisen och universitetet behövde också tas upp i ett tidigt stadium. Särskilt gällde det de praktiska färdighetsövningarna och vilka av dessa som skulle förläggas till lokaler utanför campus. Till min och arbetsgruppens stora förvåning meddelade dock Polishögskolans rektor att man upphandlat lokaler på Umeå, en nedlagd militärförläggning, för utbildning av färdighetsmoment. Någon kommunikation med oss hade inte förekommit alls. En stor del av den utbildning som enligt upphandlingen fick sin placering på Umeå hade kunnat förläggas till den planerade byggnaden på campus. Enligt våra intentioner skulle

den byggnaden kunna utformas så att den också var lämpad för undervisning i många färdighetsövningar. Marginaliseringen av universitetets roll manifesterades ytterligare genom att en ceremoni med besök av justitieministern, där Umeås kommunalråd Lennart Holmlund var värd, anordnades i samband med byggstarten på Umestan. Hur skulle vi tolka detta mot bakgrund av överenskommelsen om att vi på universitetet skulle ha ett helhetsansvar för utbildningen? I arbetsgruppen började vi ifrågasätta vem som bestämde och om vi skulle gå vidare med projektet.

Kärnfrågan var om det rådde oenighet mellan Polishögskolan och oss i arbetsgruppen om hur universitetets helhetsansvar skulle tolkas. Rektorn för vårt universitet fick därefter ägna många timmar åt att försöka reda ut vem som egentligen skulle ansvara för vad. Han hade kontakt med såväl Polishögskolans rektor som Rikspolischefen i flera vändor. Till slut meddelade Rikspolischefen att han hade fullt förtroende för vår arbetsgrupps förmåga att forma en polisutbildning på hög pedagogisk nivå, och att han förväntade sig att vi skulle lösa lokalfrågan snabbt på ett prestigelöst och ekonomiskt fördelaktigt sätt. Vi fick därmed finna oss i att avtalet med Umeå kommun låg fast och att alla praktiska undervisningsmoment skulle bedrivas i lokalerna på Umestan medan undervisningen i de teoretiska momenten skulle ske i den planerade byggnaden på campusområdet. Rikspolischefen lät också meddela att en ny kontaktperson mellan Rikspolisstyrelsen och arbetsgruppen, Olof Egerstedt, hade utsetts.

Även om denna händelse väckte starka känslor hos oss inom arbetsgruppen så togs planeringsarbetet upp igen. Intresset från universitetets sida för att få till en polisutbildning i enlighet med det överenskomna uppdraget fanns fortfarande kvar. Samarbetet mellan de representanter från polisväsendet som ingick i arbetsgruppen och universitetets personer fungerade helt friktionsfritt. Vi ägnade mycket tid åt att ta fram en utbildningsplan som skulle vara förenlig med den studieplan som Rikspolisstyrelsen fastställt, och den gav utrymme för egna lösningar på hur olika undervisningsmoment skulle utformas. Detta arbete skedde på ett kreativt och entusiasmerande sätt under ledning av Anders Stening. Arbetet i vår arbetsgrupp präglades som helhet av konstruktiva diskussioner och följde i stort sett den tidsplan som var uppsatt.

Samtidigt pågick vårt arbete med att hitta en organisatorisk form och en ledningsstruktur för den nya Enheten för polisutbildning, att beräkna kostnaderna för utbildningen samt att tillsammans med Rikspolisstyrelsens kontaktperson ta fram ett utkast till ett avtal för hela uppdragsutbildningen mellan Rikspolisstyrelsen och universitetet. Just avtalet visade sig helt oväntat bli en stötsten som nära nog stjälpde hela projektet. När ett första utkast var klart, visade det sig att en tredje aktör klev in på scenen och med kraft slog fast att universitetet under inga omständigheter fick gå in i ett sådant samarbete som framgick av avtalet.

TVIST OM DEN JURIDISKA GRUNDEN FÖR UPPLÄGGET MED HELHETSANSVAR

Den 25 april år 2000 fick universitetet ett mejl från utbildningsdepartementet. Där meddelades att utbildningsminister Thomas Östros tillsammans med personer från departementets rättsenhet hade haft möte med justitiedepartementet och kommit fram till att upplägget med ett helhetsuppdrag inte var förenligt med högskoleförordningens paragraf om uppdragsutbildning. Rikspolisstyrelsen uppmanades att inrätta en filial till Polishögskolan och avbryta upphandlingen av polisutbildningen som ett helhetsuppdrag. Mejlet avslutades med ett "Glad Påsk". Dagen efter skickade vår rektor en skrivelse till rikspolischefen och meddelade att universitet inte kunde gå vidare med projektet utan att reda ut de juridiska förutsättningarna. Detta innebar att universitet inte kunde ta ansvar för att starta en polisutbildning i Umeå från och med höstterminen 2000.

Tre dagar efter detta beslut skrev Rikspolisstyrelsens kontaktperson och jag själv i egenskap av arbetsgruppens ordförande, en skrivelse ställd till regeringen med anhållan om undantag från reglerna i högskoleförordningen. En promemoria utarbetad av Rikspolisstyrelsen, som noggrant redogjorde för deras skäl till det valda upplägget, bifogades. Däri hänvisades till tidigare utredningar och särskilt till departementspromemorian *Rekrytering och grundutbildning av poliser* (Ds 1996:11) som betonade vikten av att ta till vara möjligheter till utbildning i det allmänna högskoleväsendet. Det var i den andan som Rikspolisstyrelsen och universitetsledningen gjort bedömningen att alternativet med helhetsansvar för universitetet var att föredra. Det skulle inte komma i konflikt med polisutbildningsförordningen eftersom Rikspolisstyrelsen även fortsättningsvis skulle svara för antagning, examination och utbildningsplaner. Helhetslösningen skulle ge en tydlig ansvarsfördelning, goda förutsättningar för tvärvetenskapliga lösningar, möjligheter till integration med övrig universitetsutbildning samt att polisstuderande skulle inlemmas i universitetsmiljön. Genom helhetslösningen förväntades också universitet ta ansvar för en långsiktig utveckling av utbildningen. Rikspolisstyrelsen såg också en administrativ fördel i att kunna repliera på universitetets förvaltning, administration och övrig logistik som polisutbildningen kräver. Alternativet, att Rikspolisstyrelsen skulle etablera sig i Umeå genom en filial till Polishögskolan, skulle innebära att allt ansvar låg på Polishögskolan som då i praktiken fick upphandla utbildning från vilken institution som helst. Från universitetets sida fanns, som tidigare nämnts, inget intresse för att skriva ett avtal om att leverera den utbildning Polishögskolan önskade. Det skulle knappast skapa den eftersträvade anknytningen till universitetet och dess långsiktiga engagemang vad gällde polisutbildning. Vidare påpekade vi att om vi nu skulle övergå till filialmodellen skulle det krävas ett omtag i planeringen, något som avsevärt skulle förlänga tiden innan utbildningen skulle kunna starta. Till skrivelsen bifogade vi avtalsförslaget, en bilaga avseende utbildningens upplägg, innehåll och omfattning samt en bilaga över kursplaner så långt de var utarbetade av arbetsgruppen.

Utbildningsdepartementet avvaktade med svaret och krävde att också universitetets rektor skulle yttra sig. I sitt svar gav rektorn vår skrivelse sitt fulla stöd och menade därtill att upplägget med helhetslösning visst var förenligt med förordningen om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor. Det kan här tilläggas att i underlaget till universitetsstyrelsen, där man skulle fatta beslut om att starta en polisutbildning enligt helhetsansvarsmodellen, gjorde en jämförelse med sjuksköterskeutbildningen som universitet hade ett helhetsansvar för, men som upphandlats av Landstinget.

Efter ett längre uppehåll i arbetsgruppens arbete samlades vi igen för information och diskussion om det oklara läget. Alla var övertygade om att argumenten för att fortsätta med helhetsansvarsmodellen var så starka att något annat alternativ än att ge dispens, eller att tolka upplägget som förenligt med högskoleförordningen, var osannolikt. Alternativet, en filial till Polishögskolan, skulle ju innebära att Polishögskolan fick ta över allt planeringsansvar och att vår arbetsgrupp skulle läggas ner. Ingen av oss kände sig bunden att delta i ett utvecklingsarbete under dessa förutsättningar. Som Rikspolisstyrelsen meddelat vore det under sådana förhållanden omöjligt med en utbildningsstart höstterminen 2000. I arbetsgruppen kände vi oss säkra på utgången. Därför blev reaktionerna och besvikelsen desto större när beslutet meddelades.

Regeringens beslut innebar visserligen att universitetet skulle få undantag från förordningen om uppdragsutbildning och ta ett helhetsansvar för polisutbildningen på uppdrag av Rikspolisstyrelsen under perioden 1 juli 2000 – den 30 juni 2006, under förutsättning att regeringen godkände avtalet mellan Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet. Men beslutet innebar också att Rikspolisstyrelsen senast den 1 juli 2004 skulle inkomma med en handlingsplan för hur utbildningen skulle omorganiseras efter dispenstidens utgång. I ett mejl från utbildningsdepartementet förtydligade man beslutet och påpekade att det handlade om en plan för övergång till en filial under Polishögskolan. I avtalet skulle framgå att uppdraget inte skulle ha någon negativ inverkan på universitetets grundläggande utbildningar eller innebära kostnader för universitetet. Helhetsuppdrag skulle heller inte vara en möjlig modell i andra orter och inte för Umeå universitet efter sex år. Universitetet skulle endast kunna samverka med sådan utbildning som lärosätena bedriver i den ordinarie verksamheten. De skulle inte få anställa lärare eller på annat sätt binda upp kostnader enbart för samverkan med Rikspolisstyrelsen. En förutsättning för att undantaget skulle gälla var att utbildningen skulle starta höstterminen 2000.

Det var inte det svar vi i arbetsgruppen hade väntat oss. Ingen i gruppen kunde se någon poäng med att under de villkoren gå in i det tillfälliga projekt som Utbildningsdepartementet ändå skulle stoppa efter några år. Att i det läget motivera arbetsgruppen att snabbt arbeta vidare, dessutom med större energi än tidigare, eftersom mycket tid redan gått förlorad, var omöjligt.

Som ett sista försök att rädda projektet skickade jag ett mejl till statssekreteraren på Utbildningsdepartementet, Agneta Bladh, och förklarade läget. Jag berättade att nyckelpersoner i arbetsgruppen och framtida medarbetare i projektet

vägrade ställa upp och arbeta vidare med projektet, samt att någon start till hösten inte var möjlig, under de förhållanden som departementets beslut skapat. I mejlet uttryckte jag missnöje över att departementet inte hade bemödat sig med att föra en dialog med oss. Efter ett par telefonsamtal mellan statssekreteraren och mig kallades jag omedelbart (en söndag) till ett möte med statssekreteraren och departementets jurist som skulle förklara varför upplägget var juridiskt ohållbart. Som stöd tog jag med mig vår egen juridiske expert, Anders Stening. Departementets jurist hävdade, i enlighet med beslutet från departementet, att vårt upplägg var oförenligt med förordningen eftersom utbildningen ”inte avsåg personalutbildning eller utbildning som behövs av arbetsmarknadsskäl”. Motargumentet var att utbildningen visst behövdes av arbetsmarknadsskäl. Departementet hade naturligtvis kunnat tolka den stora bristen på poliser som godtagbart arbetsmarknadsskäl om de hade velat, men det ville de inte – oklart varför. Samtidigt var pressen stor på regeringen att komma igång med den nya polisutbildningen till hösten. Diskussionen under mötet ändrade så småningom karaktär och statssekreteraren visade viss förståelse för den uppkomna situationen. Nyckelfrågan blev att på något sätt få bort kravet på nedläggning av utbildningen efter sex år. Någon direkt lösning på frågan kom inte fram under mötet men kanske kunde vi utforma avtalet, som regeringen skulle godkänna, på ett sådant sätt att någon tydlig slutpunkt inte skulle finnas med. I slutet av mötet var stämningen ganska god.

Dagen efter samlade jag arbetsgruppen för att informera om vårt möte med statssekreteraren. Justitiedepartementet hade meddelat att de inte hade något emot att filialalternativet ströks från regeringsbeslutet, men däremot kunde de absolut inte acceptera att starten flyttades fram en hel termin. Jag ställde därför frågan till arbetsgruppen om det, under förutsättning att beslutet om nedläggning efter sex år skulle tas bort, skulle vara möjligt att dra i gång arbetet igen och starta utbildningen till hösten. Svaret blev att de var beredda att göra en sådan ansträngning. Det som återstod för mig, Rikspolisstyrelsens kontaktperson samt båda sidors jurister var att ta fram ett nytt avtal. Vi enades om att i avtalet lägga in en avsiktsförklaring som uttryckte en ambition att på lång sikt fortsätta verksamheten utefter den inslagna vägen. Skulle regeringen godkänna ett sådant avtal utan att nämna vare sig en plan för övergång till filialalternativet eller ett slutdatum för helhetslösningen så borde vi med viss tillförsikt kunna arbeta vidare enligt planerna.

Tre dagar senare ställdes en fråga av moderaten Gun Hellsvik i riksdagen om utbildningen i Umeå skulle komma i gång till hösten. Utbildningsministern svarade att så skulle ske och att den lösning som förordats av parterna innebar att de frångått tanken på att inrätta en filial och att Umeå universitet getts ett helhetsuppdrag för den nya polisutbildningen. Avtalet som regeringen godkände hade en slutparagraf som löd enligt följande: *”Det är parternas gemensamma målsättning att ovan nämnda grundutbildning av poliser är ett långsiktigt projekt och att parterna skall utveckla den i riktning mot en allt fastare knytning till universitetssystemet”*. Regeringen accepterade alltså avtalet med denna avsikts-

förklaring och gav oss sex års dispens från högskoleförordningens paragraf 3. Stämningen i vår arbetsgrupp blev nu betydligt bättre, men det krävdes en viss kraftansträngning för att vi skulle bli tillräckligt rustade för att kunna starta utbildningen vid den tidpunkt som utlovats. Bemanningen och de organisatoriska frågorna måste också lösas. Fakulteten inrättade en särskild enhet för polisutbildningen. Föreståndare för enheten blev Anders Stening. Bertil Hammarberg förordnades som studierektor. Båda hade varit med under hela planeringsarbetet och var väl informerade om förutsättningarna. Men ledningsgruppen behövde också en polis med kunskaper om det polisiära arbetet. Den personen blev Lars-Erik Lauritz. En styrelse med representanter från polisväsendet och representanter från involverade institutioner inrättades. Den 8 oktober år 2000 kunde vi ta emot de första polisstudenterna.

Tjugo år senare drivs polisutbildningen vid Umeå universitet fortfarande i enlighet med helhetsansvarsmodellen, men nu i nya lokaler på campus. En större andel av utbildningen är nu samlad i den byggnaden, men tyvärr inte i den omfattning som var planerad. Studentantalet sköt plötsligt i höjden efter att det nya huset var byggt, därför kunde inte den planerade uppsägningen av lokalerna på Umestan genomföras. Men den dysfunktionella uppsplittring av utbildningen som framtvingades vid starten, därför att i princip alla färdighetsövningar då skulle förläggas till Umestan, nu inte är lika stor. Att utbildningens tyngdpunkt förskjutits till campus kan kanske ses som ett steg i avsiktsförklaringens anda – att utveckla grundutbildningen i riktning mot en allt fastare knytning till universitetssystemet. Som ytterligare steg i samma riktning kan nämnas att universitetet inrättat ämnet polisiärt arbete som kan utgöra grund för kandidatexamen. Betydande insatser på forskningsområdet har också skett, men mer om detta i kommande kapitel. Fortfarande verkar dock polisutbildningens akademisering vara en kontroversiell fråga. Under dessa tjugo år har tre utredningar om den framtida grundutbildningen av poliser föreslagit att den borde ske i form av akademisk yrkesutbildning. Det har ännu inte skett fullt ut.

5.

Med huvudet före in i polisutbildningen

Staffan Karp

Med gott samvete kan jag säga att jag har varit med ända sedan starten, ja till och med innan dess. I det här kapitlet delar jag med mig av mina erfarenheter och upplevelser av ett förhållande som varat i mer än 20 år. Under denna period har jag varit delaktig i att det blev en polisutbildning vid Umeå universitet, haft uppdrag som inneburit program- och kursutveckling, undervisat i ett flertal kurser, varit ledamot i styrelsen för Enheten för polisutbildning och under ett flertal år också dess ordförande.

VAD VAR DET SOM HÄNDE?

Det var en alldeles vanlig dag på jobbet vid Pedagogiska institutionen i slutet av 1990-talet, närmare bestämt 1999 om jag kommer rätt ihåg, och det började dra ihop sig till eftermiddagskaffe. Inte lönt att göra något mer nu innan kaffet, tänkte jag i mitt stilla sinne. Då kom plötsligt en av mina chefer, Eva Olofsson, in på mitt rum och berättade att hon hade varit på ett första planeringsmöte på fakulteten för en polisutbildning vid Umeå universitet. ”Ja, men det var ju roligt,” sa jag, ”men det är väl inget som berör oss. Vi kan ju ingenting veta om polisutbildning eller om polisycket.”

Eva berättade då att Rikspolischefen, Sten Heckscher, hade initierat ett samtal med ledningen för Umeå universitet om att starta den första polisutbildningen utanför Polishögskolan i Sörentorp i Solna, och att Rune Åberg, dekan vid den samhällsvetenskapliga fakulteten, hade fått i uppdrag av rektorn att leda arbetet med att planera för en polisutbildning med start år 2000. Eva fortsatte med att säga att det fanns visst innehåll i en polisutbildning som ingen annan institution vid universitetet hade bättre kompetens att ta hand om än vad vi hade. Hon tänkte då särskilt på den fysiska träning som ingick i utbildningen, men nämnde att det säkert också fanns andra inslag som vi skulle kunna bidra med. Jag tvivlade men fick ändå ge henne rätt när det gällde den fysiska träningen eftersom vi utbildade både idrottspedagoger och idrottslärare.

Eva fortsatte: ”Jag tänker att det får bli du som får representera Pedagogiska institutionen i den arbetsgrupp som Rune Åberg kommer att sätta samman.”

Om jag hade tittat tvivlande på henne innan, var det inget i jämförelse med den blick jag nu delade ut... ”Men jag vet ju ingenting om polisyrket. Vad ska jag kunna bidra med i den gruppen?” undrade jag. Samtidigt kände jag inombords att detta lät som ett riktigt spännande uppdrag. När Eva förklarade att den kunskapen skulle finnas i gruppen och att min uppgift var att berätta om vilken kompetens Pedagogiska institutionen skulle kunna bidra med, så var saken klar och jag tackade ja till uppdraget.

I följande avsnitt berättar jag, utifrån mina minnesbilder, om vad det beslutet förde med sig för min egen del, men ambitionen är också att berättelsen ska ge en bild av vad etableringen av en polisutbildning vid Umeå universitet har inneburit i ett bredare perspektiv. Eftersom det har gått mer än tjugo år sedan planeringen av polisutbildningen påbörjades är naturligtvis en del av vad jag kommer ihåg något dunkelt och en del minnen möjligen också något tillrättalagda. Men det får ni köpa. Det här är den historia jag kan berätta.

ARBETSGRUPPEN OCH DESS ARBETE

För att leda arbetet med planeringen av polisutbildningen rekryterade Rune Åberg juristen Anders Stening. Den rekryteringen var en fullträff. Vi som ingick i arbetsgruppen (se nedan) kände till Anders genom att han hade varit expertkommentator i samband med Palmemordet, men mer än så visste vi inte – åtminstone inte jag. Anders visade sig vara ytterst kompetent för uppgiften eftersom han tidigare hade varit med och lett utredningen *Ny grundutbildning för poliser* som presenterades 1997. Han hade även stor erfarenhet av rättsliga frågor inom universitets- och högskolesfären.

I arbetsgruppen deltog företrädare för de ämnen som bedömdes vara relevanta i en polisutbildning. Naturligtvis sneglade vi en hel del på utbildningen i Sörentorp, men det fanns också en öppenhet för att fundera i bredare banor utifrån den samlade kompetensen vid Umeå universitet. I arbetsgruppen fanns företrädare för juridik, sociologi, pedagogik, socialt arbete, psykologi samt företrädare för polisen utsedda av Rikspolischefen. Som sekreterare fungerade Bertil Hammarberg från den samhällsvetenskapliga fakultetens kansli.

Visst kändes det någorlunda tryggt när vi fick klart för oss vilken kompetens och vilka erfarenheter Anders Stening hade, och att vi hade representanter från polisen med kunskaper både om polisutbildning och polisyrket, men ändå... Hur skulle vi andra kunna bidra i det arbete som låg framför oss? Dessutom hade vi en väldigt tajt tidsplan eftersom det fanns en mycket stark politisk förväntning på att vi i Umeå skulle starta vår polisutbildning redan under hösten 2000.

Men det gick bra. Redan i det inledande arbetet och vid de första träffarna kände jag att detta var något annat än de arbetsgrupper jag hade medverkat i tidigare för att utveckla ämnes- och fakultetsövergripande program vid Umeå universitet. Mina tidigare erfarenheter var att det, trots goda ambitioner i dessa grupper, ofta handlade om att bevaka ämnesmässiga revir och förhandla hem

uppdrag på andra institutioners bekostnad för att se till att den egna personalen hade undervisningsuppdrag för att fylla sina tjänster. I denna arbetsgrupp fanns inget revirtänkande och ingen sådan konkurrens. Anledningen till detta tillskriver jag Anders Stening och hans sätt att leda det operativa arbetet. Vi som ingick i arbetsgruppen kände att detta var något som vi gjorde tillsammans och att vi stod inför en riktig utmaning, både för oss och för Umeå universitet. Naturligtvis ville vi lyckas med uppdraget och visa att en polisutbildning vid ett universitet kunde hålla minst lika hög kvalitet som den som vid den tiden gavs i polisens egen regi. Ja, efter ett antal arbetsmöten var vi nog ganska så överens om att den utbildning som vi skulle ge hade mycket goda förutsättningar att till och med övertrumfa den i Sörentorp.

”Vad behöver en bra polis kunna?” frågade Anders. Den frågan plågade han oss med gång på gång. ”Om vi inte vet vad en polis behöver kunna, kan vi heller inte planera för en utbildning,” brukade han fortsätta. Och det var ju det som var problemet. Vad visste vi om polisarbete förutom de schablonbilder som vi alla bar med oss från media, deckare och TV-serier?

”Vad behöver en bra polis kunna?” frågade Anders igen och ritade en Michelin-gubbe på whiteboardtavlan. Om Anders kan man säga mycket, men hans starka sida var inte att rita gubbar. Vi tittade lite roat på Michelin-gubben, som skulle föreställa en polis, och tillsammans förväntades vi nu tala om vilka kunskaper och kompetenser som Michelin-gubben (ja, polisen då) behövde för att kunna utöva polisyrket på ett professionellt sätt. Men visst kom vi framåt och efter några möten lossnade det rejält. Guidade av Anders och de representanter från polisen som fanns i gruppen, kom vi inte bara fram till vad en bra polis behöver kunna, utan vi kunde också relatera våra egna ämnen till denna kunskap. Jag fascinerades mycket av Anders sätt att leda diskussionerna. Jag har sällan träffat en person som pratat så mycket, men det paradoxala med det var att han samtidigt var mycket lyhörd för vad samtliga i gruppen tyckte, och hur var och en av oss resonerade.

Efter att under några möten ha tragglat vad en bra polis behöver kunna, fick vi var och en i uppdrag att fundera över vad vårt ämne kunde bidra med för att utbilda poliser och att presentera detta för hela gruppen. De presentationerna blev mycket givande. Anders lyssnade och ställde frågor och man kunde ana att även hans föreställningar om vad som borde ingå i en polisutbildning förändrades under berättelsernas gång. För mig kändes det som om det var i den stunden som den nya polisutbildningen på allvar började ta form. Utan prestige, och med den nya utbildningens bästa i fokus, redogjorde vi var och en för hur vi ville bidra. De frågor och den diskussion som följde var mycket fruktbara för att föra arbetet vidare.

Arbetet i gruppen flöt på och vi började så småningom tro på att vi skulle hinna ta fram en struktur för utbildningen och att kursplaner skulle kunna skrivas för att ta emot de första studenterna i enlighet med de starka politiska förväntningarna om en start hösten 2000. Men då hände saker som vi i arbetsgruppen inte kunde rå över. I slutet på april fick universitetets rektor besked

från utbildningsdepartementet om att en uppdragsutbildning med ett helhetsansvar inte var förenligt med högskoleförordningen och att utbildningen istället borde inrättas som en filial till Polishögskolan. En sådan konstruktion var naturligtvis inte vad Umeå universitet hade gått med på och för oss i arbetsgruppen skulle det då inte finnas någon anledning att arbeta vidare. Spelet om detta finns beskrivet i kapitel fyra i denna skrift och jag ska därför inte orda mycket mer om det. Hur som helst blev konsekvensen av det besked som rektor fick, att allt arbete i gruppen pausades.

När det intrikata politiska spelet till slut ändå landade i att Umeå universitet skulle få ett helhetsansvar för utbildningen och att regeringen skulle besluta om ett undantag från högskoleförordningen för att möjliggöra detta återupptogs arbetsgruppens arbete. Vi hade dock tappat en hel del tid och tempo i vårt arbete och vi började inse att vi skulle få svårt att ha en utbildning på plats med start i enlighet med de önskemål som fanns. Inte bara vårt arbete hade ju väsentligen försenats, utan också arbetet med att utforma ett avtal mellan Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet, att få en organisation på plats, att ordna med lokaler och utrustning, och att rekrytera polislärare och akademiska lärare till utbildningen.

Nådde vi då ända fram? Både ja och nej. Ja, eftersom vi inför avtalskrivandet lyckades leverera en beskrivning av utbildningens upplägg, innehåll och omfattning samt en bilaga över kursplaner. Vi var också helt överens i arbetsgruppen om den pedagogiska idén med en problembaserad metodik, där teori och praktiska inslag integrerades med varandra och där all undervisning så långt möjligt skedde i lärarlag bestående av både polislärare och akademiska lärare. Detta var vi riktigt nöjda med.

Och nej, vi nådde inte riktigt ända fram när det gällde en egen struktur för utbildningen. Även om målet för den polisutbildning som skulle ges i Umeå var detsamma som för polisutbildningen i Sörentorp, hade inte minst Rikspolischefen uttryckt att utbildningarna inte behövde vara identiska, utan att vägen till målet kunde skilja sig åt. Med den tidspress som vi arbetade under hade vi kommit så långt att innehåll och kursplaner var tämligen klara, men den övergripande strukturen för utbildningen hade vi inte löst och tiden höll verkligen på att rinna ut.

Lösningen på det blev att vi adopterade Polishögskolans modell för hur innehållet skulle inordnas i större block och hur de skulle fördelas över de olika terminerna. Jag vet inte hur övriga i gruppen kände för det och kan inte direkt påminna mig om att det var något vi pratade om. Den här lösningen gjorde i alla fall att vi kunde bli klara med uppdraget i tid och därmed ta emot de första studenterna hösten 2000. Vi hade dock framfört ett starkt önskemål om att skjuta på starten av utbildningen till vårterminen 2001, men detta var inte något regeringen ville lyssna på och kompromissen blev att vi startade med 48 studenter en bit in på höstterminen i stället för vid terminsstarten. Regeringen hade också starka förväntningar på att vi skulle ta emot fler studenter redan från start, men på den punkten kompromissade vi inte.

SAMARBETET MED POLISLÄRARE OCH MÖTET MED STUDENTERNA

När utbildningen startade fick vi som hade företrätt de akademiska ämnena i arbetsgruppen ett särskilt ansvar för det fortsatta arbetet med programmets innehåll, och med att omsätta kursplanerna till upplägg av undervisningen. Tillsammans med en polislärare utgjorde vi ett huvudlärarlag som regelbundet träffades för att arbeta med detta. Arbetet skedde i nära samarbete med den första studierektorn vid polisutbildningen, Bertil Hammarberg. Några av oss kom under de första åren att verka som undervisande lärare i olika kurser och moment inom utbildningen. För egen del skulle jag vara den akademiska läraren som hade ansvar för den allra första kursen på programmet, nämligen *Polisen i samhället*. Jag hade också huvudansvaret för ämnet *Mental träning*, och genomförde inledningsvis en stor del av undervisningen inom det ämnet tillsammans med Thomas Bäck (se kapitel åtta).

För oss akademiska lärare som skulle undervisa på programmet var förstås mycket nytt och det fanns många utmaningar. Här ska jag dela med mig av några. För det första handlade det om ett annat sätt att paketera våra olika ämnesinnehåll än vad vi var vana vid från de akademiska utbildningar som vi hade erfarenhet av. I fristående kurser i våra ämnen hade vi själva allt ansvar och kontroll över innehållet. När vi medverkade i ämnesövergripande program var det även där vanligare att vi ansvarade för en kurs med ett eget ämnesinnehåll, än att undervisningen skedde ämnesintegrerat med lärare från andra discipliner. Nu skulle vi undervisa i integrerade sammanhang i kurser som huvudsakligen saknade tydlig ämnesbeteckning och i lärarlag med polislärare, ibland också med lärare från andra ämnen vid universitetet. Vi skulle också möta en för oss helt ny studentgrupp med delvis andra förväntningar på sin utbildning än de studentgrupper vi vanligen mötte inom akademien. Här några ögonblicksbilder från vad allt detta kunde föra med sig.

Själv kände jag mig hyfsat trygg med att det första momentet *Polisen i samhället* var välplanerat, att undervisningsinnehållet borde vara relevant för blivande poliser och att det svarade väl mot vad som stod i kursplanen. Men jag visste inget om vad den polislärare jag skulle samarbeta med tyckte vare sig om akademien, en polisutbildning utanför Sörentorp eller den planering jag gjort för momentet. Hur skulle symmetrin mellan oss fungera och hur skulle den komma till uttryck i klassrummet? Inte heller hade jag någon aning om hur studenterna skulle ta emot det innehåll som vi erbjöd.

För mig blev samarbetet i lärarlaget under den första kursen och de första åren en mycket lärorik och angenäm resa. Den atmosfär som uppstod liknade den som funnits i arbetsgruppen, inget revirtänkande och med gemensamma ambitioner att göra någonting riktigt bra utifrån de olika kompetenser vi hade. Polisläraren Kenneth Sundström, som jag hade förmånen att få samarbeta med i det första momentet under de första åren, var en polis med stor erfarenhet av polisyrket och även med erfarenhet av att undervisa på Polishögskolan i Sörentorp. Det senare bekymrade mig en aning eftersom jag framför mig såg någon som tyckte att om vi inte gjorde som på Polishögskolan så var det inte bra. Vi

hade ju inte kunnat undgå den skepsis som fanns mot en polisutbildning i universitetsregi. Den förmedlades på olika sätt och från olika håll i samhället, ibland i tydliga ordalag och ibland mera subtilt.

Men mina farhågor kom helt på skam. Redan vid det första mötet med Kenneth kändes allting bra. Det fanns en ömsesidig respekt för varandras kompetenser och vi kom snabbt att prata om hur vi i mötet med studenterna skulle stötta varandra och visa på betydelsen av både ämnesdisciplinära och polisiära kunskaper och färdigheter för att lära till polis. Men hur utspelades då det hela i mötet med studenterna?

I klassrummet blev det dock klart vilka kompetenser och kunskaper studenterna tyckte var viktiga för att bli en bra polis. Det var ingen tvekan om att det var Kenneth studenterna lyssnade på. Vi undervisade ofta tillsammans och många gånger sökte studenterna bekräftelse från Kenneth på om det jag förmedlade hade bärighet för polisyrket, eller om de rent av kunde bortse från det jag sa för att det var mindre viktigt. Men det hanterade Kenneth på ett utmärkt sätt. Han hade en mycket lugn framtoning och en förmåga att begrundande betrakta studenterna när de sökte bekräftelse. Och visst, bekräftelse fick de när han sa:

”Lyssna nu noga på vad Staffan säger för det här är viktigt. Hade jag fått lära mig det här under min utbildning hade jag blivit en bättre polis.” Eller: ”Det här känner jag igen från mina många år i yrket, men jag har tidigare inte kunnat sätta ord på det.”

En episod som jag särskilt kommer ihåg var när vi hade ett inslag om polis-kulturen och studenterna inför ett seminarium hade fått läsa en bok av Sjöwall & Wahlöö där en ganska så grå och förlamande vardagskultur målas upp. Flera av studenterna opponerade sig mot beskrivningarna i boken. De påstod med stor envishet att inget av det som förmedlades i boken om poliskulturen hade något att göra med hur det såg ut inom svensk polis. Men om det hade det så tillhörde det i alla fall en svunnen tid. Efter flera sådana inlägg vände sig studenterna mot Kenneth som lugnt tittade på dem och sa: ”Men jag känner igen mycket av det här från min yrkesvardag.”

Inget mer än så. Det blev helt tyst i klassrummet. Tystnaden kändes som en evighet, men efter det kunde vi gå vidare i kvalitativt helt andra diskussioner om vad kulturer betyder inom olika yrkesgrupper och vad de betyder inom polisen.

Att jobba så nära varandra i lärarlag gjorde förstås att vi också lärde av varandra. Vi akademiska lärare utvecklade allt eftersom en större förståelse för polisyrket, och polislärarna lärde sig om akademien. Vi kunde också börja låna uttryck, ord och begrepp av varandra på ett sätt som gjorde det svårare för studenterna att definiera vilka vi var och vem det var som kunde berätta vad som verkligen gällde i polisyrket. Det här var också delvis ett resultat av att polislärare i Umeå, i motsats till i Sörentorp, inte bar uniform förutom i övningar där sådan behövdes. Låt mig illustrera detta med två exempel, ett från polislärarperspektivet och ett utifrån perspektivet som akademisk lärare.

Vid en kursvärdering en bit in på den första terminen var jag, Kenneth och två andra lärare närvarande. Studenterna var ganska så nöjda med den under-

visning de haft, men det framkom ändå i diskussioner med dem att det var något som skavde. Dels var det frågan om vi verkligen gjorde som på den riktiga polisutbildningen på Polishögskolan, dels åsikten att man borde få träffa någon riktig polis för att få veta hur det egentligen var. ”Varför har vi ingen riktig polis i undervisningen och när ska vi få träffa någon?” undrade de. Kenneth var märkbart road av frågan och undrade om inte han kunde få räknas som riktig polis efter decennier av år inom polisen både som patrullerande polis och som polischef.

Vid ett annat tillfälle, en bit in på termin två, när jag hade studenter i en seminariegrupp gick det plötsligt upp för studenterna att jag inte var polis. Jag hade lärt mig en hel del av mina kollegor polislärarna och även på andra sätt om polisyrket, så jag kunde förstå att det inte var alldeles enkelt för studenterna att etikettera mig. När jag av någon orsak fick anledning att kommentera att jag inte var polis reagerade studenterna med något som närmast kan liknas vid bestörtning. Några trodde att jag skojade och vägrade att tro mig. Några blev märkbart upprörda. De tyckte sig förda bakom ljuset. De hade under en hel termin lyssnat på mig som om jag var polis, och nu visade det sig att jag bara var en lärare från akademien som aldrig haft en polisuniform på sig och än mindre utövat polisyrket.

Allt eftersom åren gick visade sig polisutbildningen i Umeå hålla måttet, inte bara i våra egna ögon utan också i utvärderingar, och i pratet om olika utbildningars kvalitet bland studenter och yrkesverksamma poliser. Genom ett kontinuerligt utvecklingsarbete försvann den skepsis som funnits bland studenterna mot utbildningen och mot de lärare som inte var poliser. Nu är det flera år sedan jag undervisade på grundutbildningen, men mina minnesbilder från de sista åren är att detta fenomen om än inte försvunnit helt så i alla fall fått underordnad betydelse för studenternas lärande.

Det fanns förstås också saker som gnisslade i samverkan mellan akademiska lärare och polislärare när ambitionen om ämnesintegration och lärarlagsarbete skulle bli verklighet och börja fungera. Konstigt vore det annars eftersom det var ett nytt sätt att arbeta på för de flesta lärare. Sedan ska ju personkemin också fungera om det ska bli riktigt bra. Något den gjorde i de flesta fall, men inte alltid. Något som skavde framför allt för lärare från akademien var att i de flesta moment var det polislärarna som utsågs till momentansvariga. Flera av de poliser som rekryterades hade dock ringa erfarenhet av undervisningsplanering och knappast någon av att planera och leda lärarlag i ett akademiskt sammanhang. De akademiska lärarna tyckte att de fick göra det planeringsarbete som polislärarna skulle göra som momentansvariga. Det blev inte heller bättre när det gick upp för de akademiska lärarna att polislärarna inte bara hade betydligt högre lön än de själva, utan också ett väl tilltaget arvodestillägg för uppdraget. Åt löneskillnaderna fanns förstås inte så mycket att göra, eftersom polislärare och akademiska lärare hade olika arbetsgivare. Däremot kompengersades samtliga akademiska lärare genom att tilldelas en rejält tilltagen extra tid för planeringsarbete under de första åren. I de fall där en akademisk lärare var moment-

ansvarig fick denne också en extra tilldelning i tid för uppdraget för att balansera mot polislärarnas uppdragstillägg.

Uppdraget var förstås inte enbart angenämt för de polislärare som var momentansvariga trots ett extra arvode. Det är väl rimligt att tro att flera av dem kände otillfredsställelse med att vara den som hade helhetsansvaret för momentet, men ringa eller ingen erfarenhet av ett sådant uppdrag. För att hantera gnisslet fick en erfaren pedagog, Nils-Erik Wedman, som tidigare arbetat på Universitetspedagogiskt centrum (UPC) uppdraget som pedagogisk konsult vid utbildningen. Han skulle finnas med i det vardagliga arbetet vid utbildningen och fungera som bollplank till momentansvariga, lärarlagen och till enskilda lärare, samt initiera och genomföra olika aktiviteter för att höja den pedagogiska kompetensen bland alla lärare vid polisutbildningen. Denna stödjande och relativt fria funktion som pedagogisk konsult fanns kvar under ett flertal år vid utbildningen och var som jag uppfattat det mycket uppskattad av lärarna. Orsakerna till det var med all sannolikhet flera: att den pedagogiska konsulten hade sitt tjänsterum vid polisutbildningen, att uppdragets omfattning var väl tilltaget och att konsulten också medverkade som lärare i olika moment vilket gjorde att denna hade en god kännedom om både polislärares och akademiska lärares vardag vid utbildningen.

ENHETSSTYRELSENS ARBETE

Den organisationsform som enligt arbetsordningen vid Umeå universitet var den mest lämpliga var som en enhet placerad under en fakultet. Det blev också rektors beslut. En sådan organisationsform innebär att den leds av en föreståndare och en styrelse. Enheten inrättades under hösten 2000 och den första styrelsen utsågs hösten 2001. I den kom personerna i huvudlärarlaget att ingå, två representanter för Rikspolisstyrelsen, företrädare för teknisk-administrativ personal och studeranderepresentanter. Styrelsen leddes av Anders Stening som även hade utsetts till föreståndare för enheten. Som sekreterare för styrelsen fungerade Bertil Hammarberg. Att huvudlärarlaget utgjorde stommen i styrelsen var måhända praktiskt, men kanske inte helt i linje med intentionerna för en enhetsstyrelse. Vi fick många stolar att sitta på samtidigt; vi var både lärare på moment och kurser, och styrelseledamöter. Arbetet i styrelsen flöt ändå på utan några direkta friktioner. Under de första åren bestod styrelsens sammanträden nästan enbart av information från enhetsledningen och en och annan mindre diskussionsfråga. Några större beslut fattade vi inte och kanske berodde det inte enbart på styrelsens sammansättning, utan också på att utbildningen kommit i gång enligt planen. Det fanns en hel del utvecklingsarbete att göra och det följde en ganska så tydlig linje om vart vi ville.

En av de viktigaste frågorna för styrelsen ända från starten var frågan om högskolemässighet som fanns inskriven i avtalet med Rikspolisstyrelsen. I avtalets avsiktsförklaring stod att parterna skulle utveckla utbildningen i riktning mot en allt fastare knytning till universitetssystemet. Den riktningen var given för universitetet, fakulteten, enheten och för oss i styrelsen. Vi skulle göra vårt allra

bästa för att utbildningen inom en snar framtid skulle bli en akademisk professionsutbildning. Ambitionen avspeglade sig i en utbildningsplan, och kursplaner som formulerades enligt de riktlinjer som då gällde för utbildningar inom högskoleväsendet. Utbildningsplanen ägdes visserligen av uppdragsgivaren, men de flesta av de förslag till skrivningar som vi föreslog kom också att bli formuleringar i den nya plan som Rikspolisstyrelsen fastställde. Enigheten var också stor om att polisutbildningen skulle följa de regelverk som i övrigt gällde för grundutbildning vid Umeå universitet, till exempel hur studenters rättigheter och skyldigheter reglerades. I samma linje låg frågan om polisstudenternas möjligheter att ansluta sig till studentkåren och därigenom omfattas av det fackliga arbete som bedrevs där, och de förmåner som medlemmar i kåren åtnjöt. Det senare löstes genom en särskild överenskommelse mellan polisutbildningen och studentkåren.

Styrelsens sammansättning har genom beslut av rektor förändrats ett antal gånger under årens lopp. År 2007 fick jag av dåvarande dekanen Ulf Wiberg frågan om jag ville bli styrelsens ordförande. Jag tackade ja utan längre betänketid eftersom mina erfarenheter så här långt var positiva, lärorika och stimulerande. Det uppdrag som jag tackade ja till innebar inte bara att leda styrelsens sammanträden utan också att jag fick tid att specifikt arbeta med den expansion av utbildningen som låg framför oss, och för högskolemässigheten. Vi hade vid den tiden fått signaler om att ett politiskt beslut om en högskoleutbildning på akademisk nivå inte var långt borta. Jag fortsatte som ordförande för styrelsen fram till och med 2018 då en förändring av universitetets arbetsordning innebar att samtliga styrelser vid enheter och centrumbildningar skulle avvecklas. Dessa skulle då få en tydligare linjeorganisation i enhetlighet med universitetets basenheter, institutionerna. Efter tolv år som ordförande för styrelsen kunde jag, när den lades ned, konstatera att vi fortfarande i Sverige inte hade en akademisk polisutbildning. Under åren som gått har flera utredningar föreslagit en sådan, breda remissomgångar har tillstyrkt – men något politiskt beslut såg vi inte till och har ännu idag inte fattats. Om detta ska jag inte orda mer eftersom det finns beskrivet i kapitlet femton och sexton. I stället skall jag berätta kort om vad vi gjorde i styrelsen för att påskynda processen mot en akademisk professionsutbildning.

Bland styrelsens ledamöter var uppfattningen och ambitionen klar. Den dagen riksdagen fattade det förväntade beslutet skulle vi redan ha en högskolemässig utbildning och därför snabbt kunna få en sådan på plats. Allt eftersom det förväntade politiska beslutet dröjde hade man kunnat förvänta sig att vi skulle resignera, men i stället blev strategin att ytterligare snäppa upp arbetet med en polisutbildning på akademisk nivå. Vi resonerade som så att om vi visade politikerna hur man kunde gå tillväga, så skulle ett politiskt beslut också bli lättare att ta. Så vad gjorde vi då?

När jag tillträdde som ordförande satte jag omedelbart igång ett arbete för att tillsammans med styrelsens ledamöter, medarbetare och studenter vid enheten ta fram ett strategidokument för utbildningen. Strategidokumentet antogs av styrelsen år 2008 med målet att utveckla en kvalificerad professionsutbildning för poliser på högskolenivå (Strategidokument för Polisutbildningen 2008–2012).

Strategierna konkretiseras i handlingsplaner och aktiviteter som kontinuerligt redovisades, diskuterades och godkändes av styrelsen. För att ytterligare stärka styrelsens arbete för att nå målet i strategidokumentet införde jag ”Polisutbildningen i högskolan” som en stående punkt på dagordningen för styrelsens sammanträden. Med smärre förändringar har strategidokumentets giltighetstid vid ett par tillfällen förlängts av styrelsen, efter att innehållet diskuterats och behandlats av personal och studenter. Den senaste revideringen gjordes i december 2017 med en giltighetsperiod för strategidokumentet från 2018 till 2020. Att notera är att den slogan som togs fram vid revideringen av strategidokumentet 2012 lever kvar och har blivit något av ett signum för polisutbildningen i Umeå:

Vi utbildar professionella poliser som agerar

- för ett tryggare samhälle,
- för utveckling av svensk polis och
- för ett livslångt eget lärande

Men vad har vi då konkret gjort för att utveckla en professionsutbildning på högskolenivå? Min uppfattning är att detta är ett arbete som målinriktat bedrivits av ledningen, studierektorer och lärare under årens lopp. Utan deras insatser hade beslut och vägval i styrelsen varit av ringa betydelse. Med det sagt ger jag några exempel på frågor som styrelsen diskuterat, fattat beslut om och som jag ser som viktiga för en akademisk utbildning.

En viktig fråga för styrelsen ända från början var hur vi skulle kunna utveckla en utbildning som bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet mot bakgrund av att inga särskilda forskningsmedel följde med grundutbildningsuppdraget från Rikspolisstyrelsen. I dialog med uppdragsgivaren blev vi snabbt varse att inte ett öre av de medel som följde med uppdraget fick användas till forskning, eller ens något som kunde misstänkas vara forskning. Det här var förstås bekymmersamt, men det fanns en liten öppning nämligen de vidareutbildningar i kortare och längre form som enheten bedrev för polisen. Dessa genererade ett visst överskott som vi kunde använda lite friare och redan 2002 kunde enheten därför fatta beslut om att utlysa 1,5 miljoner kronor för forsknings- och utvecklingsarbete att sökas internt inom Umeå universitet.

Efter dialog med ledningen för den samhällsvetenskapliga fakulteten möjliggjordes 2004 en betydligt större utlysning av forskningsmedel mot polisutbildning och polisarbete. Syftet med utlysningen var att få igång forskning, framför allt på de ämnesinstitutioner som medverkade i polisutbildningen för att på sikt förbättra möjligheterna för en forskningsanknuten grundutbildning för blivande poliser. Dessa medel kom efter förslag från dåvarande föreståndaren Bertil Hammarberg att fördelas proportionellt mot ämnesinstitutionernas medverkan i utbildningen, vilket innebar att Juridiska och Pedagogiska institutionerna fick de största anslagen. För min egen institution innebar detta att ett forskningsprogram inrättades och att medarbetare kom att intressera sig för forskning om pedagogiska processer i polisutbildning och yrkesliv.

I det ursprungliga avtalet mellan Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet fanns inskrivet att bägge parter skulle verka för högskolemässighet i utbildningen. Efter ganska hårda förhandlingar försvann tyvärr denna skrivning i det avtal som ingicks år 2010. Med det följde en allt hårdare regim om att medel oavkortat skulle gå till undervisning. Rikspolisstyrelsens uppfattning var att den akademiska förankringen, det vill säga högskolemässigheten, garanterades av att man köpte en utbildning från ett universitet. Medel inom ramen för avtalet skulle därför enligt Rikspolisstyrelsen varken behövas eller få användas för ett kontinuerligt arbete med att förankra utbildningsinnehållet i vetenskap och beprövad erfarenhet.

I avtalet fanns också en passus om att Rikspolisstyrelsen och universitet i samråd skulle initiera en utvärdering av utbildningen efter de tre första åren och därefter vart fjärde år. Något initiativ från Rikspolisstyrelsen om en utvärdering kom aldrig. I stället tog enhetens styrelse år 2009 initiativ till en extern utvärdering där uppdraget var att granska utbildningens kvalitet, särskilt dess högskolemässighet i relation till högskolelag och högskoleförordning. I direktiven till utvärderingsgruppen ingick också att föreslå åtgärder för att polisutbildningen skulle bli högskolemässig. Den externa utvärderingen leddes av professor Christine Brulin, Institutionen för omvårdnad vid Umeå universitet, och sekreterare var Anton Ridderstad utredare vid Kungliga Tekniska högskolan och tidigare sekreterare i Polisutbildningsutredningen (Ju 2006:03). För det internationella perspektivet stod Rick Sarre, professor i juridik vid University of South Australia. I gruppen ingick också utbildningsledare Nils Eriksson vid den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Umeå universitet.

I november 2010 överlämnade gruppen sin rapport som var mycket positiv till utbildningens innehåll och uppläggning. Man pekade dock på några frågor som särskilt viktiga att arbeta vidare med för att förbereda polisutbildningen för högskolan. Dessa var inrättandet av ett akademiskt huvudområde med polisiär grund, etableringen av en polisiär forskningsmiljö och en förstärkning av lärarnas akademiska kompetens. Dessa frågor blev därför viktiga i styrelsens och enhetens fortsatta arbete med att utveckla en professionsutbildning på akademisk nivå.

Arbetet med att inrätta ett huvudområde påbörjades tämligen omgående, men av olika skäl kom arbetet att pausas. I maj 2014 gav dock styrelsen dåvarande föreståndaren Lars-Erik Lauritz i uppdrag att i dialog med fakultetsledningen ta fram ett förslag på huvudområde i polisiärt arbete, för grundutbildningen upp till och med kandidatexamen. Förslaget skulle skickas till rektor för prövning och beslut. Redan nu kunde dock studenter tillgodoräkna sig akademiska poäng i flera av de akademiska ämnen som ingick i utbildningen. I juni 2015 fattade rektor beslut om att inrätta polisiärt arbete som huvudområde vid Umeå universitet, vilket i praktiken betydde att det skulle vara möjligt för polisstudenter att jämsides med en polisexamen erhålla en högskoleexamen i polisiärt arbete. Efter det fortsatte arbetet med att utveckla fristående kurser i polisiärt arbete för en kandidatexamen. Hösten 2018 startade de första kurserna med 25 platser, nu

inte som uppdragsutbildning beställd och finansierad av Rikspolisstyrelsen, utan som kurser i ett akademiskt ämne finansierade genom statsanslag till Umeå universitet.

Frågan om etableringen av en polisär forskningsmiljö behandlades också av styrelsen vid ett flertal tillfällen. Drivande i frågan var professor Mehdi Ghazinoor som knutits till enheten och som formellt var utsedd till forskningsledare i enlighet med den instruktion för enheten som beslutats av rektor. Inom parentes kan nämnas att en skrivning i instruktionen om att en forskningsledare skulle finnas var en markering mot Rikspolisstyrelsen om betydelsen av forskning för en polisutbildning på vetenskaplig grund. Under 2016 och 2017 hade forskningsledaren styrelsens uppdrag att föra diskussion med två på varandra efterföljande dekaner om att inrätta ett forskningscenter i polisvetenskap vid Umeå universitet. Mer om detta finns beskrivet i kapitel fjorton.

En annan fråga som styrelsen drev var att polisutbildningen skulle ändra sin organisationsform från att vara en enhet till att bli en institution. Som ordförande fick jag i maj 2017 uppdraget att ta fram ett underlag för styrelsens diskussion om framtida organisationsform. I detta arbete gjordes en SWOT-analys, och ett förankringsarbete genomfördes bland medarbetare och studenter. Även om en del nackdelar kunde identifieras så var den allmänna inställningen att polisutbildningen på olika sätt skulle gagnas både internt och externt av att vara en institution i stället för en enhet. I maj 2018 diskuterade styrelsen frågan och alla var helt eniga om att organisationsformen på sikt bör vara institution. Enhetens föreståndare fick därför styrelsens uppdrag att verka för en förändring av organisationsform. Det här var det sista beslutet som styrelsen fattade innan den upplöstes i juni 2018 och en ny arbetsordning tog vid. Därför finns ingen återrapportering av frågan att redovisa från styrelsen, men enligt den information som landat hos mig har fakultetsledningen inte velat tillgodose enhetens önskemål om att ändra organisationsform.

BOKSLUT

I det här kapitlet har jag delat med mig av mina erfarenheter och reflektioner kring att ramla in i ett sammanhang som jag inte hade någon tidigare kunskap om; polisutbildning och polisarbete. Det är erfarenheter som jag delar med flera av dem som varit med om att utveckla polisutbildningen till vad den är i dag, och jag hoppas att de kan kännas igen av andra – även om beskrivningarna är personliga och filtrerade genom min förståelse av vad som hänt. Kanske har jag också lyckats med att berätta något som alla inte redan visste om polisutbildningens framväxt och historia vid Umeå universitet. Det har varit en spännande resa, jag har lärt mig mycket och jag är glad över att jag har fått vara med.

Polisutbildningen har firat sitt 20-årsjubileum. Mycket har hänt, men någon akademisk polisutbildning har riksdagen fortfarande inte fattat beslut om. Trots det fortsätter polisutbildningen vid Umeå universitet att ligga i framkant och kommer att fortsätta att göra det – oavsett om vi får det riksdagsbeslut som vi har väntat på sedan i början av 2000-talet eller inte.

6.

Två adjunkter och en polisutbildning

Lars-Erik Lauritz och Elisabeth Åström

När polisutbildningen i Umeå startade var en kritisk faktor professionsanknytningen. Vid lärosätet fanns förstås en uppsjö av kompetenser från alla möjliga håll, men erfarenhet och kompetens från polisarbete saknades. I avtalet mellan Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet reglerades möjligheten att använda polisanställda medarbetare för tidsbegränsade utbildningsuppdrag. Från universitetet såg man också behov av poliserfarenhet som på mer kontinuerlig bas både skulle kunna delta i undervisningen och i utvecklandet av den nya utbildningen.

Därför anställdes tidigt två adjunkter med polisbakgrund. Det var Lars-Erik Lauritz, polisinspektör vid Polismyndigheten i Västerbotten och Elisabeth ”Betan” Åström, polisinspektör vid Polismyndigheten i Stockholm. I detta kapitel berättar vi lite om oss själva och vår bakgrund, vår väg till polisutbildningen och erfarenheterna av de allra första åren.

ATT BLI POLIS

Lars-Erik

År 1986 var jag 21 år gammal. Jag hade flyttat från Vilhelmina till Stockholm för ett arbete som till sin natur var tidsbegränsat till ett år. Men på något sätt fann jag mig tillrätta i Stockholm och ville bo kvar. Att bo räckte ju inte, det behövdes en inkomst också. Jag gillade att stå på scen så att söka till en scenskola var ett alternativ. En annan snabb och enkel lösning hade varit att gå till Storstockholms lokaltrafik och be att få köra buss, busskortet bjöd SL på vid den tiden. Jag hade min fars förmaning i ryggen: ”Man ska se till att ha en trygg, fast anställning så att man vet att man kan betala hyran och köpa mat.” Scenskolan föll alltså bort. Kommunal eller statlig anställning skulle det bli. Om jag inte hade kommit in på polisutbildningen hade jag säkert haft ett busskörkort idag.

Polisutbildningen på den tiden var en treårig utbildning i tre delar: först 10 månaders teoretisk utbildning, därefter en 18 månader lång praktikperiod följd av en avslutande 5 månader lång mestadels teoretisk period.

Jag älskade jobbet i radiobil. Att prata strunt och skoja med medarbetaren och samtidigt invänta larm om allt mellan himmel och jord: bankrån, alltför onyktra människor, våld i nära relationer, urspårade fester eller nedfallna träd över vägen. Ändå hörde jag till de som snart förstod att det kunde finnas andra meningar med polisarbete och när närpolisreformen i Stockholm skulle genomföras någon gång i början av 1990-talet ville jag vara med på det. Att arbeta förebyggande i stället för att ingripa i efterhand måste vara smart tänkte jag.

Reformen i sin helhet gick väl sådär kan man säga. På många ställen gjorde man samma sak som innan, fast i mindre geografiska områden. Men i mitt närpolisområde Vällingby-Hässelby gjorde vi skillnad med några enkla insatser, till exempel förebyggde vi tillgrepp och stöld/skadegörelse av/på bilar från höga till mycket låga nivåer genom samtal och samverkan med försäkringsbolag, informationskampanjer och relationsbyggande med föreningar och skolor. I efterhand kan jag tänka att det var synd att vi inte visste något om utvärdering. Det hade kunnat bli en intressant vetenskaplig artikel om hur information och samverkan kan användas för att förebygga i varje fall en typ av vardagsbrott.

Några år senare flyttade jag norrut till Umeå. En tjänst på enheten för Information och brottsförebyggande (IBF) lockade. Det lät riktigt spännande. Chefen för enheten presenterade en tjänst som gick ut på att ha tät samverkan med skolor, socialtjänst, föräldrar plus ett viktigt uppdrag att informera internt i myndigheten, men också externt. Väl på plats förstod jag att den största delen av arbetet handlade om att utreda ungdomsbrott. Inte exakt vad jag hade sökt, men ganska trevligt, och samverkan med sagda verksamheter är förstås viktiga inslag i ungdomsutredningar så alldeles fel var det inte.

Efter ett tag kom det en försiktig fråga från Lasse, chefen: "Alltså vi har ju tidigare haft en kaspersteater i myndigheten. Det var ett väldigt uppskattat inslag bland barnen..." Han var noga med att poängtera att jag inte måste, men att det vore fantastiskt roligt om jag ville. Det fanns en medspelare redan, Carina, som peppade mig att hoppa på. Jag tänkte inte så länge utan konstaterade att det aldrig blev någon scenskola för mig, så lite kaspersteater med en hyfsad och trygg månadslön kunde väl duga. Det är klart att det var kul. Att mellan ungdomsbrottsutredningarna få träffa barn och poängtera vikten av att vara snälla mot varandra, att se sig för när man går över gatan och att berätta för föräldrarna, förskolepersonalen eller polisen när någon gjort något jättedumt – det kunde nästan inte bli bättre.

Under förberedelsearbetet och även i genomförandet av våra föreställningar pratades det nästan mytiskt om de två föregångarna Ralf och Bettan. Ralf jobbade kvar på enheten, så honom träffade jag. Bettan hade flyttat till Stockholm så hon fanns där bara som ett väsen.

Bettan

I januari 1978 promenerade jag in genom de höga grindarna till Polishögskolan på Sörentorp. Vid den här tiden skulle många nya poliser utbildas så det var tre intag per år. Utbildningstiden vid Sörentorp var tio intensiva månader med efter-

följande två års handledd praktik på ett polisdistrikt. Den ärofulla titeln under praktiktiden var extra polisman (epm).

Någon månad innan examen efter de tio första månaderna på Sörentorp, fick vi det efterlängtrade beskedet om *var* vi poliselever skulle få göra vår praktiktid. När jag på en uppsatt lista i aulan på Sörentorp såg att jag skulle få göra min praktiktid i Solna polisdistrikt kände jag stor glädje.

Några lärofyllda och händelserika år följde med bland annat två flyttar mellan Polismyndigheten Stockholms län och Polismyndigheten Västerbottens län. Första vändan till Umeå var under åren 1987–1994 då jag arbetade på Informations- och brottsförebyggande enheten (IBF) hos polisen i Umeå. Det var en oerhört intressant tjänst som i huvudsak bestod av brottsförebyggande arbete i samverkan med polisens många olika samverkanspartner i Västerbottens län. Dåvarande länspolismästare Nils Holst var något av en föregångare när det gällde polisarbete i samverkan och han förespråkade att brottsförebyggande skulle påbörjas redan i skolan, tillsammans med barnen på lågstadiet.

Nils Holst hade kommit i kontakt med Stockholmspolisens kasperteater som under många år drivits av två eldsjälar, poliserna Christer Höök och Lasse Englund, och under 80-talet etablerades även en kasperteater i Umeå. Under några år hade jag förmånen att få ingå i det gäng som reste runt i Västerbotten och spelade kasperteater för skolbarn i årskurs 1 och 2. Ett otroligt slitigt men enormt tillfredsställande polisarbete – att få spela upp olika scenarier som handlade om lag och rätt med efterföljande samtal med barnen, som med stark inlevelse varit åhörare. Förmodligen var det här som mitt intresse för utbildning och lärande började.

År 1994 flyttade jag tillbaka till Stockholmsregionen eftersom spännande nya polisuppdrag lockade. Bland annat arbetade jag på utvecklingsenheten i Stockholms polismästardistrikt, där arbetet i huvudsak gick ut på att, tillsammans med polismästaren, implementera närpolisverksamheten på polismästardistriktet i Stockholms län. Sveriges polisväsende var inne i en stor omorganisation – närpolisområden skulle etableras och många poliser skulle börja arbeta problemorienterat i syfte att förebygga brott i samverkan med lokala aktörer. Efter ett par år på utvecklingsenheten tog jag själv klivet ut i närpolisverksamheten och tillträdde en tjänst som biträdande närpolischef i ett närpolisområde i Roslagen.

FÖRFATTARNA SÖKER SIG TILL POLISUTBILDNINGEN

Lars-Erik

Trots kasperteatern, goda medarbetare och meningsfulla arbetsuppgifter var jag nyfiken på något annat. Så andra halvan av nittiotalet ägnade jag ganska mycket tid och möda åt att se över vilka möjligheter jag hade att gå vidare från polisjobbet till någon annan obestämd plats i livet. För att öka mina möjligheter läste jag in en magisterexamen i ekonomi. Jag passade på att se mig om i världen och jobbade för FN som observatör i Angola ett år. Sökte ett par jobb på annat håll. Tack och lov fick jag inget av dem.

Rykten på polisstationen gjorde gällande att Rikspolisstyrelsen resonerade med Umeå universitet om att starta en polisutbildning. Det överraskade inte bara mig utan större delen av polisorganisationen. Många tyckte att det lät korrekta. Att någon annan aktör än polisen själv skulle kunna utbilda poliser skulle väl inte gå. Andra tyckte nog som jag att det skulle kunna öppna nya spännande vägar som inte funnits förr. När platsannonsern där Umeå universitet sökte en adjunkt med poliserfarenhet kom ut sökte jag.

Jag förstod att långt ifrån hela poliskåren hade sökt jobbet. Det visade sig att vi bara var tre personer som sökte och min magisterexamen gjorde mig nog rätt konkurrenskraftig.

Inför anställningsintervjun tyckte jag att jag hade förberett mig väl, jag hade hört mig för bland bekanta på Polishögskolan i Sörentorp, om hur det går till att utbilda poliser. Svaret var att: ”nuförtiden arbetar vi med casemetodik”. När jag frågade vad det betydde fick jag svaret att: ”jamen vi genomför övningar och så pratar vi om dem efteråt”. Den lite väl grunda beskrivningen lät bra i mina öron och jag tog med mig insikten till intervjun. Väl där pratade vi om ditten och datten, men casemetodens förträfflighet fanns inte med i det samtalet, utan såvitt jag minns pratade vi mest om när jag kunde börja jobba.

För vi var bokstavligt talat sent ute.

Bettan

Efter några vändor mellan Polismyndigheten Stockholms län och Polismyndigheten Västerbottens län sa jag till min man när vi en strålande vacker sensomarmdag styrde bilen åter mot mellersta delarna av Sverige: ”Nu återvänder jag inte till Umeå förrän det startas upp en polisutbildning där”. Det jag sa kom väldigt spontant och mig veterligen hade jag inte ens hört talas om att det någon gång skulle etableras någon polisutbildning där – året var 1994. Kanske hade jag en föraning!?

En vårdag år 2000 satt jag och bläddrade förstrött i tidningen Svensk Polis (utgiven av Rikspolisstyrelsen) när mina ögon fastnade på en platsannonser som sökte en lärare med polisiär erfarenhet till Umeå universitet, eftersom det skulle startas en grundutbildning till polisyrket där. Jag trodde inte mina ögon, men kände direkt att det här måste jag vara med om. Sagt och gjort, samma dag skrev och skickade jag in min ansökan.

Efter en relativt kort tid blev jag uppringd av en man som presenterade sig som Bertil Hammarberg från Umeå universitet och som med anledning av min ansökan till tjänsten som polislärare, undrade om jag hade möjlighet att komma på en anställningsintervju två dagar senare. Vi avtalade tid och plats och efter att vi avslutat samtalet började tankarna snurra i skallen på mig...två små barn, tre hundar, 70 mil bort – hur skulle det gå till?

En otroligt varm försommar dag träffade jag Bertil Hammarberg och Umeå universitets externa expert på polisutbildningsfrågor, Anders Stening, på ett kontor i centrala Stockholm. Intervjun präglades av avspändhet och ömsesidig respekt. Mitt absolut mest bestående minne av den här intervjun är när Anders

frågade mig om jag hade någon fråga att ställa till dem, och jag undrade: ”Förväntar ni er att jag ska finnas på plats i mitt tjänsterum klockan 8–17 varje dag?” Jag minns så väl Anders min när han lade huvudet på sned och svarade: ”Jag förstår egentligen inte frågan – om vi anställer någon gör vi det för att vi anser att personen är kompetent för uppgiften, *när* den personen sen gör sitt jobb lägger vi oss inte i.”

Tyvärr fick jag inte tjänsten då.

Men en dag i slutet på augusti när jag satt vid mitt skrivbord och läste igenom ett förhörsprotokoll ringde min telefon och en Lars-Erik Lauritz presenterade sig som polislärare vid den nya polisutbildningen vid Umeå universitet. Han förklarade lite kort att de påbörjat planeringen av utbildningen och undrade om jag hade tid och lust att vara dem behjälplig med en kurs under hösten 2000. ”Självklart, spännande” svarade jag och beställde en flygbiljett upp till Umeå.

FÖRSTA MÖTET MED HUVUDLÄRARLAGET

Lars-Erik

Första dagen på jobbet undrade jag vad jag hade gett mig in på. Undervisning visste jag inget om. Jag hade arbetat som polis ett drygt decennium, men att utbilda poliser – det är något annat. Jag hoppades att någon skulle möta upp och berätta att så här ser planerna ut; ”Schemat ligger där och när lektionen börjar så...” Så var det inte. I efterhand kan jag säga att det var mycket bättre än så.

Den grupp av erfarna lärare som hade fått uppdraget att leda arbetet kallades för huvudlärarlaget. I den gruppen var jag polisen, de andra stod för akademisk och pedagogisk kunskap och jag upplevde att de stod för tryggheten. Jag kände mig ganska liten när första mötet med dem inleddes, men när mötet avslutades hade jag vuxit. Jag kom till mötet med en mängd frågor om hur det går till att bygga en utbildning och vem som har kunskap om detta fält och allt mellan himmel och jord. De andra i gruppen hade lika många frågor till mig om hur polisarbete fungerar, vilka känslor som man behöver förbereda sig för och hur man vet vad som är rätt och fel i olika situationer? Mina svar togs inte bara emot med nickanden och hummanden. De togs emot som grunden till det pedagogiska skapandet. Mina svar och berättelser blev läraktiviteter. Det var högt i tak i gruppen och jag förstod att det fanns mycket samlad klokskap, men framför allt ett öppet sinne och en respekt för varandras erfarenheter och kompetenser.

Bettan

Väl i Umeå möttes jag upp av Bertil Hammarberg som hälsade mig välkommen. Tillsammans promenerade vi över Campusområdet, förbi Universum med sikte inställt på enheten för Polisutbildningen vid Umeå universitets lokaler. Döm om min förvåning när jag insåg att Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet enbart bestod av ett enda tjänsterum med tre skrivbord i, beläget på juridiska institutionen i samhällsvetarhuset. Ett skrivbord var Anders Stenings (som då var utsedd till föreståndare), ett tillhörde Bertil Hammarberg (studie-

rektor) och det tredje hade Lars-Erik som sin arbetsplats. Det framgick tydligt att Bertil och Lars-Erik jobbade intensivt med att få ihop schema, lokaler, lärare och allt annat som behövs för att ge en god utbildning och kunna hälsa de allra första polisstudenterna välkomna.

Min roll vid polisutbildningen skulle vara att planera för och ansvara för ett moment som inledde termin två och som enligt kursplanen hette Vardagsbrott. ”Lätt som en plätt, det här kan jag”, tänkte jag (lite nonchalant) eftersom jag hade jobbat som polis i drygt tjugo år. Jag hade till och med arbetat problemorienterat med den här kategorin brott i syfte att förebygga. Med den inställningen gick jag på mitt första möte med det så kallade huvudlärarlaget, en konstellation av erfarna lärare vid Umeå universitet vars syfte var att fungera som ”bollplank” och kvalitetssäkrare av det egna ämnet när vi nu skulle sjsätta en ytterst tvärvetenskaplig utbildning i polisiärt arbete.

Efter det flera timmar långa mötet var jag helt omskakad. Det jag tidigare tyckt varit ”lätt som en plätt” hade antagit en helt ny dimension. Det mest grundläggande polisiära vardagsjobbet hade penetrerats, problematiserats och diskuterats in i minsta detalj utifrån de erfarna lärarnas expertis och ödmjuka inställning till att vara en del av att utbilda blivande poliser till framtida goda representanter av poliskåren. Polisyrket framstod nu verkligen som den viktiga samhällsfunktion det faktiskt är.

Eftersom jag inte hade något skrivbord i tjänsterummet på Juridiska institutionen åkte jag tillbaka hem till Roslagen med många nya tankar och med en stor iver att få vara med och planera för en bra grundutbildning till polisyrket.

VAD BLEV DET AV JOBBET?

Bettan

Första året på polisutbildningen var otroligt intensivt och lärorikt, men också med inslag av frustration och en känsla av otillräcklighet. Det intensiva och lärorika bestod av att få vara delaktig i det otroliga engagemang som alla inblandade på olika sätt visade. Många och långa lärarlagsmöten lade grunden till kurser, moment och det administrativa arbetet att få ihop ett balanserat schema. Eftersom ambitionen på utbildningen var att använda casemetodik som ett alternativ till traditionell katederundervisning, ägnades mycket tid åt att utbilda och kompetensutveckla lärarna i detta. Casemetoden innebar att vi lärare planerade och iscensatte många verklighetstroga övningar som utgjorde underlag till studenternas fortsatta lärandeprocess med föreläsningar, grupparbete och gemensamma, lärarledda seminarier. Frustration och känsla av otillräcklighet infann sig stundtals eftersom jag själv, som ny lärare, befann mig i en egen lärandeprocess som handlade om att vara lärare/handledare i en metodik jag aldrig hört talas om tidigare, samtidigt som jag ville framstå som en trygg och van lärare/handledare inför studenterna.

Det var alltså bestämt att casemetodiken skulle utgöra grunden för polisstudenternas kunskapsinhämtning i de olika momenten. När studenterna hade befunnit sig på utbildningen några månader, och det var dags för dem att börja

läsa om polisens uppdrag att upprätthålla ordning- och trygghet i samhället, bestämde vi att vi skulle låta studenterna själva ge innehåll till det första caset i detta moment. Sagt och gjort. Studenterna ombads att komma till polisutbildningens nya lokaler nere på Umestan en fredagskväll. De hade blivit informerade om att lärare fanns på plats, att de skulle få mat och dryck och att de skulle vara beredda på att utbildningsaktiviteterna skulle pågå till sent på kvällen. Vi hade arbetat hårt med att få ihop logistiken för de olika utbildningsaktiviteterna som skulle äga rum under kvällen. Schemat för kvällen bestod av; genomgång av hur man håller vittnesförhör, utbildning i polisens kommunikationsradio, datautbildning, lektion i självskydd och möjligen annat som fallit i glömska nu 20 år senare. Skälet till att förlägga aktiviteterna till en fredagskväll var att basgrupperna löste av varandra som vandrande observatörer i centrala Umeå. Uppgiften var att upptäcka och notera händelser/incidenter som de på något sätt kunde identifiera som polisiärt intressanta.

De noteringar som studenterna gjort efter sin stadsvandring samlades in av Lars-Erik som kunde konstatera att det endast var en händelse som kunde betraktas som polisiärt intressant, eller i varje fall tangerade något brottsligt. Händelsen handlade om att en något överförfriskad man hade iakttagits när han stått och urinerat endast en liten bit ifrån och fullt synlig av personer i en krogkö.

Den här händelsen lämnades någon dag senare till en lokal teatergrupp som fick uppdraget att gestalta det i en föreställning för alla studenterna i hörsalen på Umestan. Efter teatergruppens framställning av ”den urinerande mannen” så skulle studenterna basgruppsvis problematisera händelsen utifrån ett polisiärt perspektiv – de skulle identifiera och söka kunskap, för att sedan komma med förslag på lösningar. De skulle förhoppningsvis komma med relevanta förslag på vilken lagstiftning som kunde tänkas vara användbar i sammanhanget, ge förslag på polisens agerande, redogöra för eventuella konsekvenser för ”den urinerande mannen” och så vidare. Studenterna tog till sig den här uppgiften med stort engagemang och intresse.

Förutom att de 48 studenterna var otroligt studiemotiverade var de också ganska krävande i den bemärkelsen att de stundtals starkt ifrågasatte den undervisning de fick. Som ett exempel kan nämnas den student som under de nämnda kvällsaktiviteterna på Umestan var kritisk till att de skulle behöva jobba sent på kvällen och menade att lärarna inte förstod att de måste få sova. Det kan tyckas vara ett något naivt påpekande eftersom studenterna valt att utbilda sig till ett yrke som, åtminstone under några år, innehåller mer eller mindre kontinuerlig skifttjänstgöring.

Vid några tillfällen kom det kritiska röster och ifrågasättanden eftersom de ansåg att de hade alltför många teoretiska lektioner. Studenterna tyckte att de i stället behövde betydligt fler lektioner för att lära sig att fylla i olika dokument som var nödvändiga vid avrapportering. Dåvarande föreståndaren Anders Stening fick samla samtliga studenter och förklara för dem vikten av teoretisk kunskap som grund till det yrke de valt och varför det inte fanns tid till att ägna sig åt ifyllande av olika blanketter.

Ett återkommande argument från studenterna när de pratade om utbildningens innehåll var: ”Vi ska ju bara bli poliser. Varför ska vi ha kunskap om...?” Jag och Lars-Erik som hade många års erfarenhet från olika funktioner inom polisen pratade ofta om, och ställde oss undrande till, vad de egentligen menade när de sa att de BARA skulle bli poliser? Utifrån våra gemensamma erfarenheter så är det inte BARA att vara polis. Det är ett mångfacetterat yrke som innebär kontakter med många människor och människoöden, händelser i olika miljöer och sammanhang där kunskap och erfarenhet inom olika kunskapsområden krävs. Ett yrke där vi ofta kände att vi inte var fullärda – att det hela tiden fanns stort utrymme för kompetenshöjande och kunskapsberikande insatser. Både privata och arbetsrelaterade kunskapsinsatser.

En mer lärartät utbildning än den som de här polisstudenterna fick, tror jag inte går att finna. Vid ett juridiskt seminarium som de hade i slutet på termin fyra var vi fyra lärare, två jurister, en socionom och jag. I samband med en fikapaus satt vi lärare och gick igenom det som avhandlats i seminariet och en av de erfarna juristlärarna sa: ”Jag har aldrig varit med om så kloka och kunniga juridiska tolkningar och resonemang tidigare – inte ens när jag haft juridiska seminarier med studenter på termin sex på juridikprogrammet”.

Det första året var som sagt intensivt, stundtals hektiskt och ibland frustrerande, men med gemensamma och motiverande lärarträffar där huvudlärarlaget spelade en viktig roll så kände vi ändå att vi hade en trygghet och gedigen grund att stå på inför fortsatt planering och utbildning. Summa summarum så kan jag nog nu i efterhand tycka att redan de första 48 studenterna fick en gedigen grundutbildning och förbereddes väl inför den avslutande aspirantutbildningen.

Lars-Erik

Visst undervisade jag en del, men den största delen av mitt arbete handlade redan från början om studierektorssysslor kombinerat med utvecklingsarbete för utbildningen termin efter termin. Kursplanerna fanns färdiga, men de måste fyllas med personal, läraktiviteter och material för att kunna genomföras. Mötena med studenterna handlade inte så mycket om undervisning som om utvärdering och uppföljning.

Att starta och skapa en polisutbildning är det roligaste jag har gjort i yrkeslivet. Men det låg stora utmaningar i det. En av utmaningarna var att hålla ordning på fjärilarna i magen. För mig fanns osäkerheten där konstant. Gjorde vi rätt? Blir det bra poliser av våra studenter? Är vi minst lika bra som Polishögskolan?

Fjärilarna blev varken färre eller mindre fladdrande av att jag förstod att studentgruppen hade samma tankar. De funderade över framtiden och jämförde om de lärde sig lika mycket som om de hade gått på Polishögskolan. När de förstod att det var något som de inte kunde så kändes det att deras första tanke inte var att detta ska vi lära oss. I stället tänkte de: ”detta skulle vi säkert redan ha kunnat om vi gått på Polishögskolan.”

I utvärderingarna kom det fram mycket tydligt hur de saknade närvaro och deltagande av poliser, att övningarna var för få och att de inte hade fått lära sig

vilka blanketter som de skulle använda i olika sammanhang. De påminde oss ofta om att: ”vi ska ju inte bli åklagare utan poliser, all den här juridiken är överflödigt” eller ”varför ska vi lära oss om ungdomars socialiseringsprocesser, vi ska ju inte blir socialarbetare”. Misstron mot att ett universitet skulle kunna klara den här uppgiften låg mycket nära ytan.

Vid ett tillfälle kom Rikspolischefen, Sten Heckscher till Umeå. Vi försökte att använda hans besök för att gjuta lite olja över de vågor av missnöje bland studenterna som stundtals gick ganska höga. I ett möte med den första studentgruppen fick han veta allt om det som de inte tyckte var bra med vår utbildning. Det är lätt att tänka att Rikspolischefen skulle fyllas av oro och tankar om att saker behövde repareras och kanske att kontrollen från polisen skulle behöva ökas. Just den Rikspolischefen var klokare än så. Han berättade för studentgruppen att lärande är en långsiktig process som inte slutar för att kursen är slut. Att lärandet behöver fortsätta långt in i yrkeslivet. Han gav oss som arbetade med att skapa utbildningen sitt fulla förtroende och om jag minns rätt så var han dessutom tydlig med att hans uppdrag till universitetet inte alls var att skapa samma poliser som Polishögskolan kunde göra, utan poliser med mer kunskaper och färdigheter från akademien. Möjligen blev polisstudenterna inte helt nöjda med hans svar. Men vi som arbetade med att skapa den utbildning som han hade beställt kände oss väldigt lättade.

Jag upplevde vår miljö och vårt utvecklingsarbete som oerhört dynamiska och som ett rum med väldigt hög takhöjd. Inför min första sommarsemester på nya jobbet år 2001, diskuterade vi i huvudlärarlaget hur vi i det allra första momentet, som problematiserade polisens syfte och uppgifter men också värderingar, roller och identitet, skulle kunna skapa en gemensam plattform, en utgångspunkt för studenternas diskussioner, något att koppla egna förväntningar och erfarenheter till. Jag fick med mig en sommaruppgift; att läsa så många polisromaner som jag bara hann och orkade. Den som jag valde ut skulle sedan läsas av polisstudenterna för att kunna relatera exempelvis polislagens uppgiftsparagraf till, men också som sagt som bas för att resonera om värderingar och polisrollen.

Mitt val föll efter att ha läst ett tiotal romaner i hängmattan på Sjöwall & Wahlöös ”Den vedervärdige mannen från Säffle”. Jag tyckte att dess skarpa porträtt av enskilda poliser och deras inbördes relationer, liksom attityder och beteenden i relation till både misstänkta och andra, gav goda möjligheter till långa, spännande och lärorika samtal. ”Den vedervärdige mannen från Säffle” hörde till polisutbildningens litteraturlista i gott och väl tio år därefter. Senare kompletterades den också med filmversionen och poppade popcorn. En vild gissning är att det skulle ha gjort författarparet glatt överraskade att veta att deras verk användes i en svensk polisutbildning 30 år efter publiceringen.

20 ÅR I POLISUTBILDNINGENS TJÄNST

Vi har båda fortsatt att arbeta med polisutbildningen under dess 20 första år. Det är klart att det finns många andra berättelser lika gärna hade kunnat platsa i det här kapitlet.

Vi hade kunnat berätta mer om det pedagogiska utvecklingsarbetet eller om ambitionerna med att integrera vår utbildning i akademien. Något som också hade kunnat vara en spännande berättelse är hur rekryteringen och introduktionen för de polisanställda lärarna gick till. Det är förstås en intressant process att följa när poliser utan pedagogisk erfarenhet, och ofta utan erfarenhet av akademiska studier, går in i rollen som lärare. Eller för den delen motsvarande rekrytering av akademiska lärare till denna väldigt professionsbundna utbildning.

Vi valde att hålla oss nära våra tidigaste egna erfarenheter som i någon mening kan vara en berättelse om de allra första åren. Vi hoppas att kapitlet, inte minst tillsammans med Maria Engmans berättelse om hennes tid som en av de allra första studenterna (kapitel tio), kan skapa en förståelse för en del av de processer och utmaningar, men också tankar och funderingar, som vi levde med under den första tiden med en polisutbildning på ett universitet.

AKADEMISKA ÄMNERN OCH POLISIÄRT ARBETE

7.

Betydelsen av socialt arbete i polisutbildningen

Carina Nyman

Jag drar ett djupt andetag, ler och försöker se självsäker och cool ut. ”Hej, jag heter Cia Nyman, jag är socionom till yrket och kommer från Institutionen för socialt arbete här vid Umeå universitet”. Jag ser i ögonvrån en kille längst fram som sitter med armarna i kors över bröstet och ser ut som om han tänker ”kom igen – säg något som intresserar mig”. Så inleder jag min första föreläsning vid polisutbildningen i Umeå. Nervositeten gör att mina knän skakar, jag känner att rösten är ansträngd och hjärtat bultar. Föreläsningens tema är ”Socialtjänstens arbete med barn och unga”. Efter cirka 15 minuter knackar det på dörren, jag hinner tänka att någon student har ringt upp till föreståndaren och min karriär blir kort. Riktigt så illa är det inte, dvs det är inte föreståndaren som stiger in i salen utan en av de poliser som på den tiden undervisade på samma kurs, ansedd och beundrad lika mycket som han var fruktad av både studenter och mig, en man med pondus och någon slags aura av erfarenhet och självsäkerhet. ”Varför har föreläsningen flyttats från campus till Umestan?” frågar han, irriterat, som om det var jag själv som kommit på otyget att flytta den. Jag hör min egen röst svara ”Rätt tid, rätt plats och rätt utrustning herr X”. Det var en replik han själv ofta sa när någon student uppfattades som slarvig eller kom sent och jag tror knappt mina egna öron att jag svarat honom på det sättet. Jag tänker att nu får jag med all säkerhet gå ut härifrån för att aldrig mer komma tillbaka. Men studenterna skrattar högt och jag ser att de gillar att jag vågade skoja, läraren ser inte fullt lika road ut. Efter det blir jag plötsligt helt lugn och avslappnad och genomför min föreläsning. Jag känner att studenterna är med mig. Den skräckinlagande läraren är plötsligt inte lika farlig och han går för övrigt i pausen. Innan han lämnar föreläsningen kommer fram och säger att det var riktigt bra och intressant. Jag förstår att hans syfte med besöket var med var att kolla om jag håller måttet och uppenbarligen klarade jag provet, jag är kvar än.

Det här hände år 2005 när jag var ny som lärare vid Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet. Jag hade sedan 1999 arbetat som adjunkt vid institutionen för socialt arbete och främst undervisat på kurser inriktade på ungdomar och familj men också med kursen verksamhetsförlagd utbildning (VFU) med omfattande kontakter med socionomers verksamhetsfält. Stig-Arne Berglund, lektor vid Institutionen för socialt arbete, var den som lockade in mig på polisutbildningsbanan. I dag är jag enormt glad att jag antog utmaningen.

SOCIALT ARBETE I POLISUTBILDNINGEN

Till en början var det ingen självklarhet att ämnen som tangerar socialt arbete hade en bäring mot det polisiära. Det var nog självklart för den ledningsgrupp som hade planerat utbildningen men inte för studenterna och inte heller för delar av polislärarkåren. Jag mötte många kommentarer som ”socialtjänsten går inte att ha att göra med, de kräver information men ger inget tillbaka” eller ”det är inte lönt att kontakta dem, de gör ändå inget”. Jag förstod att en viktig uppgift för mig var att genom min undervisning hjälpa polisstudenterna att förstå socialtjänstens arbete och handlingsutrymme för att ge dem bättre förutsättningar framåt. Det gällde att hitta människor som förstod vikten av att arbeta tvärvetenskapligt och som själva hade goda erfarenheter av samarbete över ämnesgränserna, personer som talade för samverkan mellan myndigheter för att nå gott resultat. Det handlade om att förmedla vikten av preventiva insatser men också det nödvändiga i bemötande av, kunskap om och förståelse för olika former av utsatthet. Jag hittade de personerna och jag är övertygad om att ni vet vilka ni är, tack för gott samarbete och kamratskap. I början av min tid som lärare vid polisutbildningen mötte jag ibland åsikter om att poliser är de som lämpligast ska utbilda poliser, men i dagsläget händer det aldrig. Vid polisutbildningen i Umeå finns en tydlig uppfattning om att vi alla behövs och att vi arbetar mot ett gemensamt mål, målet att Sverige ska ha en bra och välutbildad poliskår som gör ett gott arbete i vårt samhälle.

Att som socionom med yrkeserfarenhet både som lärare och socialarbetare komma in i polisutbildningen var både utmanande, skrämmande och enormt roligt. Vid första förfrågan sa jag blankt nej, andra gången tackade jag ja och det har jag aldrig ångrat. Att få arbeta i ett lärarlag med poliser, jurister, pedagoger, akutsjukvårdare har varit och är fortfarande enormt utvecklande. Och ja – vi socionomer/socialarbetare har ett starkt berättigande i polisutbildningen när det gäller unga, missbruk, psykisk ohälsa, polisiärt arbete i ett mångkulturellt samhälle, bemötandefrågor, etiska värden och värderingar för att nämna några områden. Jag brukar skämtsamt, men med visst allvar, säga min roll som lärare vid polisutbildningen handlar om att få de blivande poliserna att förstå att de till viss del, och kanske till och med till stor del, kommer att behöva vara socialarbetare. Som polis, speciellt i yttre tjänst, kliver du först av alla in i situationer där livet mer eller mindre har rämnat för människor, oavsett om den enskilde är misstänkt, brottsutsatt, misshandlad. Du möter ett barn som far illa, en människa djupt nedgången i missbruk, en person som lider av psykisk ohälsa, någon

som har blåst positivt i polisens sållningsinstrument eller en annan som får ta emot beskedet om att en närstående mist livet eller kanske någon kanske tagit sitt eget liv. För att kunna möta allt detta på ett fint och medmänskligt sätt är det viktigt att man besitter kunskap om utsatthet, att man fått vrida och vända på de etiska värderingsgrunderna och att man tar sig an sitt yrke med en ödmjuk inställning till alla människors lika värde. Det är stort för mig att få vara en del av den processen tillsammans med fantastiska studenter och kollegor.

MIN EGEN KUNSKAPSUTVECKLING SOM LÄRARE

Utmaningarna som socionom och adjunkt på polisutbildningen var många när jag började arbeta där. Först och främst gällde det att hitta min plats och mitt eget berättigande men det var också mycket som var helt nytt och jag behövde förstå polisens kontext. De juridiska ramarna för det polisiära arbetet och dess tillämpning. Den polisiära sfärens alla termer och förkortningar. Jag insåg snabbt att om jag skulle jag få tillträde till allt detta gällde det att förstå "snacket" men inte prata som de. Det skulle inte bli bra om jag som kom utifrån började svänga mig med uttryck som ex. "husis" (husrannsakan). Lite som att som förälder börja prata som sin tonåring i hopp om att göra sig själv mera ungdomlig, vilket de flesta tonårsföräldrar vet att inte är särskilt lyckosamt. Under de första åren tyckte jag att alla bara rabblade en massa lagstöd som jag inte på långa vägar förstod eller för mitt liv kunde memorera. "Blir det eller 23:3 förhör eller ett 24:8 förhör... ja, inte vet jag?" Men med tiden har jag lärt mig så oerhört mycket och genom att tillskansa mig de kunskaperna kan jag även väva ihop det med det som är mitt område. Ta till exempel frågan: hur går en utredning av unga lagöverträdare under 15 år till och varför görs den? Då kan jag ta vid och förklara socialtjänstens behov av densamma och också förklara för studenterna vilket arbete som tar vid hos den andra myndigheten.

Sammantaget har de år jag tillbringat på polisutbildningen med att, gemensamt med andra, utbilda poliser inneburit en enorm kunskapsutveckling för egen del. Det säkerhetstänkande som finns inom polisen och som polisstudenterna utbildas i har på många sätt varit en ögonöppnare. Inom socialt arbete är vi generellt slarviga med säkerhetsfrågor. En socialarbetare går många gånger ganska oreflekterat in i situationer som skulle kunna vara farliga just av den anledning att man inte har med sig kunskaper om säkerhet. Jag har tillsammans med andra lärare fått utbilda mig i polisens bastaktik, en version som omarbetats för att ge oss lärare från akademien en förståelse och en gemensam terminologi som sammantaget ger studenterna bilden av att vi arbetar tillsammans och talar samma språk. Jag har fått utbildning i att hantera polisens kommunikationssystem, en kortare radioutbildning som gör att jag kan hantera radion vid övningar. Jag har till och med gått så långt att jag testat polisens pepparspray, både för att utmana mig själv och för att bättre förstå vad polisstudenterna går igenom under sin utbildning. Jag har också erbjudits att testa isvaken, men där går min gräns!

DE VIKTIGASTE KUNSKAPERNA SOM JAG VILL GE MINA STUDENTER

En av de absolut viktigaste uppgifterna jag har som lärare är att pränta in i polisstudenterna hur enormt viktigt det är att skriva orosanmälan till sociala myndigheter när de påträffar barn och unga i miljöer där de far illa eller riskerar att fara illa. Det är en uppgift som ger polisen möjlighet att påverka livet för barn och unga, att reagera och agera varje gång de känner stark oro för att ett barn far illa. Polisstudenterna får träna på att skriva orosanmälan och de får sedan feedback på sina anmälningar. Under många år har vi arbetat med den så kallade "Söderman-övningen". Den beskriver en situation i den fiktiva familjen Söderman som är sådan att det föranleder en anmälan till sociala myndigheter. Anmälan har sedan skickats vidare till studenterna på socionomprogrammet som får kalla familjen Söderman till ett första samtal hos socialtjänsten.

Jag brukar poängtera för studenterna att om det finns en sak som de ska komma ihåg om jag väcker dem mitt i natten och frågar vad som är viktigast, så ska de svara: "Orosanmälan enligt SoL 14:1". För ett par år sedan kom en student fram till mig en måndag morgon och sa att han hade tänkt på mig på väg hem med nattbussen på fredagen. Lite smickrad blev jag förstås, jag hade ju ändå fyllt 50... Längre än så hann jag inte tänka förrän han berättade att han hade hört några unga personer på bussen pratat både om sin hemsituation och narkotika och hur de kunde komma över olika preparat och vilka effekter de hade. Studenten i fråga tog detta på stort allvar och kontaktade socialjouren med sin farhåga och gav dem uppgifter de hade hjälp av. Jag blev ännu gladare att detta var anledningen till att han tänkt på mig på bussen. Det är exakt syftet med min undervisning, att studenterna förstår det viktiga i uppdraget när det gäller barn och utsatthet.

För att ge polisstudenterna en helhetsbild av arbetet med unga lagöverträdare är min uppgift att förklara socialtjänstens roll gällande barn och unga. När det gäller exemplet unga lagöverträdare över 15 år och det yttrande socialtjänsten har skyldighet att skriva till åklagare när en ung person är misstänkt för ett brott och en förundersökning har inletts, är det viktigt att polisstudenterna förstår innebörden i detta och varför yttrandet är viktigt. Socialtjänsten ska då formulera sig runt den unges livsomständigheter och eventuella behov av vård samt redogöra för hur man i så fall tänkt sig utforma insatserna som föreslås. Detta yttrande ska ge åklagaren ett gott underlag i arbetet att för att fatta beslut i åtalsfrågan men också för att kunna utforma ett rimligt och bra påföljdsförslag till rätten. Det är viktigt att polisstudenterna förstår alla delar i rättsprocessen och har kunskap om andra myndigheters arbete.

Polisstudenterna behöver ha kunskaper om den lagstiftning som omgärdar barn och unga, allt från barnkonventionen till socialtjänstlagen och tvångsvårdslagstiftning gällande barn och unga och människor som brottas med missbruk. Vi behöver poliser som har förståelse för andra myndigheters lagstiftning och handlingsutrymme, att socialtjänstlagen är en ramlag som bygger på människors egen medverkan och samtycke. På så sätt undviker vi att poliser suckar över att

”socialtjänsten inte gör något” eftersom de har en förståelse för hur socialtjänstens arbete är organiserat och hur lagstiftningen kopplad till myndighetens tjänsteutövning och handläggning är utformad.

Minst lika viktigt är att de blivande poliserna får med sig kunskap om människors olika förutsättningar i vårt samhälle. Hur sker ungas identitetsutveckling, vad är det som formar oss till de vi blir? Det är min fasta övertygelse att det hjälper polisen i mötet med människor, att det finns en ödmjukhet för allas våra olikheter. Har polisen förståelse för att en människa inte föds kriminell eller missbrukande utan att det är en mängd faktorer som påverkar hur livet utvecklar sig.

Personliga egenskaper hos en ung person, vilken familjesituation den unga har, hur skolgången sett ut, vilka kamrater man umgått med och vad den unga ägnar sig åt på sin fritid. Dessutom kan det finnas trauman i uppväxten som påverkat och hur samhället har tagit sitt ansvar i de fall där föräldrars förmåga är satt ur spel av olika anledningar. Allt detta behöver en polis förstå för att inte döma och fördöma de människor de möter. Ett liv i utanförskap kan ofta förstås och förklaras, utan att ursäktas, och vi behöver poliser som är nyfikna och villiga att förstå. Det kommer att göra deras polisarbete avsevärt mycket bättre och lättare. Det är min uppgift och skyldighet att hjälpa polisstudenterna att nå de insikterna.

Viktiga tjänsteåtgärder i polisens vardag är att bistå andra myndigheter genom handräckningar. Det handlar om barn som ska omhändertas med stöd av tvång genom LVU, lagen om vård av unga, eller att en missbrukare är så långt nere i missbruk att det är fara för liv och hälsa och denne måste tvångsvårdas med stöd av LVM, lagen om vård av missbrukare. Att en person lider av allvarlig psykisk störning och är så illa därän i sin ohälsa att psykiatrin har begärt handräckning för att föra personen till en vårdinrättning för tvångsvård enligt LPT, lagen om psykiatrisk tvångsvård. När människor som fått avvisningsbeslut från Migrationsverket inte självmant tar det steget blir det polisen, som genom tjänsteåtgärden handräckning genomför avvisningen. Kort sagt, när andra myndigheter inte når tillräckligt långt i sin tjänsteutövning är det polisen som med laga stöd ska genomföra beslutade tvångsåtgärder. Det kan förefalla enkelt beskrivet på ett papper men att göra något mot människors vilja som egentligen inte gjort något fel utan på grund av att andra myndigheter har fattat ett beslut som ska genomföras, är svårt på många sätt. Det om något kräver en ödmjuk och empatisk polis som besitter kunskaper om ovanstående.

LÄRARLAGET - BÄSTA LAGET

Lärlarlagets betydelse kan inte nog poängteras för att ge en sammanhållen och bra utbildning. Lärlarlaget i momentet jag arbetar i består av poliser, jurister, pedagoger och mig, som har en bakgrund i socialt arbete. Under åren har personer kommit och gått i det här lärlarlaget, ibland har det fungerat bra och ibland har det fungerat fantastiskt bra. Just nu har vi ett dreamteam med personer som alla lägger ner själ och hjärta i sitt arbete med det ”viktigaste momentet” i ut-

bildningen. Momentet byggdes en gång i tiden ihop av tre olika kurser, det arbetet var mödosamt och tidskrävande. Jag minns att vi lärare satt instängda som i ett "big-brother-hus" (en students som kikade in genom ett fönster kallade det så) i veckor, väggarna var täckta med post-it lappar och blädderblock med utbildningsinslag nedskrivna. Alla ville ha med sina bästa idéer i ett stort moment som skulle täcka in väldigt många inslag i förhållande till ungdomar, missbruk och psykisk ohälsa. Det tog ett par terminer innan momentet fann sin struktur. Just strukturen är något vi alltid arbetat väldigt aktivt med, att göra allt begripligt för studenterna, att det finns en röd tråd i det vi erbjuder i form av kunskap, förståelse och tillfälle att få öva sina färdigheter. Under ett antal år byttes personer ut ganska frekvent i lärarlaget, något som jag i egenskap av momentansvarig upplevde som problematiskt. Det som gjorde att momentet aldrig fick "sätta sig" och att både lärarlaget och momentet upplevdes som spretigt och stundvis fragmentariskt. Till min stora glädje anställdes till slut en lärare med polisiär kompetens som klippt och skuren för momentet. Han blev min bästa side-kick någonsin och tog också över momentansvaret så att jag fick ägna mig åt mina egna undervisningsinslag. I dag hjälps vi åt i momentet även om han har huvudansvaret och vi har fått ett tillskott i lärarlaget av en polis med avsevärd erfarenhet av det momentet handlar om – så nu jobbar jag i det absolut bästa lärarlaget där även andra kunniga och entusiastiska lärare bidrar med olika delar. Momentet har vunnit mycket på att ha en fast stomme och jag upplever att vi har ett gott och inspirerande samarbetsklimat där vi tillför olika saker utifrån kompetens och personligt engagemang. Vi står inför att omformulera våra kursmål i den "nya" polisutbildning som skapas i skrivande stund, ett spännande och utvecklande arbete helt i linje med samhällsutvecklingen i stort.

SAMVERKAN MELLAN POLISUTBILDNINGEN OCH SOCIONOMPROGRAMMET

Sedan polisutbildningen startade har studenter vid polisutbildningen och studenter vid socionomprogrammet på Umeå universitet träffats och haft gemensam undervisning i olika omfattning och med olika teman. Till en början var vi i lärarlaget mycket ambitiösa och ordnade stora övningar där polisstudenter exempelvis stoppade en bil, i bilen satt narkotikapåverkade ungdomar. De unga greps och fördes in till polisstationen för förhör, där fick socionomstudenter sitta med som representanter för socialtjänsten och i sin tur skapa en första kontakt med den unga och dess vårdnadshavare. Efter själva ingripandet och förhöret arbetade de båda studentgrupperna vidare med sina uppgifter för att till slut sammanstråla i seminarier där de diskuterade sina respektive åtgärder och ansvar i förhållande till de unga. Gemensamma utbildningsinslag av det slaget kräver god planering men också rejält med utrymme i de båda utbildningarnas scheman och innehåll så våra överambitiösa intentioner fick sedermera stryka på foten och lämna plats för andra inslag med tydligare koppling till utbildningsplan och kursplaner. Men de gemensamma inslagen om samverkan har alltid funnits kvar i olika omfattning och har också förändrats över tid,

beroende på vad som diskuterats i samhället i stort men också utifrån lärarlagets sammansättning, kreativitet och ambition. Vid något tillfälle fick studenterna lyssna till gemensamma föreläsningar och läsa samma litteratur för att sedan mötas i seminarier och diskutera litteraturen de läst. Under senare år har vi ordnat gemensamma temadagar för studenterna där fokus har varit samverkan och preventivt arbete. De båda studentgrupperna har fått lyssna till aktörer som berättat om sin samverkan, till exempel representanter för socialtjänst och polis i Södertälje som arbetar med modellen SIG (Social insatsgrupp). Efter föreläsningarna har studenterna samlats i gemensamma grupparbeten i tvärgrupper och jobbar med vinjetter där de gemensamt resonerat sig fram till möjliga lösningar och sedan redovisat för varandra. Avslutningsvis har vi bjudit in lokala aktörer från socialtjänst, polis och skola som har fått berätta om sin samverkan och svara på studenternas frågor.

Inför höstterminen 2019 sökte lärarlaget utvecklingsmedel för att se över och utveckla inslagen om samverkan samt för att ha tid och möjlighet för egen kompetensutveckling. Vi upplevde att studenterna ibland i möte med varandra fastnade i sina framtida yrkesroller som de egentligen ännu inte visste så mycket om. Det handlade till exempel om att polisstudenterna i hög utsträckning försvarade yrkesverksamma polisers insatser gällande ungdomar eller att socio-ekonomstudenter försvarade socialtjänstens agerande. För att undvika den typen av ställningstaganden var tanken att låta båda studentgrupperna arbeta med ett ämne som var relativt nytt och lika svårt för alla, nämligen hedersrelaterat våld och förtryck. Inledningsvis lyssnade alla till föreläsningar i ämnet av fil dr Devin Rexvid. Efter föreläsningen samlades studenterna i seminariegrupper bestående av både polis- och socio-ekonomstudenter. Till en början fick de presentera sig för varandra, beskriva anledningen till att de sökt den utbildning de valt, berätta för varandra hur respektive utbildning ser ut, studietakt, ämnen med mera. Allt för att bygga förståelse för varandras utbildningsval och utbildning. Nästa uppgift var att reflektera över samverkan utifrån egna kunskaper eller antaganden. Kunde de se hinder för samverkan och vilka var möjligheterna, fanns det goda exempel? Efter att grupperna bekantat sig och fått lite mera kunskap om varandra och varandras blivande yrken fick de angripa ett antal vinjetter med bäring mot hedersrelaterat våld och förtryck. Det var svåra och knepiga vinjetter som inte hade entydiga svar eller lösningar men som gav upphov till många och långa diskussioner. Avslutningsvis fick studenterna möta en yrkespanel bestående av poliser, socialarbetare från socialtjänsten och representanter från centrum mot våld och skolan. Personerna i panelen beskrev sina arbeten och sin samverkan och studenterna fick möjlighet att ställa frågor. Det nya materialet har fallit väl ut och upplevs som väldigt intressant och viktigt av studenterna. Inför höstterminen 20 fick vi arbeta om materialet och fullt ut digitalisera temadagen. Studenterna har lyssnat till inspelade föreläsningar och sedan jobbat i seminariegrupper via zoom. Det har fungerat fullt tillfredsställande, allt går med lite vilja och nytänkande och vi har varit tvungna att anpassa oss till givna omständigheter, det vill säga den pandemi som råder.

En av de viktigaste förutsättningarna för god samverkan är att det finns en *vilja* att samverka som grund, att alla aktörer är måna om att samverkan ska komma till stånd. Lärarlaget har bestått av representanter från de båda institutionerna och vi upplever att det vi gör är meningsfullt, intressant och lärorikt. Det vi som lärarlag visar upp för studenterna genom vi att vi arbetar mot ett gemensamt mål ger ringar på vattnet och en legitimitet åt inslaget i deras respektive utbildningar. Jag är övertygad om att vi ger studenterna en bra grund för framtida samverkan med andra myndigheter. Naturligtvis finns det väldigt mycket mer vi skulle vilja göra och andra områden som skulle kunna samverkas runt, till exempel ett utökat utbyte med både lärarutbildning/skola och vårdutbildningar inriktade mot hälso- och sjukvård men utrymmet i respektive utbildningar är begränsat och vi får utnyttja det utrymme som ges.

PERSONLIGA REFLEKTIONER OCH SPANING IN I FRAMTIDEN

Jag tror på att ”inte ge upp” och jag tror att samarbete och samverkan är framgångsfaktorer för ett gott samhälle inte minst utifrån polisens och socialtjänstens uppdrag. Polisens arbete är enormt viktigt i en tid med hårdare samhällsklimat och ett till stora delar bristfälligt socialt och ekonomiskt skyddsnät för många människor, vilket vi vet många gånger leder till utanförskap, missbruk och kriminalitet. Polisen kan inte själva lösa problemen med ungdoms- och gängrelaterad brottslighet utan det krävs en samverkan och samsyn, flera myndigheter och samhällsaktörer måste vara med i arbetet och dela på ansvaret. Att vi på utbildningen är måna om att ge studenterna goda förutsättningar för ett framtida fruktbart arbete i samhällets tjänst är viktigt.

Avslutningsvis kan jag inte nog poängtera min högst personliga tillfredsställelse med att göra det meningsfulla arbetet som lärare, att få vara med och forma framtidens poliskår till kloka, ödmjuka och ansvars-kännande personer med kloka värderingar och goda kunskaper. Att dessutom få göra det i ett lärarlag som brinner för uppgiften, med kollegor som villigt delar med sig av sin kunskap och sina erfarenheter och där vi verkligen arbetar tillsammans är fantastiskt. Polisstudenterna är vetgiriga, ambitiösa, diskussionslystna, hårt arbetande och har redan under utbildningen klart för sig vilket uppdrag de utbildar sig för – att förse samhället med trygghet och att ingripa vid brottslighet. Det är inget lätt uppdrag och det är av största vikt att alla vi som arbetar vid utbildningen är kunniga och noggranna inför vår uppgift och inser att vi alla behövs och gör ett viktigt arbete. Det är en fantastisk ynnest att ha ett arbete som alltid känns roligt och utmanande – jag ångrar inte för en sekund att jag nappade på erbjudandet om att vara med.

REFERENSER

SFS 2001:453 Socialtjänstlag

SFS 1990:52 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga

SFS 1988:870 Lag om vård av missbrukare i vissa fall

SFS 1991:1128 Lag om psykiatrisk tvångsvård

8.

Den mentala träningens väg in i polisutbildningen

Thomas Bäck och Staffan Karp

Vi som skriver detta kapitel är de som inledningsvis utvecklade ämnet mental träning för polisutbildningen vid Umeå universitet. Allteftersom utbildningen växte, genom att nya kullar av studenter påbörjade sin utbildning, blev vi av naturliga skäl flera som engagerade sig i ämnet och också i dess utveckling. I det här kapitlet beskriver vi hur ämnet mental träning, som sedermera kom att bli mental förberedelse för polisyrket, utvecklats över tid och var vi står i dag. Kapitlet är skrivet utifrån våra minnesbilder av en drygt tjuugoårig process och även om det finns en viss dokumentation som stöd för minnet i form av gamla kursplaner, studieguider med mera finns förstås en del grumligheter i det historiska förloppet. Men vi gör inte anspråk på något annat än att berätta vår bild av hur det kom sig att Pedagogiska institutionen blev ansvarig för ämnet i polisutbildningen och hur ämnet har utvecklats över tid.

PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN OCH POLISUTBILDNINGEN

Så småningom hade det börjat sjunka in. Pedagogiska institutionen skulle medverka i den polisutbildning som skulle starta vid Umeå universitet hösten 2000. Efter att planeringsarbetet lett av Rune Åberg (se kapitel fyra), dekan vid den samhällsvetenskapliga fakulteten, landat och därefter konkretiserats i kursplaner stod det klart att de ämnesinstitutioner som skulle ha störst uppdrag inom utbildningen skulle bli Juridiska och Pedagogiska institutionen. För Pedagogiska institutionen handlade det både om innehåll med en bas i de fristående kurserna i pedagogik, som till exempel individen och samhället, fostran och socialisation, grupprocesser och ledarskap, och om innehåll från de idrottspedagogiska kurserna som till exempel idrottens didaktik, mental träning, friskvård och hälsa.

Framför oss var ett kursutvecklingsarbete av ett slag som, så långt någon av oss kunde minnas, vi inte varit med om tidigare. Vid Pedagogiska institutionen

fanns en stor erfarenhet av programutveckling, både av program där vi själva hade ett huvudansvar, och också av program där vi samverkade med andra ämnen och institutioner, ibland till och med över fakultetsgränserna. Men detta var något annorlunda och en riktig utmaning. Vi skulle medverka och vara högst delaktiga i att utveckla en utbildning som ingen av oss tidigare hade någon erfarenhet av. Inte heller fanns det någon hos oss som hade erfarenhet av polisyrket. Utmaningarna var flera. De delar av våra ämnen som i planeringen av den nya polisutbildningen funnits vara av värde för en grundutbildning till poliser kunde naturligtvis inte hämtas ur sina sammanhang, det vill säga från våra befintliga kurser och program, utan behövde utvecklas för att fungera i en professionsutbildning till polis. Frågan var bara hur detta skulle kunna göras med den begränsade kunskap vi hade om polisutbildning och om polisyrket. Ett svar på den frågan som dock också i sig var en utmaning var att en av de bärande pedagogiska idéerna för den nya utbildningen var att teori skulle integreras med praktik och att undervisningen skulle genomföras i lärarlag som bestod av både akademiska lärare och polislärare. Genom denna form av samverkan fanns således möjlighet att i vårt utvecklingsarbete genom polislärare hämta in polisiära perspektiv på det innehåll som vi skulle ansvara för i utbildningen.

En annan utmaning, som inte vi på något vis var ensamma om, var den skepsis som fanns mot att Umeå universitet skulle kunna klara av att utbilda poliser. Poliser utbildade man på Polishögskolan i Sörentorp och ingen annanstans. Punkt slut. Misstron fanns på många håll och den kom till uttryck på olika sätt. Vi kom särskilt att möta den från studenter som hade svårt att tro att kvaliteten på utbildningen i Umeå kunde vara lika hög som den i Sörentorp, som ifrågasatte vad akademiska lärare kunde tillföra en polisutbildning och som tvivlade på att mental träning var något som en polisstudent behövde för att utöva polisyrket. Mer om detta senare.

MENTAL TRÄNING I POLISUTBILDNINGEN

Varför kom då mental träning för polisyrket att bli ett centralt och viktigt innehåll i den nya polisutbildningen? Till bakgrunden hör att ämnen som traditionellt ansågs som viktiga i en polisutbildning förutom de polisiära metoderna var juridik, psykologi och kriminologi. Inom psykologin var det främst förhörs-teknik som sågs som ett viktigt innehåll. En pågående utveckling inom svensk polisutbildning var dock en förskjutning av juridikämnets dominans till förmån för innehåll från andra samhällsvetenskapliga och beteendevetenskapliga discipliner. När polisutbildningen i Umeå sjösattes kunde man se att denna trend fått genomslag med ett större fokus på processer – samhälleliga, kulturella, individuella – av betydelse för att lära sig och att utöva polisyrket än utbildningen vid Sörentorp. I denna förskjutning av fokus hade mental träning för polisyrket en given plats. I utbildningsplanen för polisutbildningen fanns mental träning med som ett av de moment för vilka särskilda kursplaner fanns och som skulle planeras in i schemat fortlöpande under samtliga terminer som självständiga

utbildningsmoment (Utbildningsplan, 2000). Det innebar till exempel att innehållet jämfördes med moment som självskydd, vapenhantering och polisbilskörning.

I vår planering av innehållet i mental träning tog vi vår utgångspunkt i den kompetens som fanns vid institutionen, en sökning av litteratur inom området med bäring på polisutbildning och polisyrket samt förstås hur ämnet behandlades på Polishögskolan i Sörentorp. Vid denna tidpunkt fanns hos oss vid Pedagogiska institutionen mental träning med som ett innehåll i en kurs på Idrottspedagoglinjen och på Idrottsläroslinjen. Inom ramen för kursen Idrottens didaktik, 7,5 hp, fick studenter både teoretiska kunskaper och praktiska erfarenheter av mental träning genom att de själva utifrån befintlig litteratur fick utveckla egna mentala träningsprogram för att utveckla sina idrottsliga färdigheter. Innehållet var alltså ganska begränsat i omfattning eftersom det ingick som en del i en kurs och behövde naturligtvis utvecklas för att kunna fungera som ett fortlöpande moment under polisutbildningens fyra terminer. Den kompetens som fanns inom ämnet var vid den tidpunkten begränsad eftersom den huvudsakligen var knuten till två medarbetare som undervisade på innehållet. Den ena, som också är en av författarna till detta kapitel, hade dock stor erfarenhet av att arbeta med mental träning i praktiken eftersom han under flera år hade utvecklat mentala träningsprogram för idrottsutövare inom såväl individuella idrotter som lagidrotter. Han var också knuten till Sveriges Olympiska Kommitté som mental rådgivare.

Resultatet av sökningen av litteratur med bäring på polisen var magert och gav vare sig stoff för att utveckla ämnet eller texter som skulle kunna användas i utbildningen. Det stod ganska tidigt klart för oss att vi skulle få använda litteratur som utvecklats för mental träning inom idrottens områden och komplettera den med exempel från polisyrket, det vill säga med exempel från något som vi hade mycket begränsad kännedom om.

Genom kontakterna med Polishögskolan i Sörentorp fick vi en bra bild av hur ämnet mental träning behandlades i deras utbildning. Innehållsligt fanns paralleller till det vi själva gjorde på våra idrottsutbildningar, vilket naturligtvis inte var särskilt överraskande eftersom den teoretiska grunden är densamma. Vi fick också bekräftat att det inte fanns någon litteratur inom ämnet som var anpassad för grundutbildning till poliser. Vi såg också att det sätt man i Sörentorp valt att paketera mental träning i utbildningen vare sig skulle fungera i utbildningen i Umeå eller vara sådan vi ville ha den. I Sörentorp hade man valt att låta innehållet ligga som ett eget tidsmässigt begränsat moment under termin 2. Hos oss skulle ämnet ligga som ett fortlöpande moment under hela utbildningen. Vår ambition var att den mentala träningen skulle knytas till olika övningsinnehåll i utbildningen där studenterna utifrån en teoretisk bas och egna utvecklingsområden successivt fick möjlighet att tillämpa de vunna kunskaperna i konkreta situationer med relevans för polisyrket. Med ett sådant upplägg sattes det egna lärandet i fokus med en progression som inte ens tog slut när de blivande poliserna gick ut på sin aspiranttjänstgöring och vidare ut i polisyrket. Parallell-

lerna till ett livslångt lärande som sträcker sig utanför och längre än polisutbildningens ansvarsområde är tydliga.

När det gäller det teoretiska innehållet och den praktiska tillämpningen var vi redan från allra första början klara över att fokus skulle ligga på sambanden mellan tankar, känslor och beteenden. Så här beskrevs det i den allra första kursplanen för mental träning (Kursplan i Mental träning, 2000):

Syftet är att studenten ska förvärva grundläggande kunskaper och färdigheter om sambanden mellan tankar, känslor och fysiska reaktionsmönster. Studenten ska dels lära sig tekniker för hur mental träning kan användas som förberedelse för att utföra olika slags polisiära uppdrag, dels tekniker användbara under själva utförandet. Studenten ska också lära sig tekniker för efterbearbetning.

Detta är också i dag det centrala innehållet även om ämnet nu har integrerats med den fysiska förberedelsen för polisyrket med ämnesbeteckningen Mental och fysisk förberedelse för polisyrket. Något som också följt med innehållet ända sedan starten är att förstå sambanden mellan tankar, känslor och beteenden ur ett före-, under- och efterperspektiv. Med ett sådant perspektiv sätts lärande i förgrunden eftersom det hela tiden gäller att dra lärdomar av vad som sker i relation till vilka förberedelser som gjorts på lång och kort sikt och vad som utspelar sig i situationen. Eftersom vi som tidigare nämnts inte lyckades hitta relevant litteratur inom det polisiära området som kunde fungera som kurslitteratur, kompletterade vi den litteratur vi kunde hitta från idrottens område med en modell som vi själva konstruerat som stöd för studenternas lärande. Modellen hade före-, under- och efterperspektiv och fokuserade på erfarenhetslärande. Tanken var att studenterna kontinuerligt skulle använda sig av modellen vid olika övningar under hela utbildningen för att på så sätt bli väl förtrogna med ett verktyg både för att vara väl förberedda för att hantera olika polisiära situationer, och också för ett kontinuerligt lärande under utbildningen och i yrkespraktiken.

Hur gjorde vi och vad tyckte studenterna?

Vi har så här långt beskrivit bakgrunden till att vi kom att utveckla ämnet mental träning för polisutbildningen i Umeå, vilka ambitioner vi hade med ämnet och den bärande pedagogiska idéen. Själva tyckte vi nog att vi hade ett bra koncept, men hur lyckades vi med att integrera ämnet i övningar som andra lärare hade ansvar för och hur togs innehållet emot av studenterna? Under den här rubriken ska vi ge en bild av den processen, men förstås också av hur ämnet över åren utvecklats till både innehåll och form.

Inledningsvis, och med en övertygelse om att vi hade ett bra koncept och goda kunskaper i ämnet, så började vi med att introducera de nya polisstudenterna i grunderna för mental träning. Vi utgick i vår undervisning från vår pedagogiska grundsyn, det vill säga att sätta lärandet i fokus. Vi skulle lära polis-

studenterna grunderna i mental träning, så att de i förlängningen själva skulle äga kunskaperna och förmågan att hantera sin egen mentala träning. Redan här krockade vår ambition och vårt koncept med polisstudenternas syn på vilka kunskaper och färdigheter en blivande polis behövde.

Vi gav oss inte så lätt och vi var övertygade om att polisstudenterna, liksom våra idrottsstudenter, med tiden skulle inse och förstå den mentala träningens betydelse i ett större sammanhang. Det gällde bara att vara konsekventa och att fullfölja den ursprungliga planen. Vi hade ingen anledning att redan nu fundera på en omfallsplan eller plan B, vi hade ju bara börjat.

De flesta teorier kring mental träning utgår ifrån att dels skaffa sig självkänedom och då särskilt om vilka tankar och känslor som kan påverka det egna agerandet i krävande och svåra situationer, dels få kunskap om hur man i dessa situationer kan hantera stress och en ökad anspänning. Så vi började helt enkelt med att undervisa om avslappning och att lära studenterna känna hur deras egen kropp kändes i ett avslappnat tillstånd. Att lära sig skillnader mellan att vara avslappnad och spänd, liksom att kunna slappna av har i sig ett värde, men var också ett första steg mot att lära sig visualisering som teknik för förberedelse. Ett beprövat sätt att lära sig slappna av är att lyssna på avslappningsband och gradvis lära sig hur kroppen känns när den är avslappnad. Eftersom vår ambition var att studenterna själva skulle äga kunskaperna, så skulle de inte behöva köpa och lyssna på färdiginspelade avslappningsprogram, utan själva skapa och spela in egna avslappningsprogram. Detta upplevde inte polisstudenterna som viktiga kunskaper och färdigheter för polisyrket. Visst producerades och spelades det in avslappningsprogram, men inte helt utan ett visst motstånd, eller som en av studenterna i den första kullen polisstudenter i efterhand har beskrivit det för oss:

Att spela in sitt egna avslappningsband kändes som en parodi, vi vill ju lära oss konkret hur vi gjorde för att träna mentalt och vara redo för livet som polis. Men vi gjorde det, att höra min kollega på släpigt Skellefteholm säga "schlaapna av" och "spänn kaggen" var inte direkt avslappnande men gav mig ett gott skratt i alla fall.

Inte blev studenternas övertygelse större när vi började med olika former av workshoppar, där vi provade på olika mentala tekniker som visualisering, tankestopp med mera. Vi hade svårt att övertyga polisstudenterna om behovet av att lära sig mentala tekniker, och de hade svårt att se och förstå hur dessa tekniker och kunskaper konkret skulle hjälpa dem i deras kommande yrkesutövning. Så här uttryckte sig en av studenterna kring detta:

Kopplingen mellan teori och praktik kändes avlägsen, vi studenter hade inget polisärt att relatera till vilket gjorde det för abstrakt i alla fall för mig. Hur jag skulle reagera under stress när man är längst in i tunnelseendet och förstå att den mentala träningen jag gör på lång sikt skulle påverka mitt agerande kändes avlägsen.

Förutom att studenterna skulle lära sig grunderna i olika mentala tekniker, så skulle de också skapa ett mentalt och fysiskt hälsoprogram. I detta hälsoprogram skulle de utifrån en självanalys skapa ett program för hur de skulle träna sin fysiska förmåga och sina mentala styrkor. Analyserna kring vad som skulle utvecklas och tränas var mestadels bra och rimliga. Problemet uppstod när programmet skulle konkretiseras i handlingar och träningsupplägg. Då föreslog studenterna exempelvis att de kunde träna avslappning genom att ta ett varmt bad och lyssna på skön musik i stället för att lyssna på de avslappningsprogram som de själva arbetat fram. Så vem minns inte hur vi efter seminarierna när studenterna skulle presentera sina hälsoprogram slet vårt hår och slog våra kloka huvuden ihop för att försöka komma på hur vi skulle få studenterna att förstå.

I vår strävan att hitta en väg fram till studenterna så fick vi oväntad hjälp från polismyndigheten, då det under sommaren 2001 brakade loss under EU-toppmötet i Göteborg. Trots att polisens egen utvärdering inte direkt pekade på några stora brister i deras agerande, så imponerade polisen inte direkt med i vilken utsträckning man varit mentalt inställda på det som komma skulle. Kontentan blev att en Nationell bastaktik tog form där det mentala förhållningssättet fick en central roll. Under utvecklandet av den Nationella bastaktiken var vi en form av remissinstans där våra idéer kring FÖRE, UNDER och EFTER fick en tydlig plats och sattes i ett polisiärt sammanhang (Polishögskolan, 2005).

Nu blev det lite lättare att argumentera för att det mentala förhållningssättet var en viktig och central del i det nya poliskonceptet BASTAKTIKEN, som alla polisstudenter och poliser skulle utbildas i. Det blev nu lättare att "sälja in vår produkt" när studenterna skulle få samma utbildning som de yrkesverksamma poliserna. Trots den goda hjälpen som den nationella bastaktiken innebar, så fanns det fortfarande ett motstånd hos vissa av studenterna både till ämnet och till hur undervisningen genomfördes. Vår ambition var fortfarande att undervisa så att de själva skulle äga kunskaper och förmågor för ett livslångt lärande, medan studenterna gärna ville ha en lathund eller en mall för hur de skulle göra här och nu.

Hur gör vi nu och vad tycker studenterna?

Med tiden har vi som undervisar i mental träning successivt tillägnat oss ett polisiärt språkbruk för att på så sätt klä in den mentala träningen som en del i förberedelserna inför att agera i polisiära situationer. Vi har hela tiden försökt att koppla den mentala träningen till vad som behöver göras FÖRE ett ingripande och vad som krävs för att kunna behålla lugnet och vara fokuserad UNDER agerandet i en polisiär situation, och vad som behövs för att EFTER kunna återhämta sig, reflektera kring det egna agerandet och kunna dra lärdomar av detta.

Detta arbete har varit lärorikt, spännande, tidskrävande och stimulerande, och varje liten del som fallit på plats har skänkt oss glädje och stimulans att fortsätta detta arbete. I takt med att vi utvecklats i hur vi ska presentera och förmedla vårt budskap, har studenterna också visat en ökad förståelse för

betydelsen av att vara mentalt förberedd. Vi har också genom olika forskningsprojekt skaffat oss en i sammanhanget inte helt obetydlig kunskap om ämnet, men också om hur polisstudenter uppfattar och värdesätter dessa kunskaper i utbildningen och i yrkeslivet. Ett kvitto på att vi till stora delar lyckats har varit när polisstudenterna återvänt till utbildningen efter 6 månaders aspirantutbildning och berättar om att de ”nu” förstår betydelsen av att vara mentalt förberedd och att den kunskap de har många gånger hjälpt dem under aspirantutbildningen.

VAD HÄNDER I FRAMTIDEN?

Ett betydande bidrag i att utveckla och anpassa vårt ämne till en polisiär verksamhet är de ”gamla” studenter, som har återvänt till utbildningen och nu är polislärare. Det faktum att de varit ”i den så kallade verkligheten” och fått egna erfarenheter som de delat med oss av hur det mentala förhållningssättet hjälpt dem i deras yrkesutövning har bidragit till att vi lättare kunnat knyta vårt ämnesinnehåll till polisiära situationer och övningar. Detta har också inneburit att vi fått stöttning i vårt arbete med att hitta ingångar för hur vi ska nå studenterna. I dag är den övervägande känslan att vi på många sätt lyckats nå studenterna med vårt budskap och att vi genom vårt sätt att arbeta ger dem goda förutsättningar att vara mentalt förberedda för det kommande yrket och för ett fortsatt lärande under sitt yrkesverksamma liv. Med tiden har också den nationella bas-taktiken ersatts med polisiär konflikthantering (POLKON) (Polishögskolan, 2014), där vårt ämne numera benämns kunskapsområde, så sakta har vi gått från att själva som akademiker vara de som burit fram och utvecklat ämnet till ett förhållningssätt och numera ett kunskapsområde som är en naturlig och viktig del av polisarbetet och som tillmätts stor betydelse av polisen. Man undrar vart det tar vägen härnäst?

REFERENSER

- Enheten för polisutbildning (2002). Kursplan Mental träning. Umeå: Umeå universitet.
- Polishögskolan (2005). Användarmaterial – Nationell bas-taktik. Solna: Polishögskolan.
- Polishögskolan (2014). Polisiär konflikthantering (Polkon). Solna: Polishögskolan.

9.

Att förmedla kriminologisk kunskap i det polisiära arbetet

Miguel Inzunza

I grundutbildningen för poliser finns flera moment som är värdefulla att begrundas utifrån kriminologi och relaterad forskning. Huvudprincipen i utbildningen är att allt innehåll ska utformas för att fungera som värdefulla verktyg i polisstudenternas framtida yrke – och det gäller även kriminologisk litteratur och forskning. I det här kapitlet ska jag beskriva min syn på några centrala delar i kriminologi och kriminologisk forskning, hur de relaterar till det polisiära arbetet och hur den kunskapen kan tillämpas i grundutbildningen för poliser.

Först några ord om polisstudenternas förutsättningar. Grundutbildningen för poliser är ett kompakt program med många värdefulla delar som alla är centrala för det framtida yrket. Idén om att något i programmet kan kortas ner för att ge mer utrymme för kriminologin är alltså inte enkel att motivera. Det innebär att det för mig gäller att fundera över vilka delar inom kriminologin som är mest relevanta för studenterna, så att de får förståelse för värdet av kriminologi och kan utveckla den förståelsen i den fortsatta karriären.

Kriminologins innehåll kan se väldigt olika ut eftersom det är ett tvärvetenskapligt ämne som påverkas av hur nära det är förknippat med andra discipliner. Det kan exempelvis vara skillnad på vad som anses vara centralt för kriminologer som har sin bakgrund i sociologi och kriminologer som har sin bakgrund i eller influeras av ämnen som ekonomi eller juridik. Metodpreferens kan också ha betydelse för vilka områden som hamnar i kriminologens fokus, vilka frågeställningar som behandlas eller vilken slutprodukten blir i ett projekt. Alla bidrag är självklart lika berikande för ämnet kriminologi, men det är värt att begrundas vad som är viktigt när ämnet ska bidra till det polisiära arbetet.

DET HÄNDELSESTYRDA POLISIÄRA ARBETET OCH KRIMINOLOGI

Kraven som ställs på en polis i dag är ganska omfattande, och poliser förväntas ha bred kompetens och många förmågor (Inzunza, 2016). Det är inte heller en överdrift att arbetet ofta beskrivs eller kanske mer uppfattas som händelsestyrt, eftersom det innehåller många uppgifter som kräver handlingspotential. Detta trots att de händelsestyrda uppgifterna bara utgör en liten del av arbetstiden.

Exempelvis kan samtal utgöra en stor del av arbetet i vissa arbetsuppdrag och tid kan gå åt till att vänta, vilket innebär att social förmåga och tålmod är centrala delar. En annan del av arbetet, som inte uppmärksammas i samma omfattning, är tiden som går åt för att skriva, dokumentera och återge information. Det är inte heller helt ovanligt att den yttre påverkan som finns i samhället från exempelvis media också ställer krav på att en polis ska kunna agera snabbt och finnas på plats vid rätt tidpunkt för att stoppa brottslighet. Den kriminalpolitiska debatten handlar också ofta om att poliser ska klara av att hantera en växande brottslighet, i medierna oftast beskriven som gängkriminalitet, vilket innebär att polisen måste följa med i utvecklingen. Sammantaget talar allt detta för att det finns ett stort krav på handlingskraft i polisrollen. Men handlingskraften måste baseras på något, antingen inlärd kunskap eller beprövad erfarenhet. Den här problematiken illustreras ganska tydligt när aktörer som politiker eller praktiker uttrycker vad handlingskraft innebär för brottsproblemet. Mer sällan diskuteras hur en effektiv brottsprevention ska skapas (Wikström, 2006).

Det är här kriminologin har sin roll som kunskapskälla. En av de första frågorna inom kriminologin handlar om vad som är studieobjektet, alltså vad som är i fokus. Den andra blir hur detta kan studeras. Det som följer är hur detta kan komma till användning i det polisiära arbetet. Centrala områden för kriminologin är att ge en bild av hur brott dokumenteras och vad som är orsakerna till att brott sker. Ett annat område är hur polisen kan arbeta för att minska förekomsten av brott, och den frågan är tydligt relaterad till vilka effekter brott har i samhället. Det är viktigt att åtminstone få med grundläggande kunskaper i dessa områden i utbildningen, för polisstudenternas fortsatta lärande inom polisycket och med hänsyn till det kompakta innehållet i polisutbildningen.

KRIMINALSTATISTIK

Det centrala i kriminologin är brottslighet, vad som definieras som brottsligt och hur det förändras över tid. Hur mäts denna förändring och vad missar vi i våra mätningar? Dessa frågor är direkt kopplade till kriminalstatistiken. Kriminalstatistiken är därför något som behöver introduceras på ett sätt som är lättillgängligt och hjälper studenterna att förstå den problematik som kan finnas med statistiken och hur olika statistiska mätningar kan behöva kompletteras för att vara användbara.

Kriminalstatistik kan uppfattas som ganska abstrakt och till och med tråkigt, men många centrala frågor i kriminalstatistiken är nödvändiga för alla poliser. De måste känna till statistiken och förstå hur siffrorna kan tolkas på olika sätt. Den förståelsen är direkt relaterad till polisarbetet. Ett exempel är begreppet

mörkertal och att mörkertalet kan se helt olika ut beroende på brottskategori. Det har fungerat bra att låta studenterna arbeta med en databas där olika brott är dokumenterade över en längre tidsperiod och låta dem reflektera över utvecklingen och dess förändring.

En annan viktig aspekt med kriminalstatistik är problemen med att jämföra olika länder med varandra – inte minst är det centralt i den kriminalpolitiska debatten. Olika länder för statistik på olika sätt, och anmälningsbenägenheten kan också påverkas av olika faktorer. Att uppmärksamma skillnader mellan olika länder i hur anmälda brott registreras och betydelsen av anmälningsbenägenhet kan få studenterna att förstå betydelsen av kriminalstatistik och att det går koppla den till praktiska frågor och ändamål som kan få betydelse i deras framtida yrke. Rekryteringen av framtida poliser kommer till exempel att baseras på statistiken, media kommer att dra slutsatser utifrån den och den kriminalpolitiska debatten kommer att formas utifrån den. Därmed blir kriminalstatistik ett centralt inslag i polisstudenternas utbildning.

TEORIER OM BROTT

Kriminologins första frågor handlar om hur brott definieras och dokumenteras. De är väldigt nära relaterade till frågor om orsakerna till brott, och där fyller kriminologiska teorier en värdefull funktion. Teoridelen i kriminologi är ett viktigt inslag för studenter som läser ämnet som en fristående universitetskurs eller i ett program. Men det kan finnas viss undran om vad teoridelen bidrar med för en blivande polis, speciellt för den som har synen att poliser inte kan påverka olika individers erfarenheter eller livsförhållanden. Det som är värdefullt med teoridelen är att den tydliggör skillnaden mellan å ena sidan egna eller kollektiva uppfattningar som utgår från individers observationer och å andra sidan vetenskapligt belagda teorier. Kriminalitet intresserar ju många, vilket får konsekvensen att det finns många uppfattningar, och det är vanligt att ifrågasätta vetenskapliga teorier och felaktigt jämföra dem med vardagliga uppfattningar om brott.

Williams och McShane (2010) reflekterar på ett bra sätt över skillnaderna mellan teorier och vardagliga uppfattningar. En uppenbar skillnad är att vetenskapliga teorier utvecklas efter ett systematiskt förfarande som innebär att vetenskapen ordnar sina observationer. Diskussionen om teories tillämpbarhet bör därför ske i termer av teories sannolikhet i stället för i termer av deras giltighet, speciellt med tanke på hur komplext det mänskliga beteendet kan vara. Detta resonemang hör också ihop med diskussionen om vad som är en bra teori. Enligt författarna finns det flera kriterier för en bra teori, till exempel att den går att testa med visst förbehåll för komplexiteten, att den är logiskt rimlig utifrån en kvalitativ validering som innebär att nyckelhändelser sker i en logisk tidsföljd och att teorin hanterar motstridiga antaganden. Ett tydligt exempel på kriteriet om motstridande antaganden finns i teorin om differentiella associationer av Sutherland. Den handlar i korthet om att individer lär sig brottslighet från andra individer i ordnade former i miljöer som är oordnade (Williams &

McShane, 2010). Här sammanförs två motstridande antaganden, om oordnade sociala miljöer och ordnad interaktion. Kriminologins teorier kan indelas på olika sätt och förklara varför brottslighet uppstår på individnivå, gruppnivå eller samhällsnivå eller utifrån andra klassificeringar.

Frågan om miljö och arv är också något som behandlas i ämnet kriminologi, det finns teorier som har ett större fokus på betydelsen av antingen miljö eller arv eller integrerade teorier som förenar de båda perspektiven, för att uppnå ett högre förklaringsvärde. Dessa teorier behandlar nyckelfaktorer eller processer som är centrala för hur brott uppstår. Därför är det viktigt för blivande poliser att ha en övergripande kännedom om dem. Som poliser kommer de ju förr eller senare att tvingas identifiera hur olika mekanismer påverkar individer eller situationer, inte minst i brottsförebyggande arbete. I utbildningen arbetar vi med den här delen genom att ge studenterna en övergripande inblick i olika teorier. Därefter får de möjlighet att fördjupa sig i en egen utvald teori. Den här teorin ska de sen förmedla till andra studenter genom att presentera teorins innehåll, dess kontext för tillämpning, viktiga begrepp och mekanismer i teorin och teorins praktiska värde i olika sammanhang. Det här arbetet är värdefullt för övergången till nästa del som är det brottsförebyggande arbetet. Där har kriminologin mycket att erbjuda.

BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE OCH KRIMINOLOGI

Det brottsförebyggande arbetet har en central plats inom polisiärt arbete. Trots det är arbetet inte alltid i fokus, utan det aktualiseras bara i cykler beroende på olika aktörers engagemang och hur det belönas. Värdet av det brottsförebyggande arbetet håller ett tag men sjunker sedan för att efter en tid åter stiga. Det saknas alltså stabilitet. En möjlig förklaring till det är att brottsförebyggande arbete och åtgärder som bör tillämpas mot brott blir väldigt uppmärksammade medialt. De väcker därför uppmärksamhet hos politiker med mycket varierande kunskaper och åsikter. Organisatoriska förklaringar kan också finnas, till exempel i hur polisorganisationen prioriterar och belönar detta arbete, speciellt med tanke på tidsaspekten, att det kan ta tid innan brottsförebyggande arbete ger resultat. Det finns alltså många intressen som påverkar det brottsförebyggande arbetet och långsiktiga åtgärder blir lidande på grund av att det saknas stabilitet. Det påverkar i sin tur vilka ekonomiska resurser som avsätts, vilket hämmar kunskapsutvecklingen och kompetensen. Det är därför viktigt att poliser som ska arbeta med brottsbekämpning har övergripande kännedom om helhetsbilden och om hur trender kan ändras långsiktigt. De behöver mer kunskap än den som de kan få i sitt arbete som poliser. Kriminologin som vetenskapligt ämne erbjuder då flera perspektiv för det polisära arbetet, till exempel hur man kan tackla rädsla för brott, utsatthet för brott och strategier för att upptäcka eller minska brott. Ett sätt att illustrera brottsförebyggande arbete är med en tidslinje, där en brottslig händelse markeras mitt på linjen. Det gäller sedan för polisen att resonera kring vilken information som kan utvinnas efter händelsen och sedan använda den informationen till att agera före "nästa"

händelse i stället för att endast reagera på den. Med den här beskrivningen närmar vi oss skiljelinjen mellan det som brukar omnämnas som händelsestyrt polisarbete och problemorienterat polisarbete. Det problemorienterade arbetet innefattar brottsförebyggande verksamhet.

Hur brottsförebyggande arbete ser ut i praktiken hänger också ihop med vad arbetet kan riktas mot: från det komplexa och subjektiva i individers beteende till det mer objektiva och handfasta som finns i en plats eller situation. Inom kriminologin brukar man omnämna det som social brottsprevention och situationell brottsprevention. Poliserna arbetar oftast med situationell brottsprevention, men det utesluter inte att poliserna också kan gynnas av att ha översiktlig kunskap om social brottsprevention, det vill säga teorier om orsaker till brott och vilka mekanismer och sociala åtgärder som är avgörande för att förhindra brott. Den kunskapen är också värdefull eftersom den knyter an till de övergripande arbetssätt som presenteras i det problemorienterade polisiära arbetet (POP) som ju innefattar en systematisk problemlösande process beskriven i ett antal steg (SARA). Där är den här kunskapen åter aktuell och kan tillämpas vid brott som är återkommande.

SARA innefattar ett antal steg som vid en första anblick kan framstå som ganska enkla och logiska. S står för Scanning och handlar kortfattat om att få in information om en brottstyp som utgör ett återkommande problem och kräver en åtgärd. Informationen som ska samlas in kan baseras på olika källor, till exempel polisens observationer, kriminalstatistik eller något som framkommer i medborgardialoger. A står för Analysis och innebär analys av det insamlade materialet. Analysen kan ske på olika sätt och kräver kunskap om vilka mekanismer som är centrala för problemet, till exempel individers beteende eller platsens betydelse. Här blir det särskilt värdefullt att kika på när problemet uppstår och var, det vill säga koncentration på tid och plats. Analysen kan också visa att problemet kan ha sin grund i andra områden än det polisiära vilket innebär att det kan finnas andra lösningar än de strikt polisiära. R står för Response och innebär att implementera åtgärder för att minska problemet. Åtgärderna ska vara baserade på det som har visat sig fungera i tidigare sammanhang enligt forskning eller erfarenhet. Åtgärderna kan innefatta polisiära insatser och kan även kräva andra aktörers medverkan. Slutligen finns det ett utvärderingssteg, Assessment, som fokuserar på hur implementeringen av åtgärderna har fungerat och om de har påverkat problemet.

En komplexitet med SARA-modellen är att stegen inte behöver följa varandra. Det första steget, Scanning, initierar SARA men de följande stegen kan komma i olika ordning. Analysen kan till exempel visa att problemet inte är tydligt definierat och då återgår man till Scanning-steget. Utvärderingen kan visa att det behövs andra typer av åtgärder än de som genomfördes först, och man kan därför tvingas gå tillbaka och planera och genomföra nya åtgärder. I alla stegen i SARA-modellen är det viktigt att ha i åtanke den kriminologiska kunskapen om kriminalstatistik, teorier om brott och brottsprevention, för att undvika grundläggande misstag.

HUR VI TILLÄMPAR KRIMINOLOGI I UTBILDNINGEN

Det finns några centrala områden som kan lyftas fram i undervisningen i kriminologi: kriminalstatistik, orsaker till brott (teorier) och brottsförebyggande strategier. Kriminalstatistiken beskriver brottslighetens omfattning, om än på ett begränsat sätt. För att studenterna ska kunna lära sig att använda olika typer av statistik behöver de även grundläggande kunskaper i att sammanställa mindre rapporter baserade på data, som de antingen har samlat in på egen hand (primärdata) eller data som de har hämtat från en databas (sekundärdata). Kunskap om datainsamlingsmetoder och styrkor och svagheter hos de olika metoderna är viktiga inslag i utbildningen. När kriminologi undervisas i fristående kurser eller på andra utbildningsprogram är det ofta fokus på teorierna och tillhörande begrepp. Diskussioner om hur studier bör genomföras praktiskt kommer inte i de inledande kurserna utan senare. På så sätt når studenterna förståelse för vad teorierna och begreppen innebär.

I vårt upplägg på polisutbildningen vill vi introducera det praktiska genomförandet och dess komplexitet i kombination med den teoretiska förståelsen. Studenterna får alltså tidigt sammanställa rapporter baserade på verkliga data och reflektera över utvecklingen och kopplingar till verkliga förändringar som skett i verkliga sammanhang. Det medför att det tidigt blir ett större fokus på det praktiska genomförandet. Första steget i SARA är ju att kartlägga ett problem, och den kartläggningen ska baseras på observationer och dokumenterade fakta. Trygghetsundersökningar kan vara en bra källa till information, och registrerad brottslighet en annan. Att börja bekanta sig med hur det här data-materialet kan sammanställas och analyseras är viktiga moment som också kräver att polisstudenterna är motiverade. Det uppnår vi genom att de får arbeta med något som de tycker verkar intressant. Det gäller alltså att ta hänsyn till alla dessa frågor i undervisningsupplägget och vara öppen för ett upplägg som kan tillvarata det som kan vara intressant för olika polisstudenter.

Studenterna börjar oftast med att dokumentera omfattningen av något och i nästa steg ska de fördjupa sig i orsakerna. Det är komplext eftersom det nu gäller att börja ringa in nyckelmekanismer till olika beteenden eller skeenden, oftast avvikande beteenden. Det kan även vara beteenden som är kopplade till olika situationer eller platser. Här kommer olika teorier in som kan ge förklaringar till brott, och med tanke på teoriernas antal och omfattning är det en fördel om studenterna fokuserar på teorier som har stöd i aktuell forskning.

Här behöver jag introducera ordet evidensbaserat, med tanke på dess genomslag inom olika fält i dag. Den enkla tolkningen är att evidens innebär att det finns bevis för att något fungerar. En något stramare tolkning innebär att man också lägger in att det ska vara effektivt. I praktiken innebär det till exempel att brottsförebyggande aktiviteter utvärderas och finansiering endast blir aktuell för de aktiviteter som visar sig vara effektiva (Lum & Koper, 2017). En mindre omfattande tolkning av evidens är att metoderna ska vara grundade i vetenskaplighet, i exempelvis den analytiska ansatsen, eller i en välgrundad kriminologisk teori. Detta lyfts fram av Braga och Weisburd (2010) när de

diskuterar hot spots-metodologi. Men vad är då skillnaden mellan det som är evidensbaserat och det som inte är det? Braga och Weisburd menar att brottsprevention i stället för att vara evidensbaserat kan grunda sig i politisk ideologi eller anekdotiska bevis (ibid).

För att beskriva hur ett evidensbaserat tankesätt har tillämpats i polisiärt arbete kan vi använda de resonemang som introducerats av Sherman (1998). Sherman menar att polisiär verksamhet, exempelvis taktiker, strategier eller policyer som används inom polisen, måste utvärderas med vetenskapligt rigorösa metoder för att kunna anses som evidensbaserade. Kriminologiska teorier skulle kunna benämnas som evidensbaserade teorier om de har en koppling till tillämpade program som baseras på beprövade teorier. Enligt Akers med kolleger (2021) är kopplingen till empiri med begreppet empirisk validitet ett viktigt kriterium för evidens. Empirisk validitet blir särskilt viktigt när det gäller brottsprevention, eftersom kopplingen till teoretiska antaganden är grunden för att utvärdera brottspreventiva ansatser initialt och i senare skeden vilken effekt de har på brottsligheten.

Hur en teori utvärderas kan innefatta olika steg. Teorin kan utvärderas på egen hand eller genom att jämföras med andra teorier vad gäller kriterier som tydlighet, stabilitet, omfång, tillämpning eller empirisk validitet. Empirisk validitet är ett av de viktigaste kriterierna enligt Akers (2021). En sådan jämförelse gör det möjligt att fokusera på de teorier som kan bidra till användbar kunskap för blivande poliser. Syftet med undervisningen i teoridelen är att ge studenterna god förståelse för olika teoretiska riktningar och att de ska kunna omsätta dem i verkliga situationer som är trovärdiga. Redan i detta skede ska studenterna börja fundera över teoriernas rimlighet i specifika kontexter. Kopplingen till det polisära arbetet är också en viktig del. Det arbetet görs genom att studenterna studerar genomförda eller pågående tillämpade åtgärder i brottsförebyggande strategier och resonerar över vilka teorier som verkar ha ett praktiskt värde och vilka mekanismer som är de centrala. Studenterna får reflektera över hur åtgärderna appliceras enligt ursprungsteorin och resonera över vilken verkan eller effekt som har dokumenterats.

I undervisningen om brottsförebyggande arbete är det särskilt viktigt att uppmärksamma teorikunskaper och deras praktiska tillämpbarhet i form av åtgärder, eftersom det ska finnas en tydlig koppling mellan teori och praktik i det här fältet. Polisstuderande behöver ha grundläggande kännedom om vad målet är med det brottsförebyggande arbetet. De behöver förstå vilka kategorier de brottsförebyggande åtgärderna kan delas in i och vem åtgärderna riktas mot. Är de allmänna i sin utformning eller riktas de mot specifika grupper av individer? Här använder vi begrepp som primära, sekundära eller tertiära åtgärder. En annan värdefull indelning är mellan situationell och social brottsprevention. Här delas åtgärderna in i kategorier baserat på vad som det är tänkt att åtgärderna ska riktas mot och vilka åtgärder som får störst vikt i det polisära sammanhanget.

Det är också viktigt för studenterna att få med sig vilka modeller och arbetsätt som de kan tillämpa i arbetet. Tidigare har jag nämnt exempelvis det

problemorienterade arbetssättet SARA och den modellens olika steg. När studenterna har uppnått förståelse för en modell är det lika viktigt att reflektera över fallgropar, avgörande steg och svagheter i modellen. Det finns exempelvis risk för att steget i SARA där man kartlägger problemet oftast görs på en för yttlig nivå (Braga 2010). Det kan senare visa sig bli ett hinder i de nästföljande stegen eftersom problemet inte är tillräckligt kartlagt. De applicerade åtgärderna kan därför visa sig inte ha någon effekt. Det här är ofta en konsekvens av att det finns en stor handlingsvilja men saknas tillräcklig kunskap.

En annan risk eller fallgrop är att vissa inslag i beskrivningen av stegen övertolkas. Samverkan kan användas som exempel för att illustrera den problematiken. Samverkan bygger på tanken att många problem innefattar mer än polisiär aktivitet och att uppgiften med att minska brottslighet inte kan klaras av polisen ensamt. Flera andra aktörer kan bidra till kunskap och handling i det brottspreventiva arbetet. Men samverkan i sig kommer inte att lösa problem om det inte är tydligt beskrivet utifrån innehåll och syfte vad samverkan ska leda till. Det finns dock förespråkare som lägger stor tyngdpunkt på samverkan som verktyg för det brottsförebyggande arbetet. I stället borde samverkan vara underordnad den kriminologiska förståelsen för kunskap om brott och de centrala mekanismerna bakom brott. Vidare finns det andra mer konkreta problem med samverkan, till exempel i ansvar eller engagemang hos olika samverkanspartner. Det beskrivs även som ett problem för att lyckas med det problemorienterade arbetet (Tilley, 2009).

I utbildningar som vill närma sig kunskap om brottsförebyggande arbete gäller det att fokusera på ovan nämnda områden – antingen var för sig eller på ett integrerat sätt. Metoderna för själva undervisningen bör inkludera kunskapsinhämtning och förståelse inom alla dessa områden och forskning bör också integreras i utbildningen. Var för sig kan dessa områden uppfattas som ganska abstrakta och i kombination med att det händelsestyrda har företräde inom det polisiära arbetet är det värdefullt att tillämpa praktiska exempel på brottsförebyggande projekt. Jag har egen erfarenhet av att samarbeta med polisorganisationer i andra länder, både med att planera och designa projekt, och av att undervisa analytiker. Utifrån den erfarenheten kan jag inte nog poängtera hur betydelsefullt det är att kunna kontextualisera när syftet är att överföra kunskap. Ett sätt att tillvarata det händelsestyrda drivet som finns hos studenterna är att använda sig av case-metodik med verkliga exempel om pågående brottspreventiva insatser eller utvärderade sådana. Det är dock viktigt att också balansera med teoretisk och metodologisk kunskap. Annars finns det en risk att läroprocesser kommer i första hand och ämneskunskapen kommer i bakgrunden, vilket belyses av Pettersen och Torhell (2008). Då riskerar den viktigaste poängen att gå förlorad, att det behövs gedigen kunskap för att kunna genomföra effektiv problemlösning, vilket författarna också resonerar om. En genomtänkt utbildning kräver också progression. Varje ämnesområde kräver ganska mycket tid och det gäller att portionera ut kunskapen i omgångar så att studenterna som i framtiden ska jobba med brottsförebyggande arbete hinner bearbeta och

tillgodogöra sig informationen. Vid Umeå polisutbildning har vi kunnat implementera ett arbetssätt som ger de polisstuderande grunderna för sitt framtida brottsförebyggande arbete. En nyckelfaktor i det är hur utbildningen vid Umeå universitet har som mål att varva praktisknära aktiviteter med aktuella forskningsprojekt för kunskapsinhämtningen.

REFERENSER

- Akers, R. L., Sellers, C. S., & Jennings, W. G. (2021). *Criminological theories: introduction, evaluation, and application*. New York: Oxford University Press.
- Braga, A. A. (2010). *Problem-oriented policing and crime prevention*. Boulder: L. Rienner
- Braga, A. A., & Weisburd, D. (2010). *Policing problem places: Crime hot spots and effective prevention: Oxford University Press on Demand*.
- Inzunza, M. (2016). Selection practitioners' views on recruitment criteria for the profile of police officers: A comparison between two police organizations. *International Journal of Law, Crime and Justice*.
- Lum, C. M., & Koper, C. S. (2017). *Evidence-based policing: translating research into practice*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Pettersen, R. C., & Torhell, S.-E. (2008). *Kvalitetslärande i högre utbildning: introduktion till problem- och praktikbaserad didaktik*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Sherman, L. W. (1998). *Evidence-based policing: Police Foundation Washington, DC*.
- Tilley, N. (2009). *Crime prevention*. Cullompton, Devon: Willan.
- Wikström, P.-O. (2006). *Att Handla utan Kunskap. Vanliga Fallgropar i det Lokala Brottsförebyggande Arbetet*. Stockholm: Polishögskolan.
- Williams, F.P. & McShane, M.D. (2010). *Criminological theory*. (5. ed.) Upper Saddle River, N.J.: Pearson/Prentice Hall.
- Wortley, R., & Townsley, M. (2016). *Environmental criminology and crime analysis: Taylor & Francis*.

STUDENTER, POLISER OCH POLISLÄRARE

10.

Polisutbildningen förr och nu, ett student- och lärarperspektiv

Maria Engman

I det här kapitlet tänker jag berätta om hur jag upplevde det att vara student i den första omgången på polisutbildningen i Umeå när den startade 2000: hur utbildningen var uppbyggd, som jag minns det, samt likheter och skillnader med dagens utbildning.

I dag undervisar jag själv vid polisutbildningen i ämnena Radio och taktiskt samband och Fysiska tekniker och metoder FTM. Från början kallades FTM-momentet "självskydd" men under årens lopp har ämnet både ändrat karaktär och namn flera gånger. Många av de jämförelser jag kommer ta upp berör de ämnen jag själv undervisar i.

HUR ALLT BÖRjade

Innan polisutbildningen i Umeå startade fanns det bara en ort i Sverige där man kunde utbilda sig till polis, polishögskolan i Sörentorp. Nu, 2020, finns polisutbildningen på fem orter i Sverige: Umeå universitet, Södertörns högskola, Högskolan i Borås, Linneuniversitetet i Växjö och Malmö universitet. Dessutom kan du från Umeå, Växjö och Borås läsa utbildningen på distans.

Det var i slutet av september 2000 som vi alla möttes för första gången på uppropet i Aula Nordica på Umeå universitet, den första dagen på den nya polisutbildningen i Umeå. Under två dagar fick vi träffa föreståndare och andra företrädare för utbildningen. Vi fick en rundvandring i lokalerna, och framförallt fick vi känna på den studiemiljö som skulle bli vår under de närmsta två åren. Vi delades in i studiegrupper och fick dessutom ta noggranna mått för de uniformer vi skulle använda under studietiden.

I min omgång var vi 48 spända och förväntansfulla studenter från hela Sverige, allt ifrån Kiruna i norr till Göteborg i söder. Vi var 15 tjejer och 33 killar och åldersspannet var från 20 upp till 35 år. Några av oss hade redan barn och

familj. En del av mina blivande studiekamrater hade redan studievana från universitet medan andra hade jobbat inom försvaret, landstinget eller inom den privata sektorn. Jag minns att jag kände igen ett par ansikten sedan tidigare: två från min hemstad Örnsköldsvik och tre från antagningstesterna till polisutbildningen på Pliktverket i Stockholm.

Något av det första vi fick göra på utbildningen var en utflykt till Norrbyskär för att lära känna varandra. På plats fick vi pröva en höghöjdsbana, genomföra många kluriga övningar och andra teambildande aktiviteter. Jag tyckte att det var roliga och givande dagar som gjorde att vi fort formades till en aktiv och väl fungerande studiegrupp med medlemmar som trivdes med varandra. Mycket av arbetet som jag och mina studiekamrater genomförde på utbildningen skedde sedan i dessa studiegrupper, och så fungerar det fortfarande i dagens utbildning.

UTBILDNINGEN FÖRR OCH NU

I min profession som lärare ser jag verkligen vikten och betydelsen av att skapa grupper där gruppmedlemmarna respekterar, visar hänsyn och stöttar varandra och löser uppgifterna tillsammans inom gruppen. Dessa grupper går numera under namnet basgrupper. Det blir mycket tydligt när en basgrupp fungerar bra och när en grupp dras med olösta problem.

I dag har studenterna ämnet Grupprocesser där de avhandlar teorier och perspektiv som är kopplade till grupp-utveckling, roller i en grupp, samspel, påverkan inom grupper och i en förlängning gruppkultur inom polisen. Det är en otroligt viktig del av utbildningen och definitivt inom polisyrket. Som polis jobbar du tätt samman med dina kollegor och lagarbete är a och o för att lyckas med det utmanande, påfrestande och tuffa jobb som vi poliser ställs inför.

I dag byter studenterna basgrupper bara en gång, mellan termin 2 och termin 3 till skillnad från när jag var student då vi bytte grupper varje termin. Med tanke på hur lång tid grupprocesser kan ta så är det att föredra att bara byta en gång. Möjligheten att skapa en god gruppdynamik ökar om studenterna får lära känna varandra bättre under längre tid.

En viktig del i den utbildning som bedrivs i dag är den verbala och den icke-verbala kommunikationen. Det är en del i ett av de ämnen som jag undervisar i: Fysiska tekniker och metoder FTM. Här får studenterna bland annat reflektera över sin egen kommunikation och vikten av den icke-verbala kommunikationen, det vill säga de signaler som vi människor sänder ut i form av ansiktsuttryck, mimik, tonläge och kroppshållning – medvetet och omedvetet. I undervisningen tydliggör vi hur viktiga dessa signaler är för de vi kommunicerar med och deras uppfattning om oss. Detta var inget som ingick i polisutbildningen för 20 år sedan, men med den erfarenhet jag samlat på mig under mina år i yttre tjänst ser jag fördelen med att kunna förstärka min verbala kommunikation med den icke-verbala. Genom att förmedla detta till våra studenter ger vi dem möjligheten att medvetandegöra och utveckla sin icke-verbala kommunikation tidigare. Det kan ha stor inverkan på hur deras framtida ingripanden kan utveckla sig.

I FTM ingår både föreläsningar och praktiska övningar. I övningarna får studenterna genomföra olika case i vår övningsmiljö och agera både som poliser och figuranter. En lektion där vi fokuserar på att problematisera icke-verbal kommunikation kan gå till så här:

Studenterna får olika instruktioner och restriktioner inför varje övning. I en övning får till exempel de som agerar genomförande polispatrull bara använda ett och samma tonläge när de talar. De får inte använda sig av några gester, känslouttryck eller ansiktsuttryck, och de inser ganska snart att det är otroligt svårt att förmedla ett budskap genom att bara använda rösten. De som agerar som figuranter upplever oftast att patrullen agerar passivt och ger ett platt intryck och helt enkelt får svårt att genomföra arbetsuppgiften på ett bra sätt. Vår intention är att undervisningen ska hjälpa studenterna att utvecklas snabbare på det personliga planet. Figurantskapet är för övrigt något som studenterna får på köpet i och med utbildningen. Som polisstudent blir du nästan lika bra skådespelare som polis.

Ett annat ämne som har utvecklats mycket är det som numera heter Mental och fysisk förberedelse för polisyrket. Det jag främst kommer ihåg från det ämnet under min utbildning är att vi fick utveckla våra egna avslappningsprogram och spela in dem i studio. Vi blev otroligt duktiga på att slappna av, men kopplingen till det framtida yrket och användningsområdet kändes inte särskilt tydlig. Däremot hade det varit väldigt roligt att lyssna på inspelningen nu, ett antal år senare.

I dag behandlar Mental och fysisk förberedelse för polisyrket mycket mer vilket ni kan läsa om i ett annat kapitel här i jubileumsskriften. Bland annat beskrivs där den pedagogiska tanken bakom avslappningsskivan av lärarna som skapade övningen. Numera ingår i ämnet att studenterna jobbar med mental förberedelse, både på kort och lång sikt. Vi samarbetar mellan lärarlagen och låter studenterna göra övningar där de använder olika hjälpmedel för att mentalt vara mer förberedda inför de övningar som de ska genomföra under utbildningstiden men framförallt för framtiden och de arbetsuppgifter de kommer att behöva hantera ute i verksamheten som poliser.

Ett ämne som jag personligen har många minnen från är Hälsa i teori och praktik, mycket för att jag tyckte ämnet var roligt, men främst på grund av läraren vi hade, Conny Tärnklev. Conny jobbar fortfarande kvar på utbildningen och numera har jag förmånen att få undervisa tillsammans med honom i ämnet FTM. Tyvärr togs Hälsa i teori och praktik bort från utbildningen för att göra plats åt annat. Den gamla ledningen för utbildningen ansåg att fysisk aktivitet och hälsa var något som studenten skulle lösa på egen hand under sin fritid.

På min tid sträckte sig ämnet över alla fyra terminerna och målsättningen var att vi studenter skulle få grundläggande kunskaper och färdigheter i olika fysiska aktiviteter som är nödvändiga för polisarbetet. Under kursen planerade och genomförde vi ett personligt hälsoprogram för vår egen fysiska träning som sedan följdes upp i sista terminen. Ämnet kombinerades med självskydd, mental träning och fysiska övningar för att vi studenter skulle få ännu större förståelse

för sambandet mellan det polisiära arbetet och hälsan. Nu, med några år inom yrket, förstår jag verkligen varför det är så viktigt att träna och hålla sig i god form för att inte dra på sig skador. Alla extra kilon i form av utrustning som skyddsväst och koppel som ingripandepoliser hänger på sig varje arbetspass är ut och är in gör tyvärr att många får problem i bland annat rygg och höfter.

Som tur är finns vissa delar som ingick i Hälsa i teori och praktik fortfarande kvar på utbildningen, bland annat isvak, orientering, simning/livräddning, Harres test och Coopers test. Tyvärr börjar vi se en oroväckande ökning av studenter som inte klarar kraven på Coopers test, vilket innebär att springa 2 km på bana under 10 minuter och 15 sekunder. Detta medför att vi ibland har en handfull grupp studenter som inte får gå ut på aspiranttjänstgöring med sina studiekamrater. Jag tror och upplever att detta blivit ett problem på senare år då Coopers test togs bort som antagningskrav till polisutbildningen. Numera genomför den sökande enbart ett konditionstest på testcykel.

När utbildningen startade var dagarna vanligen indelade så att de teoretiska ämnena undervisades på campus på förmiddagarna medan lektionerna i praktiska momenten, såsom självskydd, skytte, bilkörning och radio, genomfördes på Umestan under eftermiddagarna. På Umestan var husen antingen nybyggda eller nyrenoverade. Mycket är sig likt och jag tycker det är roligt när vi genomför övningar i övningslokalerna i dag och samma möbler står kvar som när jag själv hade övningar där 2000–2002.

I dag sker övervägande delen av undervisningen på campus och främst i vårt fina, nybyggda polisutbildningshus POL. Här har vi möjlighet att genomföra alla olika utbildningsinslag under samma tak, teoretiska som praktiska. Att samla alla studenter och lärare på ett och samma ställe har jag personligen upplevt som ett lyft för utbildningen. Det har gjort det möjligt att träffa alla kollegor från andra ämnen lite mer regelbundet. Dock är vi redan trångbodda och komplexiteten i att få ihop ett fungerande schema med lokaler, utrustning, campusstudenter och distansstudenter blir periodvis väldigt påtaglig.

ÖVNINGAR DÅ OCH NU

Då det gått så många år har minnet börjat svika men jag minns tydligt de övningar och resor vi fick genomföra. Att vara första kullen innebar att vi fick vara försökskaniner både på gott och ont. Fördelen var att det satsades en hel del på oss. Vi fick därför möjlighet att genomföra många utbildningsinslag på annan ort. Nackdelen var alla de barnsjukdomar som vanligtvis följer med när man startar upp något nytt.

Det som var mest märkbart för oss studenter var att vi i många av de teoretiska ämnena inte såg någon tydlig koppling till polisyrket. Den case-metodik som hela utbildningen utgick ifrån var också något nytt och främmande för oss studenter.

En intressant övning vi genomförde på trafikmomentet var att vi alla blev bjudna på middag i kärhuset på Umestan. Några av oss blev även bjudna på alkohol. Med jämna mellanrum fick dessa försökspersoner blåsa i evidenzern

(bevisprovsinstrumentet) och göra alkoholutandningsprov för att sedan jämföra resultaten. Syftet med övningen var att påvisa att samma mängd alkohol ger olika utslag hos olika individer beroende på bland annat längd, vikt, kön och förbränning. En av tjejeerna i klassen blåste nästan straffbar gräns för grovt rattfylleri medan en storvuxen klasskompis hade fått köra bil hem efter ett kontrollblås på polisstationen. Övningen genomfördes under noggranna och kontrollerade former och på helt frivillig basis. Det störta orosmolnet för lärarna vid detta experiment var att någon av de utvalda som blivit bjudna på alkohol av utbildningen skulle halka på trappan utanför eller ramla och skada sig på vägen hem.

En annan uppskattad övning som vår klass fick genomföra var en vinterutbildning i Hemavan under tre dagar. Där avhandlades ämnen såsom sjukvård, skydd vid hårt väder, lavinräddning och vid ett moment under dessa dagar fick vi stå barfota i snön och frysa för att sedan få värma fötterna i varandras armbålor. Under denna vinterutbildning fick vi också lära oss, den hårda vägen, att polisens gamla radiosystem S70 inte alls var krypterat som det är i dag. På den tiden kunde vem som helst med tillgång till en polisradio hemma eller på arbetet lyssna på all kommunikation som skedde på kanalerna. Så när några studenter, vid ett inte alltför genomtänkt tillfälle, avhandlade vilka olika drycker som skulle intas under ledig tid uppe i Hemavan över radion, ledde detta olyckligtvis till stora rubriker i Västerbottens-Kuriren.

För att återgå till nutid tänkte jag beskriva några uppskattade och lärorika övningar som ingår i utbildningen i dag. Just dessa övningar är inte nya utan har funnits med i utbildningen i många år.

Under termin 2 genomför alla studenter en uppskattad övning som kallas för I 20-övningen. Under fysisk ansträngning genomför studenterna flera krävande övningar i I 20-skogen som ligger i det område där infanteriregementet I 20 tidigare låg. Studenterna jobbar i sina basgrupper och förflyttar sig mellan övningarna genom att springa. De får omväxlande agera gruppchefer och ta ansvar för olika övningar. Vi väver in radiokommunikation, mental förberedelse, ingripandetekniker, juridik och mycket mer för att studenterna ska få möjlighet att öva på helheten i ett ingripande. Efteråt får studenterna sätta sig ned i basgrupperna och genomföra en reflektionsuppgift där de diskuterar igenom de olika delarna, sina egna personliga känslor och sitt agerande, framgångsfaktorer och förbättringspotential.

Under termin 3 bygger vi vidare på konceptet med I 20-övningen och genomför en heldagsövning med polisbilar i området runt Nydalasjön och universitetet. Här försöker vi ge studenterna utmanande övningar där de genomför ett ingripande från start till slut. Därigenom får de praktisera det mesta av det som de lärt sig inom utbildningens olika ämnesområden och får en helhetsbild av polisycket.

Under termin 3 genomför vi även en samverkansövning nere på Sandö tillsammans med studenter från MSB och studenter som utbildar sig till att bli specialistsjuksköterskor inom ambulanssjukvården. Detta samarbete är en del

i att förbättra utbildnings- och övningsmiljön för blåljusorganisationerna. Denna samverkansövning är unik och bara det känns ju häftigt. Inte någon annanstans i världen har man en liknande samövning. På plats delas studenterna upp i tvärgrupper från de olika utbildningarna. Under två dagar har de seminarier tillsammans där de presenterar sina respektive yrkesgruppers roller vid en eventuell katastrofhändelse. Varje studentgrupp visar också upp valda delar av sin kompetens och utrustning. De genomför sedan flera stora övningar tillsammans där de får praktisera alla moment de pratat om i seminarierna. Denna samverkansövning brukar vara mycket uppskattad av både studenter och lärare.

En stor och tydlig skillnad när det gäller våra övningar och utbildningen överlag är att i dag hänger teori och praktik ihop på ett helt annat sätt än för 20 år sedan. I dag arbetar vi också mycket mer med reflektion för att väva samman teori och praktik och på så sätt hjälpa studenterna att göra medvetna val och ta genomtänkta beslut.

AVSLUTNINGSVIS

Givetvis så innehåller polisutbildningen i dag många fler värdefulla och lärorika inslag och ämnen än de jag valt att lyfta fram, som bara är en bråkdel. Som jag skrev i inledningen så har jag fokuserat på mina ämnen som är färdighetsämnen, men polisutbildningen bygger till stor del även på teoretiska ämnen. Vissa av dem kan ni läsa om i andra kapitel här i jubileumsskriften.

Jag är stolt över hur utbildningen bedrivs i dag och att viljan att alltid utveckla och förbättra ständigt är i fokus. Jag är övertygad om att de allra flesta studenter känner sig nöjda med utbildningen och upplever att de är tillräckligt förberedda för att ta sig an polisyrket.

Inget jobb eller uppdrag är det andra likt, så färdigutbildad och hundra procentig kommer du aldrig att bli som polis. Enligt mig är det just det som är tjusningen med detta yrke.

11.

Att vara polis och lärare eller lärare och polis, det är frågan

Nils Hylander

Såväl i idrottsvärlden som i yrkeslivet och när det pratas om att göra karriär, pratas det ofta om ”en resa”. Polisutbildningen blir på det sättet den naturliga starten på alla polisers ”resa” oavsett vilken riktning den tar efter det. På något sätt blir polisutbildningen därmed speciell och lite av själva grunden till polisorganisationen, då alla enskilda poliser på något sätt kan associera tillbaka till sin grundutbildning.

Men redan innan polisutbildningen ger grunderna till det kommande yrkeslivet finns en historia för varje polis. Det kan vara alltifrån en klassisk pojkdrom om att bli polis till en medelålders yrkesverksam individ som vill sadla om. Ibland förenas dessa. Jag minns till exempel en gång i början av mitt polisliv. Jag skulle jobba helg vid ordningsavdelningen i Umeå och skulle tillsammans med min kollega få med en polisstudent i bilen. Studenten, som var i medelåldern, berättade att han var pilot och även instruktör för Airbus där han utbildade i att flyga ett av världens största passagerarflygplan. Hans arbetsfält sträckte sig över hela jorden och instruktörsrollen skulle han fortsätta med under studierna till polis. Men han sa: ”Jag kom alltid tillbaka till den dammiga parkeringsplatsen på Arlanda”. Och hans pojkdrom att bli polis var stark.

VARFÖR VILLE JAG BLI POLIS?

Men varför blev egentligen jag polis? Hos mig fanns det inte någon stark pojkdrom och var inte heller något spektakulärt karriärsbyte. Visserligen har jag nog alltid fascinerats av polisyrket, även som liten. Polismotorcyklar var något speciellt, liksom när jag som 5-åring på besök i London fick posera med två brittiska poliser på Tower Bridge. Jag kunde också sitta timvis vid Legobordet och upprätta trafikkontroller eller jaga tjuvar. Filmerna om Jönssonligan och de första Martin Beck-filmerna var favoriter. I efterhand har jag börjat fundera på dessa minnen och kopplingen till där jag är i dag.

Men det var under gymnasiet som tankarna på att bli polis tog fart. Det var när min pappa ställde frågan: ”Ska du inte bli polis?” som det började bli allvar. Mitt samhällsintresse var stort och de samhällsorienterade ämnena, i synnerhet samhällskunskap, var sedan länge favoritämnen i skolan. Min bild av polisen var enbart positiv. Att få verka för det som var rätt och få göra skillnad i människors liv lockade. Likaså spänningen och det oförutsägbara. Så att få arbeta med någon typ av blåljusverksamhet började bli alltmer lockande för mig.

Men vägen till polislivet skulle inte bli spikrak. Jag sökte tidigt, men kom inte in. Frustrationen över det var påtaglig, då längtan till polisyrket hade vuxit sig så stark. Kanske var det ett ännu mer brinnande intresse för polisyrket som polisrekryteringen var ute efter. I efterhand är jag glad och tacksam att jag fick vänta några år. Jag skulle precis fylla 24 år när jag påbörjade utbildningen i det som skulle bli den femte kullen vid polisutbildningen i Umeå.

MIN EGEN GRUNDUTBILDNING

Längtan och väntan

Det blev flera år av längtan efter att bli polis för min del, en längtan som växte sig allt starkare för varje år som gick. När sedan Umeå skulle få möjlighet att utbilda poliser, blev längtan alltmer påträngande. Att man inte längre bara skulle utbilda poliser i Stockholm gav medialt intresse och fokus för polisutbildningen i Umeå. Jag jobbade då som cykelbud och när två cykelbudskollegor och andra vänner blev antagna, fick jag en närmare inblick i utbildningen. Det skapade hos mig en ännu starkare längtan till både polisutbildningen och att bli polis, men också en frustration över att inte ha blivit antagen. Detta gjorde att jag började fundera på andra alternativ. Trots att jag kom in och började på journalistutbildningen i Strömbäck, som hade gott renommé och som utbildade många kända journalister, kändes det inte rätt vilket gjorde att jag snabbt återvände till cykelbudet.

Jag fortsatte söka till polisutbildningen och när det positiva antagningsbeskedet äntligen kom i min brevlåda blev jag stärkt i min övertygelse: Jag hade kommit rätt. Det var polis jag skulle bli! De inblickar jag redan hade fått från mina gamla kollegor och vänner hade väckt stora förväntningar på utbildningen. Så att själv få börja var speciellt. Där satt 96 blivande poliser i hörsalen i det nybyggda Norra Beteendevetarhuset, alla med olika bakgrunder och förväntningar.

Förväntningar och starten till polisyrket

Vad tänker studenterna egentligen om det blivande yrket? Är deras förväntningar på utbildningen formade av polisfilmer och serier? Eller är förväntningarna mer formade genom personliga kontakter, till exempel vänner som redan arbetar som poliser eller går på utbildningen? Redan under studietiden är det dessutom många nära och kära runt varje enskild polisstudent som redan då ser dem som poliser. Det är förhållandevis lätt att ha åsikter och tankar om

polisyrket. Men så här i efterhand kan jag konstatera att det nog bara är poliser som fullt ut förstår poliser.

Under min utbildning fick vi möjlighet till en veckas så kallad SAO varje termin, en sorts praktik eller fältstudier då studenterna får följa polisverksamhet ute på myndigheten och kommer i verklig närkontakt med sitt blivande yrke. Min första SAO kom redan efter några veckor och återkom sedan varje termin, vilket var riktigt bra. Jag fick direkt en koppling och inspiration till polisvardagen, och kunde koppla studierna till konkreta upplevelser. Likaså omvänt: att få den teori som jag hade läst upplevd i vardagen. Efter vår första SAO valde också några stycken att hoppa av utbildningen. Som jag uppfattade det handlade det om att den bild de haft av polisyrket inte stämde med verkligheten.

Upplevelserna från dessa SAO-veckor var vid uppföljningssamtalen vitt skilda. Många berättade att ”ingenting” hade hänt, medan någon annan hade varit med i den bil som var först på plats till det uppmärksammade mordet i Knutby. För min del var SAO en stark inspirationskälla till studierna.

Studierna präglades av en stark gemenskap i och med att fokus låg på att arbeta i basgrupper. Det var en nyttig tid där jag tillsammans med fem andra hela tiden fick utbyta funderingar och tankar på en inte alltid så självklar lagstiftning. Vi uppmuntrade och peppade varandra i de praktiska övningarna och de fysiska momenten. Jag minns att det utanför utbildningen pratades en hel del om polisutbildningens upplägg som ett positivt exempel på hur man kunde integrera teori med praktiska övningar.

Att börja bygga erfarenhet

Jag upplevde grundutbildningen som positiv. Det mesta kändes relevant och kopplingen till polisyrket var tydlig. Svårigheten som student var nog att bedöma vilka delar i utbildningen som var mer viktiga än andra. Där och då, som student, var det fortfarande svårt att fullt ut veta vad jag behövde kunna som polis. När jag väl hade börjat jobba upplevde jag det som att man under utbildningen borde jobbat mer ingående med vissa inslag medan andra inslag borde behandlats mer ytligt. Men grundutbildningen gav helt klart tillräckliga kunskaper att kunna börja arbeta som polis. Just hur utbildningen integrerade teoretisk kunskap med praktiska övningar upplevde jag som värdefullt för det egna lärandet.

Sommaren mellan termin 3 och termin 4 fick jag möjlighet att arbeta som utredare vid polisen Hudiksvall. Det blev en väldigt värdefull tid eftersom jag och en polisstudent från polishögskolan i Sörentorp fick ett stort ansvar i en större utredning av flertalet bostadsinbrott. Dessa sommarveckor gav en värdefull stabilitet inför olika polisiära uppgifter och ett utökat lärande.

Ett annars starkt och bestående intryck från utbildningstiden var den positiva stämningen bland personal och lärare som smittade av sig. Det var en varm stämning, full av omsorg, som gjorde intryck. Jag kände att ”här vill jag vara”. Så tanken på att en dag återvända till utbildningen som lärare infann sig redan där och då.

ÅREN SOM POLIS OCH OLIKA VÄGVAL

Aspiranttiden

På stapplande steg ut i verkligheten. Många polisstudenter har nog vid sin examen en del funderingar på det yrke de nu ska in i på allvar. ”Kan jag verkligen det här?” Förmodligen tänker många nybakade polisaspiranter likadant. Visserligen räknas tiden som aspirant som utbildning, men du har lämnat polisutbildningen och arbetar nu under Polismyndigheten. Nu finns det inte längre några figuranter som ska agera i olika scenarier eller en lärare som någon gång kommer säga att ”övningen avbryts”.

I januari 2005 skulle jag påbörja min aspiranttjänst i Umeå. Jag såg verkligen fram emot det. Tiden i Hudiksvall under sommaren hade gett mersmak för riktigt polisarbete. Samtidigt var det lite överkligt att det nu skulle bli allvar. Jag hade varit helt inställd på att för första gången i mitt liv lämna min hemstad. Umeå var populärt och hade alltid haft ett hårt söktryck till sina aspirantplatser. På den tiden sökte man sin aspiranttjänst under termin 3 och det var en del taktikprat mellan studenterna om hur man skulle göra sina val. Under studietiden anordnades det varje termin så kallade myndighetsdagar, där respektive polismyndighet fick göra reklam för att locka studenter att söka till just dem. Då var varje län i princip sin egen myndighet och här gjorde Västerbotten inte särskilt bra ifrån sig i jämförelse med andra län. Med tanke på detta och söktrycket ville jag inte offra mitt förstahandsval på Västerbotten. Men när jag, trots mitt andrahandsval, fick komma på intervju för Västerbotten och sedan blev erbjuden tjänst var valet lätt. När sedan aspiranttjänsten började var det enbart positivt. Så roligt!

Visst funderade även jag en del på om jag kunde tillräckligt och hur det skulle komma att gå. Samtidigt kom snabbt insikten av att polisyrket är något man aldrig blir färdigutbildad till. Även om jag tillsammans med mina studiekamrater helt klart hade fått en fullt tillräcklig grund från polisutbildningen för att kunna påbörja yrkeslivet som polis så handlar polisyrket om ett ständigt lärande. Som polisaspirant har du oftast en patrullkollega du kan resonera med eller kan ringa till en förundersökningsledare som kan ge vägledning. De gånger det krävs snabba beslut, så är det i regel så självklart vad du kan och får göra, att det inte blir något problem.

Sedan går det inte att komma ifrån att erfarenhet i yrket är ovärderligt. Det är någonting du inte kan få på annat sätt än att arbeta just som polis och vara med i olika skeenden. Givetvis är ingen situation den andra lik. Men när du exempelvis som aspirant ska omhänderta din tredje fyllerist för LOB, så har du bara två LOB sedan tidigare att relatera till. Gör du det för hundra gången, så finns det nittionio tidigare tillfällen som du har med dig i bagaget. Samtidigt är det viktigt att försöka ”ha ögonen öppna” och vilja lära sig nya saker.

Aspiranthalvåret gick snabbt och var lärorikt. Det inleddes med introduktion och några veckor på trafikavdelningen, men mest tid och fokus låg på utredning och förhör vid kriminalavdelningen och förstås det som jag själv lockats av i polisyrket: att få åka polisbil ut på alla de larm och händelser som kommer in till polisen, alltså ordningsavdelningen.

Turlagens styrka och osannolika händelser

Att som ny aspirant och därefter som färdig polisassistent få tillhöra ett turlag var ovärderligt. Ordningsavdelningen i Umeå var på den tiden organiserad i sex olika turlag med cirka åtta poliser i varje grupp. Jag fick ett varmt omhändertagande av turlaget. På något sätt blir turlaget som en familj, fast i jobbmiljö. Det skapar en nödvändig trygghet för det fortsatta lärandet och bidrar därmed starkt till den fortsatta utvecklingen. Att hela tiden jobba med samma poliser gjorde att de snabbt fick god koll på mina styrkor och vad som behövde utvecklas. Det kan säkert finnas invändningar om att turlagen kan forma för mycket och att det kan finnas en dålig kultur. Men jag har inte sett och upplevt något sådant. Jag ser i stället en styrka i att man på ett snabbare sätt kan få en ny polis mer självständig. Till en början faller en ny polis många gånger tillbaka på sin patrullkollega som är den som får fatta beslut i olika situationer. Men successivt måste du som ny polis träna även på detta: att kliva fram och fatta egna beslut i olika situationer. Här upplever jag en av turlagens styrkor, nämligen att detta kan anpassas utifrån de händelser man tidigare varit med om.

Jag upplevde att jag snabbt fick bredda min polisroll, lära mig av erfarenheterna och lära andra. Nya aspiranter anlände till turlaget vilket gjorde att jag även fick bilda patrull med dem. Det gjorde att jag tvingades kliva fram och fatta beslut i situationer på ett annat sätt en tidigare.

En verklig ynnest som polis är att du får vara med om så otroligt mycket. Du möter människor i de mest skiftande situationer. Det händer saker som du inte kan föreställa dig kan inträffa. Vid ett tillfälle beordrades jag och min kollega till en trafikolycka. Platsen var parkeringen utanför en Ica i Umeå. När vi kommer fram möts vi av en klart uppriven kvinna som berättar att hon skulle in och köpa fil och sedan ställde till med "allt det här". Framför oss ser vi flertalet krockade bilar, totalt sex stycken. Några av bilarna är dessutom så rejält krockade att de behöver bärgas från platsen. Hur är det möjligt? Kvinnan är nykter och har inga som helst tecken på att vara påverkad av något annat. Det handlar i stället om att hon gripits av panik och fått "gashäng" två gånger om. Ibland har jag tänkt på vilka historier och böcker det skulle kunna bli om varje polis skulle skriva ner vad de är med om. Bara för egen del skulle det utan problem gå att fylla en hel bok med speciella händelser från vardagen.

Samhällets baksida är påtaglig. Som polis ska du många gånger in i hem som kan vara fyllda av misär men utifrån sett skyddas av fina fasader. Ändå var det just det som lockade mig. Att möta människors problem "här och nu" och inte jobba i ett senare skede, som psykologer som mer måste gräva i människors förflutna.

För det som är vardag för en polis är för många av dem vi möter i stället livsavgörande händelser. Åtminstone är det något speciellt och avgörande som hänt och som gjort att polis kallats till platsen. Det innebär ett stort ansvar och det får aldrig glömmas bort. Men det är minst lika viktigt i vardagsarbetet. Vid en större trafikkontroll där du på en förmiddag ska kontrollera körkort och nykterhet för nittionde gången, så kanske det är första och enda gången den bilisten

träffar en polis på 10 år. Det handlar om ett förtroende som polisen måste fortsätta att förtjäna.

Att lämna det "riktiga" polisarbetet

Tyvärr lämnar många arbetet i yttre tjänst alltför snabbt. Förutom yttre befäl är det få som jobbar i mer än 5–6 år. Det är synd. Att ha poliser som bara är och gör vad de ska utan att vara i befälsposition är verkligen guld värt. Samtidigt kan jag förstå dem som lämnar yttre tjänst. Att vara ordningspolis, eller ingripandepolis som det numera kallas, är kanske det svåraste jobbet inom polisen. Det är du som ska dit först när någon galning går omkring och skjuter på folk. Du ska jobba nätter och varannan helg, förväntas ta rätt beslut hela tiden och i värsta fall kan du eller någon annan förlora livet på grund av det beslut du tar eller inte tar. Ändå har du lägst betalt.

För mig blev det fyra år på ordningsavdelningen. Jag trivdes bra hela tiden och det var god gemenskap. Att få uppleva en kollegial sammanhållning från den bästa sidan var fantastiskt. Jag fick också möjlighet att bli instruktör i vapen och för aspiranter. Likaså fick jag jobba med svaromålsfunktion och sedermera som biträdande yttre befäl. Jag har nog alltid gillat ledarskap och att ta ansvar, så att få kliva in i dessa funktioner var stimulerande. De erfarenheter du bygger upp har du alltid med dig.

Men även jag skulle lämna ordningsavdelningen. Det var lite speciellt att gå vidare. På något sätt var jobbet på ordningen det "riktiga polisarbetet". Nu skulle jag i stället ta klivet tillbaka och sätta mig bakom ett skrivbord. Kriminalunderrättelsetjänsten, KUT, väntade. Arbetet skulle innebära att jag tillsammans med två andra poliser skulle läsa alla anmälningar, alla händelserapporter och alla tips i form av så kallade underrättelseuppslag. Det kändes på något vis ändå som ett bra läge att få testa något nytt inom polisen. Med en ettårig dotter hemma var det inte lika självklart med sömn mellan passen som tidigare. Själva jobbet var klart intressant. Jag hade bra koll på vad som hände i stan och vilka kriminella individer som härjade på som värst. När jag på måndagsmorgonen läste om händelserna från helgen i lokaltidningen kunde jag ana vilka personer som låg bakom brotten. Väl på jobbet någon timme senare fick jag det oftast bekräftat.

Tiden på kriminalavdelningen, där KUT ingår, breddade mina perspektiv. Jag såg helheten på ett annat sätt och hur viktigt det är att länkarna mellan de olika avdelningarna fungerar för att det ska bli bra. På KUT skulle vi återkommande förse andra avdelningar och enheter med information, främst ordningsavdelningen. Så till viss del fick jag ändå behålla viss kontakt med personalen där i och med de veckoåterkommande träffarna varje vecka då vi presenterade information muntligt. I övrigt blev det att producera information på KUT-info, en sorts lokal hemsida med känslig information.

Även om jag trivdes med både arbetsuppgifter och kollegorna på KUT blev min tid där kortvarig. För mig blev det alltför segt att sitta framför en dator åtta timmar varje dag, där återkommande trötthet och huvudvärk avlöste varandra. Jag längtade tillbaka till livet ute.

Trafikperspektivet – och stort fokus på utbildning

Under hela studietiden fick jag återkommande frågan om vilken inriktning inom polisen jag ville ha. De som frågade var oftast poliser som jag kom i kontakt under de fyra tillfällena vi var på SAO. Jag tyckte det var lite märkligt. Hur skulle jag kunna veta det? Jag ville ju åka på larm med min polisbil.

Det kan ibland uppfattas som att bli polis är enkelspårigt och att polisutbildningen leder fram till polisyrket och inget annat. Samtidigt finns det mängder av inriktningar inom polisen. Särskilt i större städer finns ofta många olika avdelningar. Listan går att göra lång, med alltifrån kriminaltekniker till hundförare, barnutredare till spanare.

Trafik berör och det är kanske inte så konstigt i vårt samhälle där trafik påverkar allmänheten i stor utsträckning. Vi är ständigt beroende av att på ett smidigt kunna ta oss mellan olika platser som jobb, hem och affärer. Men trafikarbete är också en del av polisarbetet som hamnat i skymundan.

Som nämnts tidigare hade jag till en början ingen självklar avdelning eller inriktning som mitt mål. Men ganska snabbt upptäckte jag att jag verkligen tyckte om att jobba med trafik. När jag var på ordningsavdelningen var det trafiksäkerhetsarbetet som jag uppskattade mest, när vi kunde styra vår egen tid mellan de styrda jobben från ledningscentralen. Trafikfrågor berör vanligt folk. Det finns ständigt åsikter kring just trafik: att det går för fort på våra vägar, att folk kör påverkade, håller för kort avstånd till framförvarande och så vidare. Detta var också högst påtagligt under min tid på KUT. Det strömmade regelbundet in trafiktips, alltifrån vägavsnitt där folk inte höll hastigheten till personer som återkommande körde påverkade av alkohol eller droger. Problemet var dock att det inte riktigt fanns någon riktigt bra rutin att hantera alla dessa tips. Fokus låg på tips och underrättelser om de vanliga brottsbalksbrotten och narkotika. Men vi brottades även med bristande lagstiftning som inte gav stöd för att få spara och systematisera tips gällande trafikbrott. Trafikbrott har länge ansetts som mindre allvarliga.

Tyvärr finns det synsättet även på vissa håll även inom polisen. ”Trafik? Vem vill jobba med det? Sätta dit Svenssons när ni borde jaga riktiga skurkar.” I media får skjutningar enorm publicitet. Att någon omkommer i trafiken får inte samma fokus eller uppmärksamhet. Men faktum är att betydligt fler dödas i trafiken i jämförelse med de som dödas genom dödligt våld. Under 2019 var det dubbelt så många som dödades i trafiken som till följd av dödligt våld, och de dödliga olyckorna i trafik är oftast en följd av att trafikbrott begåtts. Likaså är bilden tydlig när man jämför olycksstatistik med polisens förmåga att utfärda ordningsförelägganden, alltså böter. Ju flitigare polisen har varit på att rapportera människor för olika trafikförseelser, desto lägre blir olycksstatistiken. Dessutom använder kriminella element många gånger bilen när de åker mellan varandra och till brottsplatser. De finns därmed också i trafiken, så är du duktig på trafik, så har du goda möjligheter att upptäcka annan brottslighet.

För mig infann sig en frustration och en tydlig längtan att få jobba mer konkret med dessa trafiktips, att på något sätt få jobba med trafikarbetet mer smart

och problemorienterat. Just då, 2010, uppmärksammade jag passande nog en artikel i Polistidningen om Invit. Invit är en förkortning för Insats mot vaneförbrytare i trafiken och är ett arbetssätt som tar fokus på att jobba mer underrättelsebaserat med grövre trafikbrott, rattfylleri och grov olovlig körning. Invit hade precis startat i Stockholm med väldigt goda resultat och erfarenheter. Jag hade också själv fått erfara under min tid i yttre tjänst att de flesta rattfyllerister jag varit med och tagit i princip alltid var inne i ett alkoholmissbruk. Ytterst få var sådana som tagit bilen för tidigt, dagen efter en fest. Många förekom dessutom tidigare för samma brott. Genom att kartlägga främst rattfyllerister, bland annat genom att fråga om var och när de arbetade, kunde man punktmarkera dem och stoppa dem för kontroll när de var på väg till sitt arbete. Det skulle bli tidseffektivt och ha hög träffprocent.

Efter ett dagsbesök i Stockholm med de drivande bakom Invit var jag fylld av inspiration att få igång ett liknande arbete även i Västerbotten. Det slog väl ut och jag skulle få ansvaret att starta arbetet, bygga en organisation och genomföra en utbildnings- och informationsinsats för alla poliser i yttre tjänst. I samma skede lystes också en tjänst ut som trafikpolis på trafikavdelningen i Umeå, en tjänst jag sökte och också fick. Det skulle bli en specialanpassad tjänst där jag skulle få fortsätta en dag i veckan på KUT med fokus på att hantera trafiktipsen och övrig tid i veckan arbeta med vanlig trafikverksamhet och planera vidare för upplägget av Invit. Det var en perfekt tjänst för mig, där jag fick kombinera nyvunnen kunskap från underrättelsearbetet, applicera detta på trafik och sedan jobba med många av tipsen praktiskt i yttre tjänst. Att med Invit få jobba fram en ny arbetsform och ett utbildningskoncept i Västerbotten var oerhört stimulerande. Det blev på något sätt en påtaglig lärarroll, fast inom polisen.

Det skulle bli närmare sju år på trafikgruppen i Umeå som även innebar att jag fick fortsätta att utvecklas i mitt ledarskap: alltifrån att utbilda aspiranter och kollegor inom trafik, vilket var en förmån, till att under ett år vikariera som yttre befäl.

TILLBAKA TILL POLISUTBILDNINGEN - SOM LÄRARE

Egentligen trivdes jag fantastiskt bra under alla år i trafikgruppen i Umeå. Möjligheten att styra sina arbetstider, jobba med trafiksäkerhet samt bra kollegor gav de bästa förutsättningarna för trivsel. Så det var definitivt inte så att jag sökte mig ifrån min tjänst i trafikgruppen utan snarare att jag sökte mig till något nytt.

På något sätt var det ett naturligt val att söka mig till en trafiklärartjänst på polisutbildningen. Den egna grundutbildningen hade gett goda vibbar för att en dag komma tillbaka. Och en allmänt positiv syn till lärande och utbildning hade jag nog fått långt tidigare, eftersom min mamma var lärare. Visserligen skulle lärartjänsten innebära ett steg från polislivet, men ändå inte. Att få kombinera en roll som lärare och instruktör med trafik skulle kunna bli lite av det optimala jobbet. Eftersom vi alltid har vår anställning kvar inom polisen så fanns

också möjligheten att på ett enkelt sätt återvända om det skulle bli fel. Själv tvivlade jag dock aldrig på att jag inte skulle kunna trivas.

Jag skulle komma att ingå i lärarlaget för momentet Polisarbete i trafikmiljö, som hade fått ett delvis nytt upplägg sedan jag själv gick grundutbildningen. Numera ingår även polisens nationella förarutbildning, PNF, i detta moment. Det innebär att jag både får lotsa studenterna i grunderna vad gäller uttryckningsskärning såväl som att hålla lektioner i allmän och grundläggande trafik-kunskap. I praktiken innebär det både uniformsarbete i våra polisfordon och klassiska föreläsningar och seminarier i lektionsmiljö. En värdefull variation.

Jag blev snabbt varse att jag kommit in i en stimulerande arbetsmiljö med motiverade kunskapsförstärkande studenter. Det gavs också förutsättningar för att göra ett bra jobb. Det fanns tid att planera och utveckla sina lektioner. På polismyndigheten fanns inga sådana möjligheter. Där skulle man planera inför en utbildning samtidigt som det vanliga arbetet skulle utföras som vanligt.

Jag upplever att lärarfunktionen fördjupat mina egna kunskaper inom trafikområdet. Det kommer ständigt frågor från studenter, där det emellanåt krävs att jag undersöker saker vidare. Vad står det egentligen i lagtext och föreskrifter? Arbetet som polis på fältet görs ofta ”av bara farten”. Som lärare måste jag motivera det på ett annat sätt. Detta har breddat mitt eget kunnande och gör mig bättre som polis om jag en dag återgår till den rollen. Jag har även återkommande gjort arbetspass ute i min gamla trafikgrupp för att kunna behålla en trovärdighet och vara hyfsat uppdaterad. Det är angeläget att som lärare hålla sig à jour för att i så stor utsträckning som möjligt kunna ge studenterna en utbildning som är uppdaterad och motsvarar den situation de kommer att möta som aspiranter.

Jag vill förstås också gärna försöka så ett frö till trafikintresse hos studenterna och sätta viss prägel på trafikundervisningen. På vissa håll lever det kvar gamla fördomar om att trafikarbetet mest görs av trötta gamla gubbar i overall som kollar lastbilar. När studenterna återkommande säger att det här med trafik var ju intressant och något de mycket väl kan tänka sig att jobba med framöver, värmer det helt klart i hjärtat. Då finns det visst hopp om att vi i framtiden kan fortsätta rädda liv med ett bra trafiksäkerhetsarbete inom polisen. Polisen har ett stort ansvar i samhällets uppdrag att minska antalet skadade och dödade i trafiken. För bakom en siffra i olycksstatistiken finns ett människoliv. Ingen vill att det ska vara sitt barn eller sin älskade som är nästa ”siffra” i den statistiken. Därför behöver polisen även fortsättningsvis göra ett gott trafiksäkerhetsarbete som bygger på evidens, kunskap och närhet till medborgarna.

12.

Från jazz till text och batong

Mikael Emsing

En personlig betraktelse om en jazzmusikers väg till att bli konstapel och sedermera forskare. Om vikten av förebilder och hur även krokiga vägar leder någon vart, samt en hyllning till en nybliven 20-åring.

INTRO¹

Under förra sommaren lyssnade jag på ett sommarprat med Erik Niva, fotbollsjournalisten från Malmberget som på ett unikt sätt lyckas fånga essensen, inte bara i sporten utan även hos människorna som utgör den – de som finns mitt i, runt om eller som bara på något sätt påverkas av den. I sitt sommarprat delade han generöst med sig av de frågor han alltid försöker besvara *innan* han träffar de som han ska intervjua. Den som tipsade mig om programmet var ”min” präst, en klok man som jag sedan några år sedan brukar sitta ner och prata med. Vi brukar konstigt nog prata om ungefär allt annat än religion. Det kan snarare handla om hur man lär sig tacka nej, dåligt samvete eller det orimliga i att jag som slagverkare låter min oförmåga att sätta ackord till en låt hindra mig från att spela min egen musik: ”Även om du säger att det är så man gör, så måste det väl finnas någon i bandet som är bättre på det än vad du är? Du får väl inte alltid noter på exakt vad du ska göra? Testa!” Den här gången träffades vi och gick igenom de frågor som Niva brukar ställa, vilket ledde till både tankar och insikter, som jag önskat att jag fått för typ 25 år sedan och som nu utgör grunden för denna text.

Nåväl, jag lovar att inte gå igenom alla frågorna i detta kapitel. Det skulle nog bli både fel kontext och alldeles för långt. Men, för lite sammanhang och bakgrund kommer här svar på några av frågorna:

1 Den del i en jazzstandard där lyssnaren introduceras till låten och trumpetaren hinner lägga undan cigaretten (OBS! i äldre dar), typ Miles Davis.

Bakgrund: Mikael Emsing (alltså jag) föddes den 16:e maj 1980. Min norske far, försökte enligt obekräftade uppgifter förhala födseln för att den skulle ske den 17:e, men det fick han tydligen inget gehör för. Jag växte upp med en ensamstående mamma, då pappa tyvärr hade missbruksproblem, vilket såklart haft viss påverkan, inte minst på mitt yrkesval.

Drivkraft: Nyfikenhet och kreativitet.

Karaktärsdrag: Kontrastrisk. Något slarvig, men vill ha ordning. Spontan, men tänkare. Rädd för mycket men går igång på att utmana rädslor. ”All in” och full fart, men gillar lugn.

Dörröppnare: Många, en som måste nämnas är musikern Jonas Knutsson, som blivit en förebild, mentor och vän.

TEMA²

Med avstamp i den näst sista frågan om karaktärsdrag tänkte jag kort berätta om min väg till att bli polis och senare doktorand. En av de saker som följer med kontrastriskhet, är att vägen till olika mål sällan är spikrak. För mig föddes intresset för att bli polis tidigt. En viktig del i detta intresse var min pappas missbruk. Mina mamma lämnade visserligen relationen med honom efter bara några år, men hans missbruk innebar ändå erfarenheter och insikter som kommit att prägla såväl mig som de val jag gjort i livet. Efter mina föräldrars skilsmässa ledde ett domstolsbeslut till att jag skulle vistas hos min pappa på helgerna. Under denna tid fick jag både se och vara med om saker som var, låt oss säga, mindre lyckade. Jag fick som treåring lära mig att slå mitt hemnummer på en sån där snurrskiva för att kunna ringa när saker och ting gick över styr, eller förklara var jag var så att någon kunde hämta mig. Även om det är erfarenheter jag på sätt och vis gärna skulle varit utan, så finns det också saker i dem som jag på sätt och vis är tacksam för. Till exempel gav de perspektiv på livet som jag i allra högsta grad burit med mig, inte minst i mitt arbete som polis. Då jag inte växte upp med min pappa i traditionell mening, sökte jag nog till stor del omedvetet efter något slags ersättare i form av en förebild. En sådan var min mammas kompis man, som var polis och som brukade ge mig Fantomen-tidningar. Honom ville jag ju bli som!

TEMA: B-DEL³

Polisintresset föddes som sagt tidigt och med dessa erfarenheter i bagaget föddes också något slags vilja att hjälpa andra och senare också att göra det jag kan för att andra inte ska vara med om samma saker som jag. Intresset låg kvar lite latent sådär och likt många andra har jag väl hunnit med om att vilja bli astronaut, brandman och pilot för att nämna några yrken på mina drömmars horisont. Något jag som barn aldrig drömde om, var dock att bli musiker. Jag var ett så kallat öronbarn och *hatade* hög musik. Men så, apropå krokiga vägar, på en

2 Den del där melodin presenteras och som sedan blir bas för improvisation i solon.

3 Variation på temat, delvis för att inte tråka ut lyssnaren/läsaren.

musiklektion i femman fick jag spela bastrumma på Sommaren är kort (av alla låtar...). Jag blev helt såld. Sålde min dator och köpte ett trumset. Men inte heller här blev vägen spikrak. Jag övade så till den milda grad att mina stackars radhusgrannar bad om att vi skulle dra ner från fem timmars trummande per dag till en. Trumsetet såldes och det blev ett par congas i stället, ett instrument som jag egentligen inte hade någon relation till, annat än att jag gillade gruppen Toto och de brukade ha congas på sina låtar. Men det blev en lyckträff och början på en livslång passion. Ganska snart började jag ta lektioner för bland andra slagverkaren Ahmadu Jah, en otrolig man som berörde alla han mötte med sitt varma, öppna och generösa sätt att vara. Han gav mig också tidigt möjlighet att spela med hans band Ahmadu Jarr & the Highlife Orchestra, en kulturell och musikalisk smältdegel med musiker från alla världens hörn, som med sina (minst) 14 medlemmar var något slags musikalisk motsvarighet till partikelacceleratoren vid CERN.

Varje torsdag var det, fram till midnatt, jazzklubb på Scharinska villan i Umeå, och så ofta jag kunde åkte jag ner till Stockholm. Där tog jag lektioner, gick på Fasching (om man lyckades ta sig förbi deras barska, men egentligen snälla vakt) eller på Glenn Miller Café, där jag blev insläppt om jag avgav nykterhetslöfte och lovade att hålla mig i närheten av dess ägare. Det var en miljö fylld av karaktärer och intressanta människor. Under denna tid hörde jag också en skiva med det svenska bandet Blacknuss Allstars, där Malando Gassama spelade slagverk. Malando var något av en legend som bott i Los Angeles och spelat med flera av de största, till exempel Al Jarreau, Abba och Jaco Pastorius. Han hade levt ett hårt liv och hade till viss del ett rykte om sig att vara lite lynnig, men jag tänkte att jag inte kunde missa chansen att få träffa och lära av honom. Så jag tog mod till mig och ringde. Det var början på en vänskap som tyvärr inte blev så lång då Malando gick bort några år senare, men som gav desto mer.

Sammantaget kan man väl säga att mitt musikintresse inverkade menligt på min prestation i skolan, med mediokra slutbetyg från högstadiet som resultat. Men att som 14-åring få sitta i en lägenhet i Skärmarbrink och ta del av vad en person som levt det liv Malando hade upplevt, hänga på jazzklubbar och att med öppna armar tas emot av inspirationskällor som Jonas Knutsson och Ahmadu Jah har, via krokiga vägar, gett andra kunskaper som jag nog inte hade kunnat läsa in på komvux.

Under högstadiet fick jag göra så kallad prao på polismyndigheten och fick ett fantastiskt mottagande. Bland annat fick jag möjlighet att åka radiobil med Thomas "Össe" Östberg, som gjorde ett djupt intryck på mig. Han hade då nyligen flyttat upp från Stockholm och jag uppfattade honom som en blandning av stenhård och supersnäll med ett enormt driv för att göra skillnad. Det var ett möte som verkligen gjorde ett bestående intryck på mig och konkretiserade tanken på att en dag bli polis. Men polisyrket fick ändå stå tillbaka för musiken en tid.

Något gymnasium blev det inte – jag spelade och turnerade i stället. Jag fick åka till spännande platser, träffa fantastiska människor och vara med om otroliga saker. Jag sökte till musikhögskolan i Stockholm där jag nollade pianoprovet

och musikteorin (krokiga vägar...). Jag blev ändå antagen, med förbehållet att jag i vart fall skulle få *ett* poäng på proven till hösten. Det gick vägen, och tiden efter blev en intensiv kombo av turnerande, spelande och studier. Men så en dag fick jag nog av flängandet, flyttade hem till Umeå och läste in gymnasiet. Jag sökte polisutbildningen och kom inte in. Kanske var det som vår gamla kvarterpolis sa när jag berättade att jag skulle bli polis: ”Emsing, dig minns jag ju från när du var grabb... Jaha, ska du bli polis, med de armarna? Det går aldrig⁴”. Men det gick alltså, trots bristfälligt omfång på biceps.

SOLO⁵

Så någon gång i början av januari 2004 klev jag in genom dörrarna på Norra Beeteendevetarhuset, där polisutbildningen huserade. Antalet gånger då jag varit lika nervös som då kan jag nog räkna på en hand. Det blev en rivstart, med introduktion och gruppindelning innan vi ganska raskt började med både teori och praktiska moment. Vi blev en liten grupp som umgicks intensivt under hela utbildningen. En stor del av umgänget gick åt till att nöta in lagar, lära sig kriminologiska teorier, öva självskydd (2 år av blåmärken) och drömma om framtiden.

Lärarna sa ofta: ”njut av den här tiden” med budskapet att det nog inte blir så mycket roligare än såhär. Men vi räknade ändå dagarna.

En sak som jag inte reflekterade över så mycket då, men har gjort senare är att jag i princip inte berättade för någon om min bakgrund som musiker. Det kändes inte som att det var relevant eller som något som skulle ha premierats. Det kändes som att det var tuffare att ha jobbat som yrkesmilitär eller ordningsvakt. Det var inte förrän på examensceremonin som jag satte mig bakom trummorna och visade jag ägnat mig åt de senaste 15 åren och var min passion fanns. Jag vill minnas att det var låten Bad boys, kanske i sammanhanget mest känt som vinjettmusik till tv-programmet Cops. Döm om min förvåning när jag efteråt pratade med två av våra vapenlärare, och båda visade sig vara musiker. En spelade flöjt och den andra sjöng i coverband. Jag som trodde att poliser, inte minst vapeninstruktörer, hellre läste Guns & Ammo än att ägna sig åt flummiga saker som att spela musik. Tänk vad fel jag hade...⁶

SOLO 2⁷: ASPIRANTEN

Så var det dags att pröva sina vingar. Två års studier skulle nu omsättas i praktik. Här kan jag villigt erkänna att jag hade starka upplevelser av vad jag förstår

4 Sagt med värme och viss glimt i ögat.

5 Plats för improvisation med temat som grund, inte sällan är saxofonisten i bandet först ut.

6 Polisutbildningen har numera faktiskt förärats ett eget 7-manna band, The Pegs, bestående av lärare från utbildningen.

7 Kan vara basistens tur. En gammal sanning är att detta är ett tillfälle för publiken att prata med varandra. Det sägs ibland att bassolon skulle användas som förhörs-teknik då ”det får alla att börja prata...”: <https://photos.allaboutjazz.com/image-167786?width=3440>

kallas för imposter syndrome. Det vill säga känslan av att vara en bedragare, att det är nu det kommer visa sig att jag inte kan något egentligen, att jag bara är fejk, vilket alla nu kommer förstå. Men aspiranttiden som jag gjorde i Umeå blev både rolig och lärorik. Jag och mina kurskamrater hade en god grund att stå på. Som nyutexaminerade kanske vi i vissa fall till och med hade bättre teoretiska kunskaper än äldre kollegor, till exempel om obskyra lagar, men vad gällde att omsätta detta i praktiken fanns såklart mycket att lära. Men de äldre (i vart fall sett till tjänstår) kollegor jag fick jobba med, fick mig att känna mig trygg och lät mig både göra fel och såg till att de fel som begicks inte var värre än att de gick att rätta till i efterhand. Inte minst kommer jag vara evigt tacksam för det arbete min handledare Magnus lade ner. Vi hade regelbundna handledningssamtal där det alltid var högt i tak och Magnus fick mig att tänka till kring vilken polis jag ville vara, hur jag skulle förhålla mig till både goda och mindre goda exempel på polisarbete och inte minst, *våga vara den jag är*.

När jag kom till Umeå som aspirant var det kulmen på en tid som nog präglad inte bara polisdistriktet utan hela Umeå som stad och alla dess invånare. I december 2005, en månad innan jag påbörjade min aspirant, hade Hagamannen efter några års uppehåll slagit till igen. Detta skulle visa sig vara det sista i en rad överfall, våldtäkter och mordförsök som Hagamannen genomförde innan han till sist kunde gripas och lagföras. Såklart är det i första hand brottsoffren och deras närmaste som påverkas på ett sätt som antagligen inte går att greppa för någon som inte drabbats själv, men det här påverkade på olika sätt hela Umeå. Alla på myndigheten var inblandade i att hitta mannen, som fortfarande var okänd. För oss aspiranter innebar det att delta i spaning på tider och platser där han slagit till tidigare, och för ett förhållandevis litet distrikt som Umeå innebar det att alla, inklusive aspiranter, jobbade övertid och tog ”gnetpass”. Så, i mars 2006, kom analysbeskedet från det 777:e prov som tagits och Hagamannen kunde gripas. Själv stod jag på ett löpband på ett lokalt gym när en person jag kände ytligt kom fram och ropade: ”Grattis, bra jobbat!”. Ungefär samtidigt började min telefon ringa, från dolt nummer. Från min tid som musiker hade jag varit i kontakt med många journalister, som kände till att jag börjat jobba som polis. Jag svarade inte.

Vid årsskiftet hade min blivande fru studerat färdigt och utsikterna för henne att få jobb som lärare såg dystra ut, så flyttlasset gick söderut till Stockholm. Min första vecka blev, låt oss säga, något omtumlande. På mitt första helgpass sprang jag efter två misstänkta i ett ärende där en målsägande blivit knivskuren. Det var i sig inte superdramatiskt, men min lokalkännedom var begränsad (även om jag bott i Stockholm flera år) vilket gav ytterligare spänning. Jag visste inte var vare sig var kollegorna eller jag var, när jag lyckades springa ifatt killarna: ”Två personer gripna, jag står mellan två höghus och ser en lekpark...” Senare samma kväll sköt kollegor från mitt turlag varningsskott i samband med ett rån och kvällen efter var jag först på plats då en kollega blivit knivskuren i halsen. Jag ska villigt erkänna att jag undrade vad i hela friden jag gett mig in på. Även resten av tiden där skulle visserligen komma att innehålla en hel del elände och

spänning, men inte så intensivt som den där första helgen. Framförallt var det förstås mycket roligt och minnen som jag aldrig kommer glömma – på gott och ont förstås.

Efter ett antal år i huvudstaden och en familj som utökats med en son, blev det läge att flytta hem. Kort efter att vi flyttat hem, ringde en av de där kompisarna från polisutbildningen och undrade om jag inte skulle söka en tjänst som lärare på polisutbildningen. Jag hade en självskyddsinstruktörsutbildning, men hade inte hunnit använda den i praktiken, i vart fall inte i någon större utsträckning. Men vägen är ju inte alltid spikrak som sagt, så jag sökte och fick tjänsten.

TRUMSOLO: POLISUTBILDNINGEN I UMEÅ⁸

Polisutbildningen vid Umeå universitet var när jag gick där, har jag förstått så här i efterhand, bara ett dagisbarn, som nu har utvecklats till en stark och vital 20-åring. Även om utbildningen var ny när jag gick där, så fick jag en solid grund att stå på. Även om jag kanske spenderade oproportionerligt mycket tid med att plugga paragrafer gav mig den grunden perspektiv som jag haft stor nytta av och som går bortom *hur*. Jag lärde mig också *varför* och, tror jag, *för vem*. Polisutbildningen i Umeå är, skulle jag vilja påstå, unik på många sätt. Den är inte perfekt (vilken utbildning är det egentligen?) men jag värderar verkligen utbildningen som helhet högt, och högaktar alla de som jobbar där för viljan att utvecklas och hela tiden bli bättre.

Som student såg jag inte det arbete som lades ner, vare sig på strategisk nivå eller individnivå. Men när jag jobbade på skolan hade jag förmånen att få se detta inifrån och, hoppas jag, bidra åtminstone lite grann till denna strävan framåt. Jag hade turen att ingå i ett lärarlag med en imponerande blandning av erfarenheter, där viljan att utvecklas var enorm – en fantastisk miljö att introduceras till lärargårningen. För mig var en höjdpunkt ett projekt vi genomförde med så kallade PUNKTUM-medel. Under ett år fick vi i lärarlaget under ledning av Anders Bek från Enheten för tillämpad utbildningsvetenskap förkovra oss i ämnet icke-verbal kommunikation. Vi läste artiklar och böcker, genomförde seminarier och träffar där vi fick en unik möjlighet att utveckla vår undervisning. Tack Anders, Erika, Anki, Conny och Roger för att jag fick vara med om detta – en av de roligaste perioderna i mitt yrkesliv.

Det var också i samband med detta som jag bestämde mig för att börja studera igen. Nu var familjen utökad med ytterligare en son och ekonomiskt var det inte läge att på nytt ta studielån. Det fick bli studier på helger och nätter, när barnen sov, första terminen helt på fritiden. Men här visade sig också polisutbildningens vilja att stötta sina medarbetares utveckling inte minst genom att ledningen på olika sätt både guidade och uppmuntrade mina studier (även om det fortsatt mestadels var på sena kvällen och nätter som studierna skedde).

⁸ Delen vi alla väntat på. Kvällens höjdpunkt! Äntligen får den smartaste, mest vältränade och tuffaste i bandet ta plats (OBS! ej påhitt eller påståenden, finns forskning som styrker detta)!

Från början var min tanke med studierna att just utvecklas, men också lite att framtidssäkra. När jag började studera, kändes det som att det var en tidsfråga innan utbildningen skulle bli en högskoleutbildning i formell mening.⁹ Då skulle en examen vara en god möjlighet att få fortsätta som lärare. Inte heller denna väg blev spikrak. Jag hade tidigare läst någon strökurs i idrottspsykologi och länge haft ett intresse för ämnet, men eftersom jag behövde läsa på distans och inte betyg att konkurrera med så tog jag det jag fick: pedagogik. Det visade sig vara en lyckträff och passade mig som hand i handske. Det finns nära kopplingar mellan psykologi och pedagogik och pedagogikens bredd passade mig alldeles utmärkt. Det blev aldrig långtråkigt, utan jag fick ständigt nya intryck och infallsvinklar som fick mig att ifrågasätta många gamla sanningar.

Också här ledde den krokiga vägen framåt och till något positivt. Jag mötte nämligen en person som jag i dag jobbar mycket nära och vars engagemang för polisiär forskning gjort stort intryck på mig. Personen jag kom i kontakt med var Mehdi Ghazinour, som då var forskningsledare på polisutbildningen. Mehdi inspirerade mig att fortsätta studera och ta steget till att doktorera och hans engagemang har gett mig och flera andra de bästa av förutsättningar att ta steget till högre studier. I dag är jag doktorand vid Institutionen för epidemiologi och folkhälsa, där till exempel Johanna Sundqvist och Jonas Hansson före mig har forskat om poliser och hälsorelaterade frågor. I skrivande stund är vi tre doktorander knutna till institutionen samt ytterligare en som doktorerar vid Enheten för omvårdnad. När jag för ett år sedan var på ett möte för forskare verksamma inom folkhälsa, frågade en inom ämnet välrenommerad forskare, lite förvånat hur det kom sig att Umeå lyckats bygga upp en så stark miljö inom det som internationellt kallas Law Enforcement Public Health? Jag har kanske inte hela svaret, men jag vet att Mehdis del i detta är betydande. Den forskningsmiljö som skapats vid polisutbildningen i Umeå är något jag är glad att få vara en del av och jag är stolt över den när jag möter andra doktorander, forskare och poliser såväl i Sverige som utomlands. Forskningsmiljön sticker ut inte bara vad gäller hårda värden, som antal publicerade artiklar och forskningsmedel, utan också vad gäller det klimat som skapats i forskningsmiljön.

CODA¹⁰

Så vad vill jag då förmedla med denna text? Jag tror att många har en bild av poliser som stöpta i samma form. Visst, det är kanske inte helt omöjligt att identifiera en polisstudent uppe på campus: funktionskläder, proteinshake och träningsväska är nästan ett slags informell uniform. Men, poliser och polisstudenter är nog som folk är mest. Det är gamla musiker, sjuksköterskor, is-skulptörer (vet i och för sig endast om en, men ändå), lärare, socialarbetare och snickare.

9 Det känns tyvärr lite mer avlägset nu, även om studenterna nu får högskolepoäng för sina studier.

10 Den del där låten knyts ihop.

Det är folk som haft goda uppväxter och de som vuxit upp med missbruk och annan skit. Gemensamt är att de har bestämt sig för att ge sig in i ett yrke med dåliga arbetstider och kass lön men där det finns möjlighet att göra skillnad. Måhända blir några, likt jag själv, lite besvikna när de inser att denna skillnad kanske inte innefattar att rädda eller förändra världen i grunden. Men det gör inte jobbet meningslöst. Den skillnad en enskild polis kan göra kanske inte förändrar världen i global skala, utan kanske snarare handlar om att förändra världen för *en* person. Det kan handla om något handfast och konkret som att dra någon ur en brinnande bil, hitta en försvunnen person eller lösa ett mord. Det kan också vara något som man kanske inte ens där och då vet gör skillnad, som att ge en lite vilsen grabb Fantomen-tidningar eller ta sig an några finna 14-åringar på en prao-vecka och därigenom få krokiga vägar att leda ”rätt”.

Skulle jag göra om något under min utbildningstid så är det att inte försöka falla in i någon roll som jag trodde förväntades. Som lärare har jag i alla fall försökt att visa att det just finns utrymme för att vara något annat än vad man kanske tror förväntas. Kan en gammal jazzgubbe undervisa i konflikthantering och fysiska metoder så...

Slutligen, Polisutbildningen i Umeå, 20-åringen som denna skrift handlar om har haft stor betydelse för många. Jag vet att den haft det för mig. Det är också en 20-åring som förtjänar att hyllas, eller kanske framförallt de som gjort den till vad den är och vad den kan bli. Jag avslutar med ett citat av en av mina favoritkonstnärer:

“A lot of people never use their initiative because no-one told them to.”
– Banksy, *Wall and Piece*

PROFESSIONALISERING OCH AKADEMISERING

13.

Att bidra till polisiär vidareutbildning och professionalisering i brytningstid

Niklas Eklund, Lena Landström och Kajsa Henning-Mäki

Vid ett 20-årsjubileum av grundutbildningen till polis är det väl på sin plats att likt Tove Janssons mumintroll ställa frågan: ”Hur gick det sen?” eller kanske mer passande här: ”Vad följer sen?” Det vi då tänker på är utbildning som kommer efter grundutbildning, det vill säga olika former av vidareutbildningar. I vårt bidrag till denna jubileumsbok fokuserar vi på vidareutbildning inom polisen och dess relation till akademien, där vi tar avstamp i våra respektive erfarenheter av att undervisa poliser och andra polisanställda i förundersökningsledar- och mellanchefsutbildningar. Vi beskriver hur våra utbildningar har förändrats genom åren och ger några mer personliga glimtar. Vi diskuterar vad som framstår som föränderligt respektive bestående ur utbildarens synvinkel. Framför allt försöker vi lyfta fram vad vi tror att universitetet (här representerat av våra respektive ämnen juridik och statsvetenskap) kan bidra med till polisiär vidareutbildning och avslutar med att blicka fram mot de kommande 20 åren, där vi presenterar tre önskningar.

Tillsammans har vi erfarenhet av förundersökningsledarutbildning i olika modeller sedan 2003 och två olika former av mellanchefsutbildning sedan 2007.¹ Vi har därmed haft förmånen att träffa många polisanställda från olika personalkategorier, med olika kompetenser och erfarenheter, under nästan två decennier. För att ge våra observationer sammanhang och relief inleder vi med en kort historisk beskrivning av den polisiära vidareutbildningens framväxt och övergår därefter till våra respektive erfarenheter av först mellanchefsutbildningen och därefter förundersökningsledarutbildningen.

¹ Lena Landström och Kajsa Henning-Mäki har varit involverade i förundersökningsledarutbildningen, medan Niklas Eklund varit engagerad i mellanchefsutbildningen. Utbildningarna har bedrivits vid Umeå universitet som uppdragsutbildningar, ursprungligen enligt avtal med Rikspolisstyrelsen och därefter med Polismyndigheten.

AKADEMISERING AV POLISIÄR VIDAREUTBILDNING - EN UTDRAGEN PROCESS

Idén att koppla ihop polisiär vidareutbildning – eller högre utbildning som det då kallades – med akademien är inte ny. Redan 1934 föreslogs att en polishögskola skulle inrättas som ett komplement till den polisskola som skapats 1925 (SOU 1934:31). Nästan 20 år senare kom liknande förslag av en utredning som år 1952 anförde:

Vi ha efter ingående överläggningar med tillkallade experter samt med lärare och elever kommit till den uppfattningen, att mycket skulle vara att vinna genom en reform, som förlänade den högre polisutbildningen en klart högskolemässig prägel. ... Likväl måste ändamålet med den högre polisutbildningen vara icke blott att meddela kunskapsstoff utan även att uppöva elevernas förmåga att självständigt lösa förelagda uppgifter (SOU 1952:30, 122).

Vid den här tiden bedrevs utbildningen vid polisskolan i kurser som följde på varandra i olika steg, där det fanns en tydlig koppling mellan de befogenheter och arbetsuppgifter som följde med en viss befattning och utbildningskraven för en sådan tjänst. Inledningsvis hade det funnits två kurser, som successivt utökades till fyra och avsåg tjänst som konstapel, överkonstapel, kommissarie och polischef (SFS 1925:227; SFS 1938:521; SFS 1948:802). Tjänsterna på polischefsnivån inom distrikt, städer och län var oftast kombinerade med åklagaruppgifter och det fanns två karriärvägar.² Den ena, landsfogdebanan, byggde på juris kandidatexamen, tingsmeritering, den särskilda polischefskursen och en viss tids arbete med polis- och åklagaruppgifter. Den andra, landsfiskalsbanan, krävde distriktsåklagarexamen eller juris kandidatexamen, en viss tids arbete med polis- och åklagaruppgifter och polischefskurs (Herrlin 1952, 32–33).

När polisen förstatislades år 1965 delades polis- och åklagarväsendet upp och samma person hade inte längre båda uppgifterna. Distriktsåklagarexamen försvann och för polischefstjänsterna förutsattes juris kandidatexamen. Kravet på tingsmeritering togs bort 1971, då polischefsutbildningen organiserades om och bland annat innehöll praktik vid tingsrätt och åklagarmyndighet. Utbildningen inom polisen hade ändrats år 1967.³ Polisskolan var organisatoriskt underställd Rikspolisstyrelsen (RPS) och 1979 ändrades namnet till Polishögskolan, utifrån

2 Vilka polistjänstemän som kunde ha förundersökningsledarbefogenheter utan att vara åklagare framgick av 7 kap. 9 § rättegångsbalken, och vilka som kunde utöva polismyndighet framgick av lagen (1944:415) om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses.

3 Den bestod av Grundkurs, Assistentkurs som följde 5–7 år efter grundutbildningen till polis, Inspektörskurs I, Inspektörskurs II för arbetsledande befattning, Kommissariekurs och Polischefskurs I, II och III. Det fanns också annan central utbildning i form av fortbildningskurser och konferenser samt regionala och lokala utbildningar (SOU 1979:6, 101–103.).

att antagningskraven var desamma som för allmän högskoleutbildning och undervisningen delvis bedrevs på högskolenivå (SOU 1979:6). Den detaljreglering av utbildningsgång och kursinnehåll som tidigare hade föreskrivits genom stadgor och reglementen på regeringsnivå övergavs och ersattes av mer allmänna skrivningar. Det blev istället RPS som via Polishögskolan styrde över innehållet i centrala utbildningar (jfr t.ex. SOU 1979:6; Ds 1997:5; SOU 2008:39). Däremot var det fortfarande författningsreglerat vilka befattningar som kunde ha förundersökningsledarbefogenheter.

I mitten av 1980-talet kom en ny förordning om utbildning inom polisväsendet, enligt vilken RPS bedrev central utbildning och de olika polismyndigheterna runt om i landet bedrev viss utbildning.⁴ Den författningsmässiga styrningen av delegation inom polisen övergavs och polismyndigheterna kunde själva styra sin organisation. Detta följde en allmän trend med avreglering inom hela statsförvaltningen och införandet av nya modeller för styrning och utvärdering inom offentlig sektor (Eklund 2018). Kravet på att polischefer skulle ha juris kandidatexamen togs bort 1999 och det öppnade för intern rekrytering av poliser. Rollen som polischef hade fått mer fokus på frågor som arbetsledning och planering och mindre fokus på juridiskt beslutsfattande (Ds 1997:5). Förändringarna ledde till att organisationen och delegationsordningarna varierade över landet. Olika utbildningar förekom både regionalt och lokalt. Det ställdes olika kompetenskrav och vilka befattningshavare som kunde ha exempelvis förundersökningsledarbefogenheter varierade. Parallellt pågick en trend att flytta fler ärenden med ansvar för förundersökningsledning från åklagare till polisen (Landström 2020). Dessa förändringar fick betydelse även för de utbildningar för mellanchefer respektive förundersökningsledare som kom att bedrivas vid Umeå universitet. I nästa avsnitt beskriver vi vår erfarenhet av mellancheferutbildningen.

MELLANCHEFSUTBILDNING - DÅ OCH NU

Under 2000-talets första år började svensk polis att brottas med sin nya organisatoriska roll i den svenska förvaltningen. Efter att ha frikopplats från länsstyrelserna 1998 ökade trycket på den dåvarande Rikspolisstyrelsen och de 21 länspolismyndigheterna att hitta gemensamma och nationellt giltiga organisationsbegrepp och arbetsmetoder. Bengt Johansson blev den sista rikspolischefen som under denna tid initierade och genomförde nationella satsningar på en modernisering av ledning och styrning inom polisen i syfte att göra polisorganisationen mer enhetlig. Detta gjordes bland annat genom en omfattande satsning på utbildning av chefer i nya sätt att tänka kring verksamhet, ledarskap och en lärande organisation (Jfr Senge m.fl. 1994).

4 RPS bedrev grundutbildning, polischeferutbildning, reguljär vidareutbildning och funktionsinriktad utbildning, medan polismyndigheterna bedrev funktionsinriktad utbildning (förordningen (1985:751) om utbildning och forskning inom polisväsendet, där ”om forskning” togs bort 1997).

Vid Umeå universitet inrättades samtidigt ett huvudområde som benämns *ledarskap och organisation* och från och med höstterminen 2006 bedrev ett nätverk av forskare vid institutionerna för företagsekonomi, pedagogik, psykologi, sociologi och statsvetenskap ett gemensamt program inom huvudområdet. Vid denna tid annonserade Rikspolisstyrelsen i linje med sin nya chefspolicy att en större satsning skulle göras på utbildning av aktiva chefer, indelade på strategisk, indirekt och direkt nivå, vilket hörsammades av flera lärosäten i landet. För Umeås räkning sammanställdes en offert riktad till polisens dåvarande chefs- och ledarcenter. Målet var att på vetenskaplig grund utbilda chefer på indirekt nivå, det vill säga mellanchefer inom svensk polis, i ämnena förvaltningskunskap, arbetsrätt, ledarskap, kommunikation och organisation. Dessa ämnen ingick också i det omfattande polisiära chefsutbildningsprogrammet Det indirekta ledarskapet, som kom att löpa med aktiva kursgrupper mellan åren 2007 och 2015.

En stor satsning med nationell räckvidd

Mer än 300 mellanchefer från polissveriges alla hörn examinerades under dessa år på kursen genom Umeå universitet. Lunds universitet blev det andra lärosätet i landet som bedrev motsvarande utbildning åt polisen. Ironiskt nog, eller möjligen som ett utfall av det framväxande nationella tänkandet, gjorde vissa uppstartsproblem i Lund att lärare från Umeå universitet tog ansvar för fysiska kursträffar i nordvästra Skåne, dit polispersonal från de folkrika landskapen i söder kunde söka sig. När Lund efter en kort paus startade om sin utbildning fick lärare från det sydliga lärosätet anordna fysiska kursträffar i Mälardalen med huvudansvar för att utbilda mellanchefer från landskapen i mellersta och norra Sverige. Mycket energi gick åt till kursutveckling och samverkan.

Det indirekta ledarskapet var onekligen en intressant polisiär utbildnings-satsning i kraft av sin storlek, omfattning och höggradiga akademisering. Själva kursen var strukturerad så att 25 mellanchefer per kursomgång valdes ut av dåvarande polisens chefs- och ledarcenter på en lista som förmedlades till lärosätet. Två kursomgångar, en på hösten och en på våren, startades varje läsår. För den individuella kursdeltagaren innebar det att ägna sig åt studier och kursträffar på 25 procent av sin totala arbetstid under en tvåårsperiod och att examineras på totalt 30 högskolepoäng, alltså motsvarande en termins heltidsstudier. Särskilt deltagarna i de första kursomgångarna 2007–2010 vittnade vid de fysiska kursträffarna om hur svårt det var för en chef i den dåvarande polisorganisationen att vara borta från jobbet i en sådan omfattning. Många kursdeltagare i de tidiga omgångarna upplevde sig vara tvungna att lägga studierna så att säga ovanpå sin vanliga heltidstjänstgöring. Det berättades historier över kaffekoppen om oförstående överordnade chefer, men framför allt också om oförstående underordnad personal vid hemmamyndigheten. I någon mån kunde vi som medverkande lärare konstatera att vi blivit delaktiga i en kulturkrock.

Även om det aldrig handlade om något annat än anekdotisk förmedling av individuella upplevelser, som här likaledes förmedlas i anekdotiskt syfte, så be-

stod kulturkrocken i synen på vad det innebär att ”gå en kurs”. Att delta i kursverksamhet upplevdes av många i polisverksamheten vid denna tid fortfarande som ett slags belöning, eller som en chans att komma bort från vardagsslitet ett litet tag. Uppskrivade akademiska krav på kursarbete upplevdes därför, åtminstone initialt och av somliga deltagare, som förvånande. Det stora problemet låg emellertid inte där, på kursen, utan i att detta synsätt präglade de studerande mellanchefernas egen personal vid hemmamyndigheten. Att ha en chef som var borta från sitt arbete på 25 procent ställde höga krav på förståelse och flexibilitet i hemmaorganisationen, särskilt om flera chefer inom en avgränsad del av verksamheten var borta samtidigt. En deltagare i en av de tidiga kursomgångarna vittnade om ett möte med raka motsatsen på hemmaplan, när en underordnad i ett telefonsamtal utbrast: ”Jaså, du är på kurs! Fan, vad najs”. Att kursdeltagare vid denna tid var tvungna att lämna en pågående föreläsning eller gruppövning med hänvisning till brådskande mobilsamtal var regel snarare än undantag.

Det tog tid innan satsningen på kursen Det indirekta ledarskapet satte sig i polisorganisationen. Från universitetets sida kunde vi emellertid konstatera att den här typen av vittnesbörd och beteende tunnade ur över tid, för att under kursverksamhetens senare år helt ha försvunnit. Vi observerade att det handlar om år innan ett nytt begrepp som lärande organisation sätter sig, åtminstone i den typ av organisation som den gamla länspolismästarorganisationen utgjorde. Många av de tidiga kursdeltagarna fick så att säga bära en kulturkrock på sina axlar. Månatliga möten mellan företrädare för polisens chefs- och ledarcener och oss vid universitetet ledde över tid till en jämkning och anpassning mellan polisen och universitetet, dock utan avsevärda förändringar av kursinnehållet eller avkall på de akademiska kraven. En viss beundran för de deltagare i de tidiga kursomgångarna som klarade av att bära denna kulturkrock med framgång förtjänar tvivelsutan att komma till uttryck här.

Reformering och osäkerhet

När den sista omgången på kursen Det indirekta ledarskapet utexaminerades i maj 2015 var polisen mitt uppe i sin senaste omorganisation. Det vackra vårvädret och den trevliga avslutningsceremonin till trots, så var det gott om bekymrade miner bland kursdeltagarna. Utbildade för att bidra till en lärande polisorganisation i det gamla formatet undrade nu många kursdeltagare vad den nya organisationsformen kunde komma att medföra för deras ledarskap. Genom kursarbetet i förvaltning och offentlig rätt hade de lärt sig att politiskt drivna reformer är ett naturligt inslag i det offentligas kontinuerliga strävan efter anpassning och modernisering. Från undervisningen om organisationsteori och ledarskap hade de med sig insikten om att god och genomtänkt kommunikation ofta kan överbrygga organisatoriska missar eller tillkortakommanden. Och ändå, den så kallade inmappningen av Polismyndighetens personal i den nya enmyndigheten pågick vid denna tidpunkt för fullt. Skälet till att ett antal examensdeltagare denna dag hade så svårt att njuta frukterna av sina förhållandevis långa akademiska studier var helt enkelt att de ännu inte visste i vilken roll (chef,

ledare eller något annat) som de skulle verka i den nya, enhetliga polisorganisationen.

På andra grunder men med samma känsla av osäkerhet deltog vi från universitetet i den sista examensträffen. Kollegor från Uppsala universitet, som kommit in i verksamheten med en egen version av Det indirekta ledarskapet, deltog också. Under pauserna sökte vi upp varandra och utbytte funderingar kring våra erfarenheter av mångårig chefsutbildning för länspolisområdesorganisationen. Det spekulerades. Samtidigt var det omöjligt att inte dela den osäkerhet som präglade deltagarna i de examinerade kursgrupperna. Bägge lärosätena, Umeå och Uppsala, hade visserligen redan fått veta att den då åttaåriga satsningen på akademisk mellanchefsutbildning genom Det indirekta ledarskapet bedömdes som färdig och därmed skulle komma att upphöra. Samtidigt hade information också kommit om att fortsatt polisiär chefsutbildning i någon form var önskvärd. Utbildningens form och innehåll skulle däremot vara avhängiga den 2015 ännu pågående, mycket omfattande transformation av ledning och styrning som omorganisationen innebar.

Med den nya polisorganisationen följde också nya dilemman i styrning och ledning inom polisen. En av de polisiära chefer som deltog i ett uppföljningsmöte vid polisutbildningen i Umeå gjorde bland annat ett heroiskt försök att förklara hur de i den nya polisorganisationen arbetade parallellt med process- och funktionsägarskap och hur man fick det att fungera. Tyvärr har det ark A4-papper förkommit på vilket det med kraftfulla penndrag ritades upp en modell för effektiv ledning och styrning i den nya polisorganisationen, varför dessvärre bara anekdotisk information har bevarats. Modellen såg emellertid förträfflig ut på papperet. Polisen var nämligen vid denna tid under stark press att föra den nationella omorganisationen i hamn utan tillförsel av mer pengar. Ett eko från den ovan nämnda examensceremonin gjorde sig påmint, och såvitt vi från akademiskt håll då kunde förstå så var den så kallade inmappningen av tidigare chefer och ledare inom polisen i deras nya roller och funktioner inte bara försenad utan även en källa till organisatorisk huvudvärk (Eklund och Landström 2019; Landström och Naarttijärvi 2020).

Från ledarskapsträning tillbaka till chefsutbildning?

Sent under 2016 tycktes emellertid den gamla kursplanen för Det indirekta ledarskapet ha flutit upp i polisens arbete med sin interna kurskatalog. Tidigare kursansvarig vid Statsvetenskapliga institutionen kontaktades då för att diskutera möjligheten att fortsätta ge de delar av den gamla kursplanen som omfattade förvaltningskunskap, arbetsrätt och offentlig rätt, men då separat. Ett särskilt behov sades ha uppstått av att bättre förstå den politiska styrningen av polisen och de juridiska, i grund och botten rättsstatliga, principer som bör vägleda chefer i det dagliga arbetet. Framför allt framhöll polisens representanter i den förnyade dialogen att behovet av juridiskt kunnande var stort. Skulle det gå att provköra en pilotkurs på basis av innehållet i den tidigare första delkursen av Det indirekta ledarskapet? Kunde kursen dessutom ges på delfart och distans?

Resultatet av pilotkursen och den efterföljande arrangörsdialogen blev en överenskommelse om att ordna fortsatt utbildning för mellanchefer på akademisk grund. Den bärande tanken var att behålla den generalitet som allmän förvaltningskunskap kunde erbjuda, men samtidigt vässa kursen genom att utöka inslagen av juridik. På vårterminen 2018 erbjöds för första gången den justerade chefskursen Arbetsrätt, förvaltningsrätt och förvaltningskunskap, en kurs som sedan dess terminsvis lockat 25 mellanchefer inom polisen till akademiska studier vid Umeå universitet.

För att avrunda historien om mellancheferutbildning här kan ytterligare anekdoter anföras. Omfattande resor till och från kursträffar präglade i stor utsträckning erfarenheten av att vara lärare på Det indirekta ledarskapet. Vissa veckor tillbringades i kappsäck och under förflyttning mellan hotell och kursgårdar. Rosersberg strax norr om Stockholm, och Rosersbergs slott för vissa examensceremonier, var ett frekvent resmål. Knivsta blev så småningom ett hem för examenstillfällen. Somliga delkurser förlades på åtminstone för norrlänningar rent exotiska platser, såsom Ljunglöfska palatset, även det nära Stockholm. Huvuddelen av kursträffarna hölls dock, av skäl som beskrivits i det föregående, i Ängelholm i nordvästra Skåne och Hjortviken i Västergötland. En statsvetarkollega som var involverad i Det indirekta ledarskapet refererade vid flera tillfällen till sig själv och sina kollegor som ”ett resande teatersällskap”. Antagligen bör en betydande del av de universitetspedagogiska framgångarna med alla kursgrupper även tillskrivas den proffsiga personalen på de många ställen för kursinternat som gästades av detta illustra sällskap.

När kursen Arbetsrätt, förvaltningsrätt och förvaltningskunskap startade 2018 slöts i någon mening den geografiska cirkeln genom att Rosersberg delvis övergått i polisens ägo och utvecklats till egen kursgård. Med viss oro reste vi lärare ånyo iväg mot Stockholmstrakten, en statsvetare och en jurist som båda tidigare varit djupt involverade i Det indirekta ledarskapet. Oron hänförde sig till att vi båda ungefär tio år tidigare lett internat på samma plats och med samma utbildningssyfte, men då varit tvungna att konstatera att hotellverksamheten var nystartad och uppvisade vissa barnsjukdomar (logementssängar från kalla kriget, puben som bara var öppen om den råkade vara öppen vissa dagar, oklart vilka, och undervisningssalar utan moderna hjälpmedel). Döm om vår förvåning när vi inte bara kunde kursleda i moderna, fullt utrustade lokaler utan även välkomnades till en fullt utvecklad hotellmiljö i anslutning till kursgården. Hemkänslan infann sig momentant denna gång när mannen i receptionen, samma som ett decennium tidigare, vid vår ankomst utbrast: ”Hej! Jaså är det ni, ja, jag tyckte ni verkade bekanta. Välkomna tillbaka!” Med dessa avslutande ord om mellancheferutbildningen vandrar vi vidare till våra erfarenheter av förundersökningsledarutbildning.

FÖRUNDERSÖKNINGSLEDARUTBILDNING - DÅ OCH NU

I 2000-talets början stod inte endast ledarskaps- och organisationsfrågor i fokus inom polisen. I den politiska och allmänna debatten fanns ett missnöje med

polisens brottsbekämpande arbete och bristande resultat rörande uppklarningen av brott. Inom hela rättsväsendet pågick ett kvalitets- och effektivitetsarbete där det för polisens del särskilt handlade om att förbättra kvaliteten på brottsutredningarna. Utifrån de främst yttre kraven tillkom en särskild nationell utbildning för förundersökningsledare, även om den inte var ett formellt krav för sådana befogenheter (Landström 2020, 74; SOU 2005:84, 219–223). Arbetet med att få en kompetensförstärkning på området fortsatte, exempelvis lyftes i samband med omorganisationen 2015 fram att här fanns behov av nationell enhetlighet (SOU 2012:13, 206–209). Vid arbetet med omorganisationen förut-sattes att det skulle finnas enhetliga riktlinjer om vilka krav på utbildning, erfarenhet och kompetens som ska ställas på en polisiär förundersökningsledare. På grund av en intern diskussion inom Polismyndigheten och behovet att anpassa kravnivåer till vad som uppfattades som praktiskt genomförbart tillkom sådana först under senare delen av 2016 (Polismyndigheten 2016). Diskussionen om riktlinjerna har fortsatt (se t.ex. Polisen HR-kompetens 2016; Polisen Internrevisionen 2020). Detta kan ställas i kontrast till tiden före 1980-talets avreglering, då utbildningskraven var nationellt föreskrivna och tydligt kopplade till olika arbetsuppgifter och befogenheter enligt vad som framgår i vår inledande historieber beskrivning.

Entusiastiska lärarpionjärer möter erfarna förundersökningsledare

Som ett led i polisens satsning på att höja kompetensen i det under 2000-talet pågående arbetet med förbättrad kvalitet på brottsutredningarna fick polisutbildningen vid Umeå universitet uppdraget att genomföra en utbildning för polisiära förundersökningsledare. Två av oss författare involverades som lärare och skissade på ett kursupplägg. Vi hade relativt nyligen börjat vid universitetet, dit vi rekryterats som lärare vid Juridiska institutionen inför att Umeå universitet skulle börja bedriva polisutbildning. Dessförinnan hade vi arbetat som åklagare, där vi erfarit ett pågående arbete med lokala utbildningsinsatser och återkopplingsdokument gentemot polisiära utredare och förundersökningsledare i syfte att förbättra förundersökningarnas kvalitet. Utifrån vår förförståelse tog vi med stort engagemang och höga ambitioner oss an uppgiften med kursen och skapade en mycket praktisk kurs.

Den första kursen, som genomfördes år 2003, samlade 48 deltagare från hela landet, med geografisk spridning från norr till söder. Vid den här tiden sågs det inom polisen som en förmån att få åka på kurs och det fanns en förväntan på gott fika och goda faciliteter. Kursen började med en besvikelse i och med att den genomfördes i universitetets lokaler och inte i internatform. Tack vare polisutbildningens administratörer sörjdes emellertid för att fika fanns tillgängligt, att samma lokaler kunde användas hela tiden och att det skapades en mer internatliknande miljö. Särskilt uppskattades tillgången på kurspärmar, papper, pennor och hålslagare. Ungefär halvvägs in i kursen blev vi lärare informerade om att kursen ingick i ett pilotprojekt, där den kurs som just påbörjats egentligen utgjorde delkurs två. Innehållet i kursen överlappade därför delvis det inne-

håll som präglat den för oss dittills okända delkurs ett. Några kursdeltagare lyfte frågan om inte kursen borde göras om och innehållet ändras, varvid det dock visade sig att ungefär halva kursgruppen ännu inte genomgått delkurs ett. Kursen genomfördes därför som planerat.

Bland kursdeltagarna fanns många års erfarenhet av förundersökningsledning. De flesta hade arbetat med sådana uppgifter i många år och någon hade dessutom bara något enstaka år kvar till pension. Inledningsvis funderade vi över vad kunskapsbidraget egentligen skulle bli, men snart klarnade bilden av kursdeltagarnas behov av nya insikter och förståelse; argument och lösningar ska förankras rättsligt, hänvisning till rättskällorna ska göras och den juridiska metoden ska tillämpas. Vårt val av ett praktisknära upplägg, som i stor utsträckning byggde på deltagarnas egna erfarenheter med gruppuppgifter och erfarenhetsutbyte, självstudier och hemuppgifter, uppvisade dessutom likheter med det praktiska förundersökningsledararbetet. Uppföljande diskussioner och jämförelser togs emot väl. Även om kursen delvis byggde på ett redan känt innehåll visade sig det annorlunda upplägget ge kursdeltagare som överlag var mycket nöjda. Eller, som en kursdeltagare uttryckte det i sin utvärdering: ”Det här är ju sådant vi sitter med dagligen. Den här kursen skulle jag behövt redan för 20 år sedan”.

Såhär i efterhand är det lättare att förstå den positiva återkopplingen, trots att kursens förutsättningar inte var helt klarlagda. Vid den här tiden hade vi lärare färsk erfarenhet av operativt förundersökningsledarskap och därigenom ett tydligt praktiskt perspektiv. Detta underbyggdes med goda juridiska kunskaper och det problembaserade undervisningsupplägg som vi skolats in i vid Juridiska institutionen (Landström och Lindberg 2013). Den första kursomgången blev en viktig erfarenhet inför framtida kurser. Inte minst viktig var lärdomen att den nationella utbildningen innehöll fler delar, med praktik och auskultation hos åklagare och i tingsrätt.

Strävan efter nationell enhetlighet och högskolemässighet slår igenom

Satsningen på polisens nationella förundersökningsledarutbildning fortsatte, där kurser bedrevs vid Polishögskolan och av några polismyndigheter (SOU 2005:84, 222). År 2006 fick polisutbildningen vid Umeå universitet ett nytt uppdrag att genomföra en kursomgång. Samtidigt genomfördes kurser i Polishögskolans och några polismyndigheters regi i Stockholm, Göteborg och Malmö. Umeå universitet var vid denna tid (oss veterligen) det enda lärosäte som ansvarade för en egen kurs, även om det på de andra kurserna förekom inslag med medverkande lärare från högskolor och universitet. För att Polishögskolan skulle kunna styra nationellt och få en enhetlig utbildning över hela landet utgick alla kurser från gemensamma kursplaner med samma detaljerade kursinnehåll oavsett var de bedrevs. Den ena av oss lärare axlade huvudansvaret för kursen, medan den andra bedrev doktorandstudier. Kursen motsvarade 20 dåvarande högskolepoäng, det vill säga 20 veckor, och var främst inriktad mot straffrätt

och straffprocessrätt med fokus på förundersökningsförfarandet. Vissa andra inslag förekom också, exempelvis rättsmedicin. Kursen ingick i polisens nationella förundersökningsledarutbildning, som även omfattade praktik hos åklagare och auskultation vid domstol.

De kommande åren fortsatte uppdraget och nya kursomgångar gavs. Fler lärare involverades, med antingen forskarbakgrund eller praktisk yrkeserfarenhet av relevans för kursen, exempelvis som åklagare eller från andra delar av rättsväsendet. På eget initiativ införde vi också inslag om forensik, där några dagar av utbildningen förlades vid Nationellt forensiskt centrum (NFC). Under några år genomförde Umeå universitet kurser i både Umeå och Stockholm, där Stockholmskursen genomfördes vid den gamla polishögskolan i Sörentorp. Det här var precis i omorganisationens brytningstid och under 2015 erfor vi lärare påtagliga konsekvenser av denna. Tillresta fann vi ett folktomt Sörentorp där oklarheter rådde om vem som skulle ansvara för vad bland de få polisanställda som fortfarande arbetade kvar. Den lärare som skulle starta upp kursen hade bokat in sig för boende på plats i Sörentorp och anlände sent en söndag kväll till det ensliga området. Natten tillbringades i ödsliga lokaler och på morgonen fanns inte den frukost som hade utlovats. I efterhand blev denna kuriösa upplevelse naturligtvis anekdotisk, men just då blev nattsömnen otillfredsställande och därigenom även förutsättningarna inför kursstarten. Kursdeltagarna visade sig däremot mer insiktsfulla än vi lärare och hade istället bokat eget boende på hotell. Under resten av kursen upplevde vi alltför varma lokaler utan fungerande ventilation, problem med lösenord för inloggning av kursdeltagarnas datorer och sladdar som låg kors och tvärs på golvet likt kattens garnnystan när det skulle laddas. Trots detta kämpade kursdeltagarna tappert med sökning i databaser, föreläsningar i korsdrag och gruppdiskussioner i de något bättre lokaler som till slut kunde letas upp. De var luttrade och tålmodiga och den pågående omorganisationen blev – rätt eller fel – också den gemensamma förklaringen till allt som inte fungerade riktigt så som förväntat. De praktiska motgångarna till trots, som gav oss lärare pedagogiska utmaningar av annorlunda slag än de gängse, fullföljdes kursen och slutfördes framgångsrikt även denna gång.

Under de här åren gav kursen så småningom högskolepoäng i rättsvetenskap, dock inledningsvis endast till enskilda kursdeltagare via ansökningar om tillgodoräknande. Polisens nationella förundersökningsledarutbildning förändrades, auskultationen vid domstol togs bort och den praktiska delen kom att omfatta endast praktik hos åklagare. Även detta pausades år 2017. Fler lärosäten involverades som utbildningsanordnare och kurserna gavs enbart vid universitet eller högskolor som uppdragsutbildning.

Allteftersom vi som undervisande lärare vuxit in i akademien och mognat i rollerna som universitetslärare och forskare har vi också delvis fjärrmat oss från vår initiala orientering mot förundersökningsledarskapets omedelbara ”praktik”. Kursen har blivit mer teoretisk i takt med framväxande krav på att kursen ska generera högskolepoäng för alla som blir godkända. För Umeå universitets del har kursen kommit att omfatta 13 veckor och ge 19,5 högskolepoäng i rätts-

vetenskap, efter bedömning mot en kursplan som antagits vid Juridiska institutionen. Samtidigt har det grundläggande upplägget med gruppdiskussioner och erfarenhetsutbyte mellan kursdeltagarna överlevt förändringen. Vi har vinnlagt oss om att uppgifter och exempel ska vara hämtade från den praktiska vardagen för en polisiär förundersökningsledare. Det kan uttryckas som att denna vidareutbildning har akademiserats utan att förlora fokus på arbetet i praktiken. Genom kursutveckling har vi öppnat för att ge mer generell kunskap och att vässa problemlösningsförmågan hos kursdeltagarna, vilket bidrar till en ökad förståelse för förundersökningsledarens roll såväl i polispraktik som ur ett rättsligt perspektiv.

Att kursen fått en mer teoretisk prägel har inte uppskattats av alla kursdeltagare. Under åren har det i flera kursutvärderingar efterlysts inslag med erfarna och nu verksamma polisiära förundersökningsledare som lärare. Från vår sida har vi däremot sett det som en styrka att lärare med forskarbakgrund medverkar på kursen, där polisiärt relevant forskning också kan prägla undervisningen. Genomgående har de flesta kursdeltagare uppskattat att få en vidare förståelse och mer generell kunskap. Det har framförallt funnits ett sug efter och ett intresse för att vilja lära mer. Flera kursdeltagare som långt efter avslutad kurs hört av sig med frågor har samtidigt framfört att de i sitt praktiska arbete haft stor nytta av sina lärdomar från kursen.

Varierade förkunskaper och erfarenheter både berikar och utmanar

Genom att blicka tillbaka på de 18 år som gått sedan pilotomgången av den nationella förundersökningsledarutbildningen kan vi konstatera vissa saker. Under åren har vi mött runt 1 000 kursdeltagare från olika delar av landet. De har haft skiftande förkunskaper och deras erfarenhet av brottsutredande arbete och förundersökningsledning har varierat. Några har varit verksamma som förundersökningsledare i många år när vi träffat dem, andra inte alls. Vanan att läsa litteratur och att söka i databaser har också varierat. Vi har mött många trygga förundersökningsledare, kompetenta som beslutsfattare och i besittning av kloka tankar och livserfarenhet, även om det juridiska kunnandet inledningsvis inte alltid funnits där. Vi har också mött kursdeltagare som varit helt oerfarna som förundersökningsledare, med begränsad erfarenhet av brottsutredning och stor osäkerhet inför att självständigt behöva ta ställning och fatta rättsligt välgrundade beslut. Dessutom har kursdeltagarna arbetat inom olika delar av polisen, några i yttre tjänst, andra på utredningsenheter, jourfunktioner eller som vakthavande befäl. En del har varit specialiserade mot specifika, mer ovanliga brotts typer. Före omorganisationen 2015 förekom dessutom en mängd olika varianter av delegationsordningar, som kunde leda till ingående diskussioner mellan kursdeltagarna om vilka beslutsbefogenheter som tillkom en viss funktion.

Dessa olikheter har å ena sidan inneburit en utmaning att finna en gemensam, lämplig nivå och ett kursinnehåll som fungerar för gruppen som helhet, där alla kursdeltagare upplever praktisk relevans. Å andra sidan har erfarenhetsutbytet mellan kursdeltagarna och gruppdiskussionerna varit givande just

på grund av de varierade erfarenheterna och kunskapsnivåerna. Genom att fokusera på mer generella förmågor har det också underlättat att finna en gemensam grund. Med fokus på problemlösning, användning av rättskällor och tillämpning av juridisk metod blir det inte lika viktigt att varje situation som diskuteras är direkt hämtad från den egna vardagen. När fokus flyttas till förmågan att förstå hur brott är konstruerade, vilka omständigheter som är relevanta att utreda och olika utredningsmetoder som sådana, istället för att undervisa om hur en viss brottstyp bör utredas, nås mer generell kunskap och förmågor som kan användas i fler sammanhang. Vi har också kunnat smyga in nya delar, som exempelvis när befogenheten att ta DNA-prov tillkom. Det visade sig snabbt att det bland kursdeltagarna fanns tämligen bristande kunskap om de nya reglerna. Kännedomen om möjligheten att i praktiken använda de nya befogenheterna hade inte spritt sig inom polisen. På så vis har kursen också fungerat som en brygga mellan det traditionella och det som är nytt.

BLICKEN FRAMÅT MED TRE ÖNSKNINGAR

Även om de båda utbildningar vi uppehållit oss vid riktar sig till olika funktioner och är av olika karaktär, kan vi se att det tidigare fanns en stark koppling mellan funktionen som mellanchef/polischef och funktionen som förundersökningsledare. Av beskrivningen i den inledande delen framgår att funktionerna rent historiskt och som regel var förenade i en och samma tjänst. Den tidigare författningsmässiga styrningen med en tydlig koppling mellan arbetsuppgifter och utbildning övergavs på 1980/90-talet, vilket ledde till stor variation. Under den tid vi varit verksamma har vi också upplevt just detta; det har varit spretigt och uppfattningarna har varierat vad gäller både utbildningarnas längd och innehåll och vem som bör ges uppdraget att bedriva dem, men också vem utbildningen egentligen riktar sig till. Här ser vi också en växelverkan och, potentiellt, en spänning mellan polisen som uppdragsgivare, universitetsläraren som utbildare och kursdeltagarna. Det finns olika logiker utifrån skilda utgångspunkter, verksamhetsområden och förförståelse.

För att avrunda vårt bidrag i denna jubileumsskrift vänder vi nu istället blicken framåt, mot de kommande 20 åren. Vi tar tillfället i akt och för fram tre önskingar baserade på den erfarenhet vi bär med oss. Dessa rör frågor om (1) ömsesidig respekt och förståelse mellan uppdragsgivare och utbildningens genomförare, (2) tydligare karriärväg inom polisen med framskrivna utbildningskrav som är hållbara över tid och (3) värdet av ett ömsesidigt utbyte mellan universitetet och polisen.

Vår *första önskan* är att det även fortsatt finns en ömsesidig respekt och förståelse mellan polisen som uppdragsgivare och de lärare som genomför utbildningen när det gäller deras förutsättningar och logiker. Om det exempelvis görs detaljerade beställningar utan möjlighet till diskussion och dialog så krockar det med universitetsmiljöns logik, där kritiskt tänkande och självständighet i utförandet av arbetet utgör själva kärnan och är en del av vardagen för en universitetslärare. Ett sätt att åstadkomma detta kan vara olika former av dialog-

möten, workshoppar, seminarier eller konferenser, där både de som är beställare av uppdraget och lärare från de lärosäten som är involverade i en viss utbildning kan delta. På så sätt kan olika förväntningar och kravspecifikationer medlas, och lärares olika erfarenhetsbanker och kunskapsområden kan bättre tas till vara.

Vår *andra önskan* rör kopplingen mellan kursdeltagares förväntade arbetsuppgifter och utbildningskrav, vilket i förlängningen handlar om att skapa en något tydligare karriärväg inom polisen med framskrivna utbildningskrav som är hållbara över tid. För oss som är verksamma inom akademien är det närmast självklart att båda de utbildningar som vi behandlat här i en framtidsvision bör vara på masternivå. När grundutbildningen till polis nu börjar utvecklas till en högskoleutbildning på kandidatnivå blir det naturligt med en sådan påbyggnad. Både mellanchefsutbildningen och förundersökningsledarutbildningen avser funktioner med (arbets)ledande moment och ansvarsområden. Det är funktioner som är viktiga för att utveckla verksamheten och det ligger ett värde i en nationell enhetlighet och tydlighet. Även ett historiskt perspektiv kan anläggas här, där polischefer tidigare förutom den polisiära utbildningen och arbetslivserfarenheten förutsattes ha universitetsexamen. Oavsett om funktionen som arbetsledare förenas med funktionen som förundersökningsledare innebär den (alltjämt pågående) överflyttningen av ärenden från åklagare till polisen att det ställs högre krav på förundersökningsledares kompetens. Här vore det önskvärt med en något tydligare karriärstruktur så att rätt personer skickas på rätt kurser, att det blir hållbarare över tid och att överlappningar mellan olika utbildningar kan undvikas.

Självklart behöver innehåll, längd och upplägg i sådana masterspår diskuteras och anpassas efter polisens uppdrag. Dialogen behöver också relateras till frågor om samhällsförändring och utvecklingen av ny kunskap och nya synsätt, vilket i och för sig gäller för all universitetsutbildning. Hit hör frågor om utbildningens längd och studietakt (ett eller två år, helfart eller halfart etc.), vilka kunskapsområden som bör ingå, om det bör finnas inslag av verksamhetsförlagd utbildning hos polisen, åklagare eller någon annan samhällsaktör. Sådant behöver diskuteras och övervägas. När det gäller farhågor om att en universitetsutbildning ska bli för teoretisk menar vi att det inte behöver finnas en motsättning mellan vardagsrelevansen i en praktisknära utbildning och dess akademiska genomförande. Tvärtom, från våra erfarenheter under alla dessa år drar vi slutsatsen att det går att göra kopplingar och anpassningar. Det handlar mer om att det krävs ömsesidig förståelse och respekt, där även vi som universitetslärare behöver känna till vilka problem som kan finnas i det dagliga arbetet, utmaningar, situationer eller dilemman som kan behöva lösas och där vi kan fylla på med kunskaper, färdigheter och förmågor för att möta just dessa.

Vår *tredje önskan* rör värdet av ett fortsatt ömsesidigt utbyte mellan universitet och polisen, där vi ser flera fördelar. Det vi från universitetet framför allt kan bidra med är utvecklingen av generella förmågor och färdigheter samt problemlösningsförmåga, vilket i sig kräver att polisen som beställare litat på oss

som är verksamma vid universitetet och inte detaljstyr för mycket. Som framgått ovan delar vi inte tron på total likhet och enhetlig styrning av detaljer. Vår uppfattning är att detta snarare ger uttryck för en annan kunskapstradition, där kunskap om varje unik situation ska överföras från den erfarna till den nya. Med ett upplägg som mer utgår från eget kunskapssökande och generella förmågor och färdigheter behöver dock inte alla tänkbara situationer avhandlas på en kurs. Här vill vi också återknyta till det citat vi återgett i den historiska delen av vårt kapitel, om ”icke blott att meddela kunskapsstoff utan även att uppöva elevernas förmåga att självständigt lösa förelagda uppgifter” (SOU 1952:30, 122). Från universitetet kan vi också bidra med en fortlöpande anpassning av utbildningen, där vi kan lyfta in exempelvis pågående kunskapsutveckling och rättsutveckling utan att en helt ny utbildning behöver skapas. Med sådana master-spår, som vi argumenterar för i vår andra önskan, kommer kursdeltagare också att på ett mer konkret sätt kunna bidra till att utveckla verksamheten genom självständiga arbeten (uppsatser) som förutsätts för en sådan examen. Mest troligt kommer kursdeltagarna att välja frågor och problemområden att studera som uppstår i den egna verksamheten. Det ger tillfälle till en fördjupad problemanalys och kunskapssökande som direkt kan återkopplas till polisverksamheten. Från vårt perspektiv som universitetslärare ger kontakterna med kursdeltagare uppslag till nya forskningsfrågor, utveckling av läromedel och nya pedagogiska upplägg,⁵ där vi även kan söka ny kunskap och återföra den kunskapen till framtida kursomgångar.

Med dessa tre önskningar inför framtiden är vår förhoppning att det ömsidiga utbytet kan fortsätta, där vi från universitetet kan fortsätta vara brobyggare mellan teori och praktik, och där problemlösning, kunskapssökande och generiska färdigheter har sin givna plats.

5 Som de egocentriska akademiker vi är kan vi här inte låta bli att ge några exempel på just sådan korsbefruktning (Henning-Mäki och Lundgren 2017; Eklund och Landström 2018; Eklund och Landström 2019; Landström och Naarttijärvi 2020).

REFERENSER

- Ds 1997:5. Vidareutbildning av poliser. Stockholm.
- Eklund, N. (2018). Polisverksamheten: en balansgång mellan politik och juridik. I Eklund, N. och Landström, L. (red.), s. 25–48.
- Eklund, N. och Landström, L. (red.) (2018). *Polisen – verksamhet och arbete*. 2 uppl. Stockholm: Liber.
- Eklund, N. och Landström, L. (2019). Effektivitet för vem? Chefsuppfattningar om den nya styrningen av svensk polis. *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, 96(1):35–55.
- Henning-Mäki, A-K. och Lundgren, A. (2017). Att som jurist undervisa studenter på polisutbildningen: erfarenheter, utmaningar, svårigheter och glädjeämnen. I Edström, Ö. och Lindholm, J. och Mannelqvist, R. (red.) *Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år*. Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet, s. 207–220.
- Herrlin, S. (1952). Åklagarorganisationen. I Heuman, M. och Lassen, B. (utg.). *Brottets beivrande*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 29–43.
- Landström, L. (2020). Vem är förundersökningsledare? En analys av rättsutvecklingen utifrån effektivitet, kvalitet och rättssäkerhet. *Juridisk Publikation*, (1):65–100.
- Landström, L. och Lindberg, O. (red.) (2013). *Lärande för juridikens praktik. 20 år med PBL vid juridiska institutionen, Umeå universitet*. Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet.
- Landström, L. och Naarttijärvi, M. (2020). Gränser för polisiär innovation – rättssäkerhet, enhetlighet och demokratisk legitimitet. *Nordisk Tidsskrift för Kriminalvetenskap*, 107(3):268–286.
- Polisen HR-kompetens (2016). *Förundersökningsledning, vidareutbildning, Delredovisning 2016-10-21*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Polisen Internrevisionen (2020). *Systemgranskning av polisens utredningsverksamhet, diarienumr A058.733/2018 2020-01-22*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Polismyndigheten (2016). *Polismyndighetens riktlinjer (PM 2016:34) för förordnande av förundersökningsledare*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Senge, P. m.fl. (1994) *The Fifth Discipline Fieldbook. Strategies and tools for building a learning organization*. New York: Doubleday.
- SFS 1925:227. Reglemente för polisskolan i Stockholm den 18 juni 1925.
- SFS 1938:521. Kungl. Maj:ts stadga för statens polisskola den 30 juni 1938.
- SFS 1948:802. Kungl. Maj:ts stadga för statens polisskola den 10 december 1948.
- SOU 1934:31. Betänkande angående omorganisation av landsfogdetjänsterna. Avgivet av inom justitie- och socialdepartementen tillkallade sakkunniga. Stockholm.
- SOU 1952:30. Rekrytering och utbildning av polispersonal. Betänkande avgivet av 1948 års Polisutbildningskommitté. Stockholm.
- SOU 1979:6. Polisen. Betänkande av 1975 års polisutredning. Stockholm.

- SOU 2005:84. En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare. Delbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm.
- SOU 2008:39. Framtidens polisutbildning. Slutbetänkande av Utredningen om den framtida polisutbildningen. Stockholm.
- SOU 2012:13. En sammanhållen svensk polis. Betänkande av Polisorganisationskommittén. Stockholm.

14.

Några reflektioner kring polisutbildningens forskningsmiljö 2010–2020

Mehdi Ghazinour

Det har gått två decennier sedan polisutbildningen startades vid Umeå universitet. Det har hänt mycket sedan starten, både i utbildningens innehåll och på Enheten för polisutbildning.

När polisutbildningen startade år 2000 gick jag in som lärare för avsnittet psykisk ohälsa. En polislärare, en lärare från institutionen för socialt arbete och jag skissade tillsammans på hur polisstudenterna skulle lära sig att hantera svåra möten med människor med allvarliga psykiatriska diagnoser, som till exempel manodepressivitet, psykotiska tillstånd eller självmordstillstånd. Vi kom fram att vi skulle bygga upp levande scenarier där polisstudenterna kunde träna och vi lärare kunde lämna synpunkter på deras agerande. Dessa praktiska avsnitt kompletterades med teori om psykos, självmord och juridik. Det här kursmomentet placerades under termin fyra. Efter ett eller två år flyttades kursmomentet till termin tre och slutligen fick det plats på termin två. Vi hade höga ambitioner när vi i lärarlaget jobbade fram kursmomentet ihop. Men alla processer har en början och ett slut – lärarlaget splittrades, kursinnehållet förändrades och själv slutade jag att undervisa vid enheten för att gå över till forskningssidan.

I de följande avsnitten kommer jag att berätta om mina erfarenheter av att arbeta i polisutbildningen, som lärare och som biträdande föreståndare med ansvar för att utveckla forskningsmiljön. Det är en unik möjlighet att genom detta bidrag i antologin få reflektera kring möjligheter och utmaningar som jag har mött under åren, och vad jag har lärt mig. Jag vill även dela med mig av misstagen, eftersom de kan vara viktiga för den som vill lära. Jag kan inte ge en uttömmande bild av det som jag har varit med om och hoppas därför att läsaren har överseende med om jag har missat något eller beskriver endast delar av verkligheten.

VÄGEN FRÅN LÄRARE PÅ POLISUTBILDNINGEN TILL FORSKARE I POLISIÄRT ARBETE

Åren 2006–2007 flyttades kursmomentet psykiatri till termin två. Till min förvåning mötte jag glada och kloka studenter. De ville veta. De hade många frågor. De var engagerade i undervisningen. En dag medan undervisade jag fick jag en aha-upplevelse. Jag påmindes om tidigare studenter på termin fyra de första åren: tomma ansikten, nästan inga frågor. Det kunde ta tid för studenterna på termin fyra att förstå att i mötet med en psykotisk person finns ingen manual. I ett sådant möte handlar det ytterst om kreativitet och lyhördhet. På termin två var polisstudenterna entusiastiska, medan studenterna på termin fyra var mindre glada. Något måste ha hänt under resans gång från termin två till fyra. Det funderade jag mycket på.

En positiv tolkning av det hela kunde vara att studenterna på termin fyra var mer mogna och självsäkra. De hade hunnit göra en massa praktiska övningar medan studenterna på termin två ännu bara var i början av att lära känna den ibland grymma verklighet som polisiärt arbete kan innebära.

En mindre positiv tolkning kunde vara att studenterna på termin fyra hade utvecklat oro och ångest genom att träna på att vara mentalt förberedda inför obehagliga situationer.

Forskning i Sydafrika

Mina observationer fick mig att reflektera över professionen polis. Jag fördjupade mig i ämnet och fann att många poliser utvecklar dysfunktionella beteenden. Alkoholmissbruk, aggressivitet, depression, personlighetsförändringar och självmord nämndes brett i internationell forskning om polisens hälsa. Jag försökte ta del av studier som visade vilka karaktärsdrag eller personliga egenskaper som kännetecknar de poliser som mår bra. Till min förvåning hittade jag inte mycket vetenskapligt material och jag förstod att uthållighet, resiliens och hållbarhet i polisprofessionen är försummade forskningsområden. Vi visste helt enkelt inte mycket om de poliser som vuxit och utvecklats i sitt yrke.

Mitt deltagande i världskongressen i psykologi i Peking 2004 skulle komma att öppna nya dörrar. Stora händelser i livet bygger ibland på slumpen och kan inträffa på en sekund. På hotellet där jag bodde för kongressen sprang jag vid ett tillfälle för att komma med hissen. Hissdörrarna höll på att stängas och jag kastade mig in i hissen. Där stod en kvinna med en engelskspråkig karta över Peking. Det var precis en sådan karta som jag hade missat att ta med mig från Sverige. Jag frågade om jag kunde få titta på kartan, vilket så småningom skulle leda till ett långt forskningsprojekt och många goda minnen av vetenskapligt samarbete – och av Sydafrika.

Kvinnan i hissen var forskare från Sydafrika, och tillsammans genomförde vi ett projekt där polisutbildningen i Umeå, psykologiska institutionen i Pretoria och polismyndigheten i den sydafrikanska provinsen Gauteng samarbetade. Forskningsprojektet var en komparativ, longitudinell studie om personlighet och stresshantering hos poliser. Vår forskningsfråga var: Är det professionen

som bryter ner poliser i tjänst eller är det så att vissa studenter har en psykisk sårbarhet som gör att de bryts under yrkesåren och därmed utvecklar dysfunktionella beteenden? Finansieringen kom från Vetenskapsrådet.

Projektet var lyckat och vi producerade flera artiklar¹ och anordnade många seminarier och konferenser. Två personer från polisutbildningen i Umeå spelade en viktig roll i projektet: Lars-Erik Lauritz, som då var doktorand, och professor Jörg Richter² som analyserade vår data och var senior researcher. Vi var ett fungerande team som delade många stunder ihop under den sydafrikanska himlen och diskuterade polisyrket, forskning i polisiärt arbete och relaterade frågor. Flera forskare av internationell rang, som Bob Cloninger, Susan Folkman och Michal Ungar, bjöds till Umeå universitet. Vi anordnade konferenser, workshoppar och seminarier om stress, stresshantering, personlighet och resiliens där polisutbildningen spelade en aktiv roll tillsammans med institutionen för socialt arbete. Åren gick och polisutbildningen i Umeå började se över sin forskningsmiljö.

UTVECKLING AV FORSKNINGSMILJÖN

Jag började som forskningsledare vid polisutbildningen läsåret 2010–2011 med uppdraget att utveckla forskningsmiljön. Jag ingick också i ledningsgruppen och fick senare bli biträdande föreståndare med ansvar för forskningsfrågor.

Att utveckla forskningsmiljön vid polisutbildningen var inte enkelt. Det var som om att komma hungrig till ett smörgåsbord och finna att där inte finns någon mat. Det fanns bara två aktiva disputerade som forskade vid enheten: den nydisputerade lektor Oscar Rantatalo och jag själv. Senare tillkom de två doktoranderna Jonas Hansson och Johanna Sundqvist och en erfaren forskare och biostatistiker Mojgan Padyab för att bilda ett team att arbeta framåt. Det fanns också ett antal forskare som, som sagt, sysslade med polisvetenskaplig forskning, men de var splittrade på ett antal institutioner vid samhällsvetenskapliga

1 1. Ghazinour, M., Lauritz, LE., Du Preez, E., Cassimjee, N & Richter, J. (2009). An Investigation of Mental Health and Personality in Swedish Police Trainees upon Entry to the Police Academy. *J Police Crim Psych*. DOI 10.1007/s11896-009-9053-z.

2. Du Preez, E., Cassimjee, N., Ghazinour, M., Lauritz, LE & Richter, J. (2009) Personality of South African Police Trainee. *Psychological Reports*, 2009, 105, 539–553.

3. Du Preez, E., Cassimjee, N., Lauritz, LE., Ghazinour, M. & Richter, J. (2011) Personality and Mental Health: An Investigation of South African Police Trainee. *Psychological Reports*, 2011, 108, 1, 301–316.

4. Richter, J., Lauritz, LE., Du Preez, E., Cassimjee, N & Ghazinour, M. (2013) Relationships between Personality and Coping with Stress: An Investigation in Swedish Police Trainees. *Psychology*. Vol.4.

2 Jörg Richter utsågs många år senare till hedersdoktor vid samhällsvetenskapliga fakulteten vid Umeå universitet för sina bidrag till det vetenskapliga arbetet på flera institutioner.

fakulteten. Att enheten i dag har en hel del forskning beror på några framgångsfaktorer som jag ska beskriva här.

Framgångsfaktorer

Det finns många framgångsfaktorer som ligger till grund för den forskningsmiljö som vi har idag: motivation, teamarbete, support från föreståndaren, strategiska val och en vision. Vi hade också en progressiv ledningsgrupp där samtliga verkligen trodde på vikten av att vetenskapliggöra utbildningen. Ganska snart identifierade vi även en färdplan där vi betonade vikten av att balansera mellan tre dimensioner: polisiärt arbete i praktiken (professionen), utbildning och vetenskap. Dessa tre hade vi ständigt framför ögonen och vi reflekterade över hur vi skulle koppla samman dem.

Den första tiden upptogs av frågor som vilken typ av forskningsmiljön vi skulle ha. Vad karakteriserar en forskningsmiljö? För vem ska vi utveckla miljön – för polislärare eller forskare, för polismyndigheten eller Umeå universitet?

Svaren på dessa frågor fann jag bara delvis i litteratur om polisforskning. Till min förvåning såg jag hur lite som fanns skrivet och hur lite polisyrket som profession var beforskat. Det fanns forskning *om* poliser men mycket litet *för* poliser. Kunskapsluckan var och är fortfarande stor. Den kunskap som jag kom åt fyllde delvis en funktion för akademiker men den låg långt ifrån något som kunde vara till nytta för polisprofessionen.

Min analys av kunskapsläget ledde fram till tanken att vi borde samla många olika forskare vid vår enhet. I nära samarbete med polislärare skulle de forskarna kunna utveckla relevanta tvärvetenskapliga projekt som kunde tillfredsställa såväl akademiker som professionen och utbildningen. En handlingsplan skapades: Vi inledde arbetet med att samla ett lokalt nätverk med intresserade forskare. Vi försökte också hitta nya forskare och lärare som var intresserade av polisiär forskning. Två doktorander anställdes, och vi sökte och fick externa forskningsmedel. Flera forskare vid andra institutioner förlade sina forskningsprojekt till vår enhet. Högre seminarier anordnades, liksom så kallade polis-luncher där polislärare berättade om sin vardag som poliser.

Handlingsplanen omfattade även en målinriktad forskningsstrategi. Till exempel ville vi samla forskare vid enheten istället för att forskarna skulle sitta ensamma på sina respektive institutioner. Under de första åren fanns några få forskare som bedrev forskning på någon aspekt av polisiärt arbete, men efter tre till fyra års arbete var 19 forskare kopplade till enheten. Flera av dem var docenter i olika ämnen såsom pedagogik, socialt arbete, juridik, omvårdnad och statsvetenskap.

En ytterligare åtgärd i handlingsplanen var att målmedvetet öka antalet doktorander. Fördelen med doktorander är att deras arbete resulterar i artiklar och till slut en avhandling. Deras texter publiceras i nationella och internationella publikationer, och på så sätt syns enhetens arbete, och samarbetet med andra institutioner, i polisvetenskaplig forskning. Vi kunde alltså lyfta fram vår forskning och de institutioner där doktoranderna var placerade. Vi har under åren

i genomsnitt haft fyra till fem doktorander. Som minst har de varit två, under 2013–2014, och som mest elva, under 2020.

När vi hade doktorander och forskare kopplade till enheten var det dags att skapa forskningsprofiler utifrån de pågående forskningsprojekten. Tanken med forskningsprofiler var att skapa mindre grupper där polislärare, lärare och forskare kunde arbeta med specifika frågeställningar. Enheten hade vid den tiden ett starkt nära samarbete med pedagogiska institutionen. Ett par av de pågående projekten handlade om lärande och reflektion i polisiärt arbete. Vi hade också ett par projekt med psykologi som grundteori och ett eller två projekt som handlade om migration och ensamkommande barn.

Vi skapade fyra forskningsprofiler med olika fokus: lärande och organisation, stress och hälsa, migration och polisiärt arbete samt lokalpolisarbete med särskilt fokus på våldsbejakande extremism. Ledningsgruppen utsåg en profilledare till varje forskningsprofil och beslutade om en instruktion och en policy för profilens arbete.

För mig personligen är det bästa minnet från den här tiden en kurs i vetenskaplig metod som vi gav för polislärare. Det minnet kommer jag att bära med mig i framtiden. Doktoranderna Johanna Sundqvist och Jonas Hansson gav tillsammans med mig en grundläggande, kort utbildning om vad vetenskap är och vad som menas med vetenskapliga metoder. Deltagarna var ett gäng pigga och hungriga lärare som arbetat som poliser och var anställda som polislärare vid enheten. Johanna och Jonas gjorde en fantastisk insats. Deras engagemang och ambitioner väckte polislärarnas intresse, nyfikenhet och motivation att delta i utbildningen. Den erfarenheten lade grunden till att vi på enheten senare utvecklade kursen till en mer regelrätt metodkurs som vi numera ger till alla studenter.

Nätverk

Efter ett par år av att bedriva forskning och producera vetenskapliga artiklar var det dags för oss att gå vidare och försöka synas på ett tydligare sätt. Vi bestämde oss att göra en turné på Polismyndigheten. Vi hade mycket material att berätta om tack vare de pågående projekten. Vi träffade flera personer på Polismyndigheten och Polisförbundet och flera forskare som var aktiva i polisforskning.

Våra kontakter genererade så småningom ett par forsknings- och utvärderingsprojekt av betydelse för polisprofessionen. Men framför allt kom vår enhet in i flera nordiska och internationella polisenätverk som fortfarande pågår. Till exempel var enheten med och byggde upp ett internationellt nätverk för epidemiology and law enforcement (epidemiologi och rättsväsende) där vår enhet genom Jonas Hansson var med och organiserade ett par internationella konferenser. Joans Hansson var på den tiden doktorand och gjorde på detta sätt fantastiska insatser för att utveckla enhetens forskningsmiljö. Enheten fick också genom mig en aktiv roll i den nordiska vetenskapliga tidskriften *Nordic Journal of Studies in Policing*, där jag först var chefredaktör (editor in chief) och senare biträdande redaktör (associated editor).

Sammanfattningsvis var det många aktiviteter kring polisvetenskaplig forskning som fick liv vid enheten: externt finansierade forskningsprojekt tillsammans med doktorander, forskare som hade koppling till enheten, seminarier, nätverksarbete och aktivt deltagande i många konferenser och konferenser som vi själva anordnade. Vid det här laget hade vi struktur i vår forskningsmiljö, det vill säga en forskningsledare som deltog i ledningsgruppen, fyra forskningsprofiler samt stödfunktioner såsom tillgång till statistiker och en forskningsadministratör.

UTMANINGAR UNDER RESANS GÅNG

Omorganisationen av Polismyndigheten till att bli en enda myndighet under 2014–2015 satte fart på forskare inom akademien som kunde studera frågor som till exempel organisationskultur, effekten av omorganisationen och ledarskap. Men intresset som fanns bland dessa forskare omfattade inte frågor som berörde det polisiära arbetet från ett professionsperspektiv. Vi såg det som vår uppgift att ändra på det och det fanns flera utmaningar:

- Polismyndigheten hade negativa erfarenheter av att se kritiskt på sig själv och hade tidigare försökt att etablera en forskningsenhet.
- Polismyndigheten var som ett slutet system som inte tillät professionsforskningen att ta fart.
- Yrkesverksamma poliser hyser ofta misstro till forskning, troligen mest på grund av ovana vid vetenskapligt arbete.

Polismyndighetens negativa erfarenheter av forskning förstärkte förmodligen en negativ syn på vetenskap, inte minst med tanke på att kritiskt tänkande av vissa forskare kan användas som ett vapen riktat mot Polismyndigheten. I en sluten organisation kan det också finnas ambivalens. Å ena sidan vill man att de egna insatserna ska vila på vetenskaplig grund, å andra sidan vill man inte öppna dörrarna för forskning. Då blir det inte lätt att genomföra forskning av relevans för professionen. Områdeskunskap är inte heller ett akademiskt ämne. Sist men inte minst: Vi blev många gånger förvånade över hur enskilda poliser agerade när vi ville genomföra datainsamling. En del poliser reagerade positivt medan andra tydligt och klart uttryckte sin skepsis genom att lämna våra vetenskapliga frågeformulär tomma eller halvfyllda.

Det finns hopp

Det har gått cirka tio år sedan polisutbildningen på allvar bestämde sig för att satsa på forskningsmiljön. Under den tiden har Polismyndigheten öppnat upp för forskning och vetenskapligt arbete. Antalet forskningsprojekt av relevans för polisiärt arbete har ökat något.

I dag finns fem polisutbildningar i stället för tre och det finns driv och engagemang på polisutbildningarna för att bevaka polisiär forskning. Rikspolischefens kansli har anställt folk som ska stå för kompetensförsörjning och forskning

för Polismyndigheten. Riksdagen har beslutat om en forskningsproposition som ska stimulera kunskap av relevans för brottsförebyggande arbete inom bland annat polisiärt arbete och Vetenskapsrådet ska processa den frågan vidare.

Många dörrar har öppnats för polisvetenskaplig forskning tack vare gediget arbete av många krafter. Framför oss ligger nu en lång grusväg: färden kommer att vara ojämn och ibland kanske lite obekvämt, men spännande och stundtals säkert vacker. Det verkar som om vi nu har ett positivt klimat där vi fortsatt kan arbeta för akademisering av polisutbildningarna och bedriva forskning om polisprofessionen.

Mina lärdomar

Ett par år har gått och jag vill sammanfatta en del av mina lärdomar. Först och främst att forska i polisiärt arbete är oerhört utvecklande och spännande. Forskningsfältet knyter ihop flera viktiga aspekter av samhället och medborgarna i ett nationellt såväl som ett globalt sammanhang.

En del av mina insikter kan beskrivas nedan:

Det finns ingen polisvetenskap, men polisvetenskaplig forskning

Under åren har vi mer och mer reflekterat kring ordval och den semantik som används för att förmedla kunskap om eller för polisen. Ett ord som i forskning används mycket utan att talaren reflekterar kring ordvalet är "polisvetenskap". Kan vi verkligen prata om polisvetenskap utan att ämnet ens är erkänt i akademiska sammanhang? Här kan förstås uppfattningarna variera beroende på vem som tillfrågas.

Själv anser jag att det är meningslöst att tala om polisvetenskap. Jag har kommit till den slutsatsen efter att ha tagit del av en hel del litteratur om polisens roll i samhället, omorganisationen och om vad den politiska maktstrukturen vill av Polismyndigheten. Polisens arbete både utförs och styrs av olika system där politiken, organisationen, polisanställda samt lokalsamhället och medborgarna samspekar med varandra. Det kräver att polisen använder sig av mängder av vetenskapliga discipliner för att lösa sina uppgifter och driva fram sin verksamhet, till exempel medicin, fysik, it-teknik, mekanik samt sociala och psykologiska teorier. Därför finns inte polisvetenskap som egen vetenskap.

Det som finns är polisvetenskaplig forskning. Polisvetenskaplig forskning är multidisciplinär till sin karaktär – det krävs en systemisk kunskapssyn och ett systemiskt förhållningssätt för att besvara forskningsfrågor i polisiärt arbete. Det övertygar mig om att vi inte bör använda ordet polisvetenskap. Den här insikten har varit viktig för mig eftersom den styr hur forskning i polisiärt arbete ska bedrivas och genomföras.

Aktionsforskning passar bäst för forskning om polisprofessionen

Forskare använder olika metoder för att förstärka den vetenskapliga grunden för det polisära arbetet. Ibland handlar det om en metod och ibland om en

kombination av metoder. Men varje metod bör grundas på en modell. Med åren har jag lärt mig att aktionsforskning passar bäst i forskning om polisprofessionen, eftersom aktionsforskning inkluderar praktik när forskaren utvecklar forskningsfrågan och finns med ända till slutet när kunskap ska tillämpas för att skapa förändringar. En forskargrupp i Umeå har provat aktionsforskning på ett par forskningsprojekt och jag kan säga att det har varit mycket lyckat.

Kunskapen om polisiära insatser är liten

Kunskaperna om polisiära insatser är knapphändiga. Det finns några aktörer som skapar vetenskapliga rapporter och böcker om polisiärt arbete i ett fåtal kanaler, till exempel Polismyndighetens egna rapporter eller interna granskningar. Forskare som tycker att det är intressant att forska om poliser har dock ofta frågeställningar som har låg grad av relevans för polisiärt arbete. Publicerade artiklar i vetenskapliga tidskrifter har metodologiska begränsningar och för andra texter är det oklart hur de har skapats och vem som är författare. Exempel på det sistnämnda är innehållet i Polkon.

Polkon är polisens arbetsverktyg för en rad olika polisiära områden som exempelvis polisiära metoder, skjutvapen, mental förberedelse och konflikthantering. En kritisk granskning av innehållet kan mycket lätt avslöja en rad brister som strider mot Polismyndighetens vilja att polisens arbete ska grundas på beprövade vetenskapliga metoder. Dokumentet saknar till exempel författarnamn – det finns endast polismyndighetens logga. Källhänvisningarna är bristfälliga och innehållet i vissa delar kommer från 60- och 70 talet, till exempel avsnitten om stress och emotioner. Det är alltså mycket gammal kunskap trots att forskningen om stress, emotioner och konflikthantering har gått framåt sedan dess. Det bör emellertid påpekas att dokumentet trots allt är ett steg i rätt riktning. Det hade varit hundra gånger värre om inte ens det materialet hade funnits.

Det finns ett behov av ett gemensamt grepp för att utveckla evidensbaserade metoder för att utvärdera polisens insatser i olika sammanhang. Det behövs också vetenskapliga textböcker som är väl grundade i vetenskap, både för yrkesverksamma poliser och för studenter vid polisutbildningarna.

Polisläraren har en viktig roll

Vid enheten började vi anordna polislärluncher. Vi bjöd in polislärare som talare och de fick själva välja vad de ville ta upp. Det kunde handla om minnen av en dag i tjänsten eller kritiska tankar om ett polisiärt tema. Polislärluncherna blev mycket uppskattade inslag i utvecklingen av forskningsmiljön. Varje polis valde själv hur länge hen skulle prata, vanligen tio till femton minuter. Huvudsaken var att vi forskare kunde ställa frågor, inhämta kunskap och reflektera tillsammans med polisläraren om det som togs upp.

Under mina år som forskningsledare har jag lärt mig att polislärarna har viktiga och dyrbara insikter och kunskaper – kunskaper som de lever med och bär inom sig. Varje polislärare är en bok eller en antologi av berättelser. Den egen-

skapen hos polislärare kallas med vetenskapligt språk *tacit knowledge*³ eller tyst kunskap, vilket innebär kompetens, expertis och kunnighet som inte verbaliseras. Den tysta kunskapen är guld värd för polisläraren när den synliggörs men också för forskare som kan bygga vidare på erfarenheten och utveckla vetenskapliga frågeställningar.

Polislärarnas kunskaper har hjälpt mig och andra forskare att få extern finansiering till forskningsprojekt från bland annat MSB, till exempel om extremism och våldsbejakande extremism och om polisiära insatser i utsatta områden. Att låta polislärare komma till tals och att inkludera dem i referensgrupper kopplade till forskningsprojekt är alltså oerhört värdefullt.

Samarbete är viktigt

En annan lärdom är att samarbete är viktigt. Vårt samarbete med andra institutioner vid Umeå universitet om forskningsmiljön var en framgångsfaktor. Det har under åren funnits delade meningar om vad polisvetenskaplig forskning är och om hur forskningsmiljön ska utvecklas. Men trots det har många institutioner på den samhällsvetenskapliga fakulteten bidragit med reflektioner och projekt.

Det som däremot bör förstärkas är ett forskningssamarbete mellan polisutbildningarna. Det hör till sakens natur att vetenskapligt arbete ibland innebär att konkurrera med andra. Men när det handlar om polisvetenskaplig forskning bör vi bli bättre på att inse att samarbete gynnar forskningen bättre än konkurrens.

Forska i grupp!

En ytterligare lärdom som jag vill dela med mig av handlar om att forska i grupp. Av alla mina erfarenheter från åren som gått på polisutbildningen och akademien har att forska i grupp varit den bästa. Att forska i grupp innebär att dela med sig, ta till sig och hantera kritik från olika håll. Att forska i grupp leder till personlig mognad eftersom varje forskare använder sitt intellekt med mer ödmjukhet och det krävs teamwork. Från att skriva projektskiss, ansöka om medel och få medel, till att dela glädje, dela arbetsuppgifter och sedan hamna i konflikt – allt finns där i grupparbete. Varje projektet blir också mer motståndskraftigt i sitt genomförande när hela forskargruppen stöttar genom att hantera problem såsom kritik, synpunkter från andra forskare, eller när forskargruppen får svårigheter med datainsamling.

REKOMMENDATION INFÖR FRAMTIDEN

Idag finns det fem polisutbildningar i landet. Huvudområdet polisiärt arbete är godkänt i samtliga polisutbildningar och flera är på väg att starta magister- eller masterutbildningar. Det verkar alltså som att det håller på att ske akademisering

3 Polanyi, Michael

1958 *Personal Knowledge*, Chicago: University of Chicago Press.

1967 *The Tacit Dimension*, Chicago: University of Chicago Press, 1st ed.

underifrån, vilket kommer att innebära en hel del utvecklingsarbete för polisutbildningen i Umeå. Vi ligger i norr i vårt avlånga land. Är detta en styrka eller sårbarhet? Oavsett bör vi lyfta blicken och fråna och med nu välja genomtänkta strategier i förhållande till vad som händer i landet och inte bara till vad som händer lokalt i Umeå. Vi bör också rikta blicken mot samarbete med andra polisutbildningar och andra högre utbildningar och starta gemensamma forskningsprojekt med Polismyndigheten och andra samhällsaktörer såsom kriminalvården, socialtjänsten, rättsväsendet och säkerhetspolisen. De är oerhört viktiga aktörer att samarbeta med för praktknära forskningsprojekt. Jag anser att det är dags att inrätta en nationell koordinator vid enheten med uppgiften att bygga relationer med dessa myndigheter, att presentera enhetens vetenskapliga meriter och att lyfta upp vår potential i framtida samarbete som kunskapsutbyte och forskning. Vi behöver också fundera över hur vi ska ta hand om det som vi har utvecklat. Var står vi idag? Hur ska vi hävda oss nationellt och i de nordiska ländernas polisvetenskapliga forskning?

AVSLUTANDE ORD

Den polisvetenskapliga forskningen vid enheten för polisutbildning har utvecklats mycket under de senaste åren. Idag finns flera disputerade anställda, doktorander och polislärare som visar intresse för forskning och utvecklingsarbete. Enheten har en rad pågående forskningsprojekt av akademisk-teoretisk såväl som praktknära karaktär. Det finns professorer anställda på enheten. Huvudområdet polisiärt arbete har sjuväts och en magister i polisiärt arbete är i sin linda och kommer förhoppningsvis att starta hösten 2022. Utbildning och forskning har befruktat varandra och i nära samarbete med polismyndigheten bedrivs aktionsforskning.

Att utveckla forskningsmiljön har inte varit ett arbete för en enda person. Det är på sin plats att tacka ledningsgruppen med Lars-Erik Lauritz i spetsen: en föreståndare som vågade stå för de svåra besluten när förslag om forskningsåtgärder fördes fram. Institutionerna vid samhällsvetenskapliga fakulteten, institutionen för omvårdnad samt institutionen för epidemiologi och global hälsa har också spelat viktiga roller i den goda utvecklingen. Listan med namn på forskare som bidragit i att utveckla forskningsmiljön är lång. Jag vill särskilt tacka alla polislärare för att de alltid generöst delar med sig av sin erfarenhet och bidrar till att formulera relevanta frågeställningar för forskningen.

Att utveckla forskningsmiljön blev ett ”vi-projekt”. Kanske är just det gemensamma arbetet den enskilda faktor som har bidragit mest till att vi har lyckats komma så här långt. Hur som helst: TACK SKA NI HA för förtroendet som jag fick och jag i min tur vill framföra ett STORT TACK till ledningen, polislärare, forskare och doktorander som medverkat i utvecklingsarbetet för Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet.

15.

Akademiseringens målsnöre var en vajer

Lars-Erik Lauritz

Känslan: Final. Motståndet eliminerat. Bara målrankan kvar. Defilerung. Lite svettigt men tvekan är borta. Guldmedaljen är säkrad och champagnen kyld. Snart flyger korken!

Men: Hur det än bankades, slogs och drogs i målsnöret så fjädrade det tillbaka och vägrade att gå av. Det bestod av en mix av mangan, kisel, krom, vanadium och cirka en halv procent kol. Målsnöret var en vajer av fjäderstål.

Under 2000-talet har tre utredningar utrett frågan om en akademisering av polisutbildningen. Den första fick inte fortsätta utan uppdraget avslutades efter regeringsskiftet 2004. De följande två utredningarna har båda föreslagit en tre-årig yrkesexamen i polisiärt arbete. Båda har mötts av mycket positiva remissvar för att sedan hamna i byrålådan.

Bland politiker har meningarna varit delade. En sida har menat att det är dags att ta tag i frågorna och skapa en akademisk polisutbildning. Den andra sidan har menat att "ett praktiskt yrke ska ha en praktisk utbildning" och akademien ska därför hållas på avstånd.

I detta och nästa kapitel diskuteras utredningarna företrädesvis utifrån de remissvar som lämnades av myndigheter, organisationer och enskilda, men också utifrån responsen från politiker. I detta kapitel kommer Anders Danielsens utredning från 2008 (SOU 2008:39) och remissvaren angående den utredningen att diskuteras. I slutet beskrivs också något av bakgrunden till känslan av att målsnöret var en vajer. I nästa kapitel behandlas Petra Lunds utredning från 2016 (SOU 2016:39). En beskrivning av polisutbildningens historia och mer om de nämnda utredningarna finns till exempel att läsa i kapitlet Polisutbildning och polispraktik – Vilken är kontexten? i antologin Reflektion som professions-

verktyg inom polisen (Karp & Rantatalo, 2020) men också i kapitel tretton i denna skrift. Utredningarna är också lätta att finna på nätet. Därför beskrivs utredningarna bara mycket översiktligt i respektive kapitel innan en beskrivning av och diskussion om remissvar och debatt i frågan tar vid.

2008 ÅRS UTREDNING, SOU 2008:39

Anders Danielsson, då generaldirektör för Säkerhetspolisen, fick regeringens uppdrag att genomföra tjugohundratalets andra utredning om polisutbildningens framtid. Han fick uppdraget av en regering som uppenbarligen inte tyckte att det var en bra idé att polisutbildningen skulle reformeras till en akademisk utbildning. Han uttryckte själv inledningsvis att även han var skeptisk till en sådan utveckling. Under utredningstiden ändrade han dock inställning.

Han föreslog att polisutbildningen skulle bli en treårig högskoleutbildning syftande till en yrkesexamen. Som skäl lyfte han att kraven på enskilda polisers kunskaper kontinuerligt kommer att öka. En helhetssyn på kunskap om hur samhället utvecklas är nödvändig för framtidens poliser menade han, liksom förmåga att ta till sig, analysera och tillämpa kunskap i vardagsarbete. Därför bör polisutbildningen vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. Han menade också att en högskoleutbildning skulle komma att leda till en utvecklad forskningsverksamhet och möjligheter till en forskningsanknuten polisutbildning.

Av polisutbildningens tre år skulle ett år vara så kallad verksamhetsförlagd utbildning, VFU. Teori och praktik skulle där integreras tydligt. Utbildningen skulle enligt förslaget förläggas till befintliga högskolor och universitet.

Beträffande VFU föreslogs att den skulle genomföras med studiemedel till skillnad från den aspirantutbildning som vid tidpunkten för utredningen (och än i dag) genomförs med aspiranterna anställda vid Polismyndigheten, vilket alltså innebär att aspiranterna uppstår lön. En sådan lösning utgick från att studenterna inte skulle kunna utöva någon myndighet under utbildningen. De skulle sålunda sakna polismans befogenheter.

Han föreslog att tillträdesreglerna, behörighetskraven, skulle vara så nära andra högskoleutbildningars som möjligt. Svenskt medborgarskap, fysiska krav och personliga krav menade han kunde slopas. I stället föreslog han att sådana krav skulle ställas för att få anställning vid polisen. Vissa särskilda krav, till exempel på laglydnad, medicinska krav och körkortsinnehav behövdes dock även fortsättningsvis, menade han.

GRANSKNING AV REMISSVAREN

När en statlig offentlig utredning publiceras är ett vanligt nästa steg att regeringen sänder den till ett antal remissinstanser. De förväntas lämna synpunkter som kan berika regeringens förståelse om utredningens förslag inför ett eventuellt beslut om åtgärd. Remissinstanser som är myndigheter under regeringen ska alltid besvara inkomna remisser, medan andra erbjuds möjlighet, men inte måste, svara. Denna utredning, liksom Lunds som presenteras i nästa kapitel, remissbehandlades. Flera instanser visade stort intresse för båda utredningarna.

Remissvaren är texter som granskats och den granskningen presenterar jag i detta och följande kapitel.

Textgranskningar på vetenskapliga grunder är vanliga och angelägna. Det kan till exempel handla om metastudier, där många andra vetenskapliga verk ställs samman för att sammanfatta dagsläget inom ett forskningsfält. Historiker förlitar sig generellt i hög grad på skrivna texter, liksom jurister, litteraturvetare och många andra. Textgranskningar av olika slag förekommer nog i alla vetenskapliga discipliner. I sådana verk finns ofta en väl beskriven och vald metod som borgar för ett vetenskapligt förhållningssätt och en någotsånär objektiv granskning och analys av texterna.

I detta kapitel är den vetenskapliga designen tämligen lättviktig. Min metod har bestått av ett antal inledande engångsaktiviteter följda av en cirkulär granskningsprocess. I korthet kan arbetet beskrivas i följande steg:

Engångsaktiviteter:

1. Beställt remissvar från Regeringskansliets arkiv.
2. Räknat och grupperat remissvaren i kategorier av svarande (myndigheter, andra organisationer, enskilda).
3. Skrivit ut, slagit hål i och häftat samman svaren och satt dem i två pärmar.

Den cirkulära delen:

1. Läst.
2. Tänkt.
3. Skrivit.
4. Börjat om på punkt 1.

Om någon forskare ska göra en objektiv granskning av dessa texter hör jag nog till de minst lämpliga då jag stått väldigt tydligt på en sida av barriaden i två decennier. Ändå har jag gjort vad jag kunnat för att inte i alltför stor utsträckning låta mina egna åsikter färga beskrivningen av remissvaren. Som läsare får du avgöra i vilken grad jag lyckats. I den avslutande analysen har jag i någon mån släppt på objektiviteten och låter mina åsikter lysa igenom.

Remissen för Danielssons utredning, Framtidens polisutbildning, renderade 92 svar. Polisen stod för 21 av dem, lärosäten 15, andra myndigheter 37, företag och organisationer 15 och enskilda personer för 4 svar. Svaren från var och en av grupperna behandlas nedan. Generellt kan dock sägas att den allmänna bilden från remissvaren var överväldigande positiv. Alla utom ett svar förordade en reformering av polisutbildningen i eller i närheten av utredningens anda.

Polismyndigheternas svar

Beträffande polisens svar är det på sin plats att påminna om att polisens organisation såg annorlunda ut vid den här tiden, innan organisationsförändringen 2015. Då ansvarade 21 polismyndigheter i landet operativt för polisverksamheten och Rikspolisstyrelsen var den centrala förvaltningsmyndighet som samordnade

och planerade polisverksamheten nationellt. Från polisen kom 21 remissvar, inklusive Rikspolisstyrelsens,. Eftersom även Säkerhetspolisen, Säpo, lämnade ett remissvar betyder det att ett par av länspolismyndigheterna inte lämnade något.

Ett första konstaterande är att samtliga svar i grunden var positiva till en förändring. Nästan alla svar inleds med meningar som liknar den som polismyndigheten i Dalarna började med:

Polisstyrelsen ser i huvudsak positivt på förslaget om en treårig högskoleutbildning för blivande poliser. En sådan utbildning ger en bättre grund för att möta de ökande kraven på polisen i framtiden. Vår bedömning är även att det ger polisyrket en högre status och underlättar framtida rekrytering till yrket.

Inledningarna på flera av polisens svar är så lika att man kan tro att kortkommandot "ctrl-c" använts. Det vill säga nästan alla myndigheter gav ett tämligen starkt stöd till utredningens förslag att göra polisutbildningen till en treårig akademisk utbildning med en yrkesexamen.

Det minst övertygade svaret kom nog från polismyndigheten i Stockholm.

Inledningsvis vill polismyndigheten framhålla att myndigheten är positiv till en reform av polisutbildningen som skapar möjligheter för myndigheten att bättre kunna möta de förändringar i verksamheten som kan uppkomma över tid. Att göra om polisutbildningen till en högskoleutbildning kan vara ett lämpligt sätt att skapa dessa möjligheter.

En bokstavlig tolkning ger alltså vid handen att Stockholm inte är övertygade om att just den föreslagna vägen är rätt. Det "kan vara" ett lämpligt sätt, men övertygelsen framträder inte riktigt lika tydligt som i de andra polissvaren.

Polismyndigheterna lyfte några områden i utredningen som särskilt viktiga för varför de tagit ställning för utredningens förslag. Att svensk polisforskning var tämligen fragmentiserad och i ett internationellt perspektiv låg långt efter mer framstående länder, till exempel Norge, flera andra europeiska länder och USA, var ett viktigt argument för många. En fortsättning på den tanken var att utbildningen ska bygga på både vetenskap och beprövad erfarenhet. I en värld med allt mer komplexa samband och allt större krav på kunskap menade man att det är hög tid att även polisens grundutbildning ges det innehåll och den status som en högskoleutbildning ger.

En annan positiv sida som polismyndigheterna kommenterade var att en reformerad polisutbildning skulle kunna öppna för nya karriärvägar. De såg möjligheten att kunna rekrytera studenter ur andra grupper än de traditionella polisstudent-grupperna med ett nytt rekryteringsförfarande till grundutbildningen som skulle administreras av lärosätena (om än med viss särreglering). I praktiken skulle det betyda att polisens rekryteringsarbete skulle börja med anställning efter utbildning, som efter andra högskoleutbildningar.

Danielsson öppnade också för vad han kallade en specialistutbildning med två olika spår. Dels att redan utbildade poliser ska kunna utbildas inom en av polisen efterfrågad specialitet. Men också att personer som redan besitter efterfrågade specialistkompetenser skulle kunna gå en kortare polisutbildning (ett år) för att nå tillräcklig polisiär kompetens. Båda förslagen möttes mestadels positivt.

Beträffande tillträdeskrav fanns flera invändningar mot enskilda delar. Till exempel såg många problem med utredningens förslag att ta bort kravet på svenskt medborgarskap, fysiska prov och tester av personliga egenskaper. Spridningen på svaren om det var dock ganska stor. De sträckte sig från oreserverat bifall till ganska stark kritik. Polismyndigheten på Gotland stod i en ringhörna och var översvallande positiv:

Myndigheten ser inte att det finns behov av särregler när det gäller fysiska prov och personliga egenskaper för att komma in på utbildningen. [...] På utbildningen kommer de enligt utredningen att bedömas fortlöpande [...] Om en student inte klarar de fysiska momenten [...] kommer studenten att underkännas. Det finns även en möjlighet för anställningsmyndigheten att genomföra fysiska prov och lämplighetstester i samband med anställningen.

I andra ringhörnan fanns polismyndigheten i Västerbotten som invände mot förslagen på ändrad rekrytering och menade att en lämplighetsprövning är viktig för att inte åsamka både lärosäten och individer onödiga kostnader för att gå en utbildning eller delar av en utbildning som inte leder till ett yrke. Mellan raderna lyfte de den viktiga frågan om rekryteringen sker till professionen eller om den sker till utbildningen. Om rekryteringen sker till professionen finns det fog för argumentet att den personliga lämpligheten bör prövas. Ser man det i stället som att man rekryterar till utbildningen så finns det tid att utveckla värderingar och personlig lämplighet genom utbildningsprocessen. Det är en fråga för vuxenutbildning på ett generellt plan och det finns ett värde i båda ståndpunkterna – yrkesförberedandet respektive kunskapsskapandet – och vilken som ska väga tyngst är svårt att avgöra. I kunskapsskapandet finns ett självständigt värde för utbildningen. Den blir inte bara en polisfabrik utan också en skapare av kunskap med värden som består även om den inte resulterar i en polis-karriär. Beträffande polisutbildningen som den är organiserad i dag kompliceras frågan av att utbildningen är en uppdragsutbildning. Uppdraget är mycket tydligt: att försörja polismyndigheten med professionskompetens.

Ett kontroversiellt förslag för polismyndigheterna var det som då, och nu, kallades aspiranttjänstgöring. Den skulle enligt förslaget i stället skulle bli en verksamhetsförlagd utbildning (VFU) mer i likhet med andra högskoleutbildningar, där lärosätena ansvarar för VFU även om den är förlagd i polisverksamhet. I förslaget skrevs fram att polisstudenterna då inte skulle ha en anställning och därmed inte kunna utöva någon myndighet. Förvisso skulle de kunna bära

uniform, men det skulle i så fall behöva framgå tydligt att bäraren av uniformen var student och inte polis.

Att polisstudenterna inte skulle kunna vara poliser under VFU tolkades av ganska många polismyndigheter som att möjligheterna till aktivt deltagande i polisverksamhet skulle försvinna. Polismyndigheten i Dalarna skrev till exempel:

Vi upplever att utredningen inte tillräckligt ingående har redovisat svårigheterna med att polisstudenterna inte är polismän under praktikperioden och därmed framförallt i den yttre s.k. akutverksamheten i huvudsak kommer att vara iakttagare av verksamheten.

De allra flesta polismyndigheter skrev något om VFU i sina remissvar och de flesta skrev något liknande Dalarnas svar. Men även här var spännvidden ganska stor. Västernorrlands polismyndighet såg till exempel fördelen att lönekostnaderna skulle minska och menade, lite försiktigt, att nackdelar som mindre möjligheter att agera som polis kunde behöva utredas. Polismyndigheten i Värmland stack ut i denna fråga med sitt oförblommerat positiva ”Polismyndigheten i Värmland har tillsammans med polisstudenterna länge efterlyst en längre praktik. Förslaget är i denna del utmärkt.”

Synpunkter på vem som skulle ansvara för examination av VFU förekom också. Från Gävleborg lyfte man vikten av att polisen skulle kunna föreslå betyg till lärosätet och skrev också: ”Om inte högskolan agerar enligt rekommendation från polismyndighet ska detta framgå i examensbetyget.” Det kan antas att en sådan ordning skulle stöka till ansvarsfrågan mellan myndigheter avsevärt. Men den skulle också kunna bli en väsentlig brygga till ett annat område där många polismyndigheter hade invändningar, nämligen polisens inflytande över polisutbildningen.

Internationellt är det vanliga mönstret att polisorganisationen ansvarar för sin huvudprofessions utbildning. I Sverige har något annat knappast heller diskuterats innan 1900-talets allra sista år. Mot den bakgrunden är det inte överraskande att polisens inflytande över utbildningen också var ett tema i många av svaren. Om ansvaret skulle flytta från den egna verksamheten till ett antal lärosäten skulle förstås frågetecken uppstå. Även om polismyndigheterna i grunden var positiva till en reform reserverade de sig gärna, just för att inflytandet över utbildningen var viktigt för dem. De lyfte till exempel fram områden som innehåll, säkerhetsprovningar av enskilda studenter och möjligheten att godkänna eller underkänna studenter i praktiska moment. De flesta polismyndigheter nöjde sig med att notera att inflytandefrågorna behövde utredas eller möjligen garanteras i en ny ordning. Ett fåtal hade konkreta förslag i stil med Kronobergs: ”För att öka Polisens inflytande över den framtida polisutbildningen anser Polisstyrelsen att det ska bli obligatoriskt för polisutbildningarna att inrätta särskilda organ med representanter från polisen.”

Polismyndigheternas remissvar från 2008 års utredning är intressanta på flera sätt. Till att börja med noterar jag den övergripande positiva inställningen

till förslaget om en akademisk utbildning. Min övertygelse är stor om att vi bara några år tidigare skulle ha fått betydligt mer negativa synpunkter på en motsvarande utredning. Det menar jag mot bakgrund av den misstro som lyste stark från poliser under 2000-talets första år beträffande lärosätets förmåga att utbilda poliser, erfarenheter som till delar beskrivs i kapitel sex. Under de första åren av 2000-talet ökade tilltron till att en symbios mellan polis och akademi kunde vara till nytta för polisen.

Jag noterar också att polismyndigheternas remissvar till stor del behandlar samma frågeområden, till exempel VFU, tillträde och inflytande. Men spännvidden mellan svaren är relativt stor. Det är svårt mot den bakgrunden att inte fundera över konsekvenser av myndighetsreformen 2015 som innebar att vi nu bara har en polismyndighet, något som vi beskriver i nästa kapitel. Det finns naturligtvis positiva sidor av det. Tydlighet och klarhet kan öka. En annan sida är dock att dynamik i argumentation och transparens får stryka på foten. Spännvidden i remissvar och annan offentlig diskussion reduceras i någon mening till en enda ståndpunkt.

Lärosäten

Nästa grupp av svar är lärosätenas. Generellt sett var även samtliga lärosäten positiva till en akademiserad polisutbildning och även här var det en myndighet i Stockholm som uttryckte mest tveksamhet.

Lärosätena kan sorteras i tre relevanta underkategorier: de lärosäten som redan 2008 gav polisutbildning, lärosäten som inte gav, men ville ge polisutbildning och övriga lärosäten. I den andra kategorin, de som gärna skulle vilja, kan en indelning göras mellan lärosäten som vill till varje pris och de som vill men bara under vissa givna villkor.

Liksom polismyndigheterna lyfte flera lärosäten i sina remissvar frågor om det komplexa i att koppla polisens uppdrag till en grundutbildning som bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet. De nämnde också utvecklad polisforskning som mer övergripande skäl till sina positiva svar.

Annars skilde sig svaren ganska tydligt från polismyndigheternas. Polisens svar var inriktade på ganska konkreta frågor som rekrytering, eget inflytande, genomförandefrågor och vilka poliser som kan komma ut ur utbildningen. Lärosätena landade i stället i hög grad i frågor om hur utbildningen skulle kunna leva upp till högskolevärldens strukturer och förväntningar. En relativt vanlig synpunkt var att ekonomiska förutsättningar för utbildningen borde utredas vidare, med argumentet att polisutbildningen är en mycket resurskrävande utbildning.

En konkret fråga som även flera lärosäten kommenterade var VFU. Argumenten var dock tydligt skilda från polisens. Medan polisen i hög grad argumenterade för att studenterna skulle kunna utöva myndighet under VFU lyfte de flesta lärosäten fram fördelen med ett samlat ansvar för utbildningen, det vill säga att utbildningsanordnaren även skulle ansvara för VFU. Lärosätena betonade att VFU skulle vara och betraktas som utbildning snarare än tjänstgöring. Flera

lyfte dock fram vikten av att VFU både måste planeras och genomföras i samverkan med polisen.

Några lärosäten berörde också frågor om progression och möjligheter till fördjupningar, till exempel möjligheter till studier på avancerad nivå och forskarnivå. De övergripande skillnaderna mellan polismyndigheter och lärosäten var inte alldeles överraskande med tanke på myndigheternas skilda expertområden.

Det torde inte heller vara överraskande att de lärosäten som vid denna tidpunkt redan gav polisutbildningar, alltså Umeå och Växjö universitet, var väldigt positiva till en fortsatt verksamhet. Båda markerade att de redan gav en god utbildning och att de såg möjligheter till ytterligare forskningsanknytning om grundutbildningen skulle bli akademisk. Att VFU skulle bli en del av lärosätenas ansvar tycktes vara givet för båda lärosätena. Däremot var båda universiteten tveksamma till om VFU skulle tillåtas växa på bekostnad av annan utbildning. Man menade att det skulle betyda att den förlängda utbildningen då inte skulle kunna rendera en ytterligare teoretisk förankring.

Nästa kategori av lärosäten är de som gärna skulle vilja ge polisutbildning, med eller utan förbehåll. Borås högskola var 2008 ett av lärosätena med de största ambitionerna i den vägen. De redogjorde i sitt remissvar för tidigare arbeten med att lansera sig som en potentiell polisutbildare och lyfte särskilt fram sin prägel som ett professionslärosäte liksom regionala behov, t.ex. att den egna Västra Götalandsregionen bör ha en polisutbildning.

En annan högskola som visade intresse av att ge polisutbildning var Malmö högskola (som numera är ett universitet). De var lite mer försiktiga i sin marknadsföring av sin egen verksamhet men noterade redan i sin första mening att de hade ett intresse för att eventuellt bedriva polisutbildning. I deras relativt korta svar går att se att deras fokus ligger lite mer åt möjliggörande av forskning än svaret från Borås som tydligare fokuserade på grundutbildningsfrågor. Gemensamt för Borås och Malmö är att de från år 2019 faktiskt ger polisutbildningar, men som uppdragsutbildning och inte som reguljär högskoleutbildning.

Ett lärosäte som gärna ville ge polisutbildning, men ställde tydliga villkor, var Uppsala universitet. Uppsala var mest tydliga av alla med vikten av att polisutbildningen måste falla in i befintlig tradition på universitetet. Ämnesmässigt menade man att polisutbildningen måste passa in i andra vetenskapsområden på universitetet och att samhällsvetenskapliga och beteendevetenskapliga områden som social ojämlikhet, genus och etnicitet måste integreras tydligt i polisutbildningen. Prägeln av marknadsföring av lärosätet som polisutbildare var tydlig.

Dock ställde Uppsala ett absolut villkor, ett villkor som kontrasterar tydligt mot en lång tradition i både svensk och internationell polisutbildning:

*Det är dock Uppsala universitets bestämda uppfattning att all färdighets-
träning bör förläggas utanför högskoleområdet och placeras inom den
verksamhetsförlagda utbildningen vid en polismyndighet. Sådant som
bilkörning, skjutning och självförsvar hör inte hemma vid ett universitet.*

Den uppfattningen stämmer väldigt illa överens med polisens önskan att färdighet och teori ska integreras genom utbildningen. Möjligen diskvalificerades Uppsala universitet med den meningen från att vara med i konkurrensen om det lärosäte i Mälardalsområdet som från 2014 fick polisens uppdrag att ge polisutbildning. Uppdraget gavs i stället till Södertörns högskola som utbildat poliser sedan dess.

Vid tiden för remissen fanns flera lärosäten som på annat sätt visade intresse för att ge polisutbildning, men utöver de nämnda är det bara Karlstads universitet som i remissvaren påminner om intresset och berättar att ”vi under längre tid arbetat med frågan om att kunna erbjuda denna typ av utbildning”.

Högskolan i Dalarna hade vid tidpunkten gärna inlett diskussioner om att ge en polisutbildning. I sitt remissvar lyfte de inte de frågorna, men deras rektor Agneta Stark torde ha känt viss tillfredsställelse när hon signerade remissvaret. Hon hade nämligen den socialdemokratiska regeringens uppdrag från 2000-talets allra första år att föreslå hur polisutbildningen skulle kunna akademiseras. Utredningen från 2008 föreslog förändringar som i hög grad gick i linje med vad hon själv skulle ha föreslagit fyra år tidigare om inte den nytilträdde borgerliga regeringen tagit ifrån henne uppdraget. Samma justitieminister som drog tillbaka hennes uppdrag, Beatrice Ask, fick nu läsa Starks bifall till den efterföljande utredningen.

Övriga lärosäten var tämligen kortfattade i sina svar, alltså de som inte redan gav polisutbildning eller, som de nyss nämnda lärosätena, visade intresse för att ge polisutbildning. Ett svar stack dock ut som långt och målande: svaret från Stockholms universitet. Stockholm stack också ut som det lärosäte med mest kritik mot utredningen.

Stockholms universitet delade förvisso uppfattningen att utbildningen borde reformeras och ersättas av en högskoleutbildning, men menade att det borde ske genom inrättandet av en sektorhögskola, alltså en myndighet utanför befintliga lärosäten med det specifika uppdraget att utbilda just poliser. I remissvaret menade universitetet att en sådan högskola borde administreras under utbildningsdepartementet men ha sin finansiering från justitiedepartementet och att ansvaret för den praktiska utbildningen borde vila på Rikspolisstyrelsen. Den uppfattningen stod alltså i bjärt kontrast mot utredningens förslag om att samla ansvaret till en instans.

Beträffande VFU följde Stockholms universitet polismyndigheternas argumentationslinje och menade att en VFU utan myndighetsbefogenheter skulle väga lätt då en så stor del av polisens arbete handlar just om myndighetsutövande.

Sammanfattningsvis kan sägas att lärosätena, liksom polismyndigheterna, rakt igenom var positiva till en förändrad utbildning. Argumenten var delvis desamma som polismyndigheternas men förstås i högre grad fokuserade på akademins frågor om till exempel forskning och progression.

Övriga myndigheter, föreningar och enskilda

Inte heller bland remissvaren från övriga myndigheter går det att finna någon

som motsatte sig en reformering av polisutbildningen. Däremot konstaterade flera myndigheter bara att de inte hade några synpunkter att lämna. Bland de som hade synpunkter på utredningen var förstås mönstret att lämna kommentarer inom sitt expertområde. Sålunda efterlyste Ombudsmannen mot etnisk diskriminering ”en djupare analys av sambandet mellan en förändrad utbildningsform och gynlandet av den etniska mångfalden inom polisen”, Handikapombudsmannen lyfte bland annat att ”poliser behöver ökad kompetens om konsekvenser av funktionshinder” och Migrationsverket önskade att ”några av de föreslagna specialistutbildningarna inriktades mot [...] brott inom migrationsområdet...”.

Föreningar och andra organisationer har också sina intresseområden. Till exempel ville Brottsofferjourernas riksförbund i sitt svar framhäva brottsoffrens situation och Föreningen Företagarna diskuterade förebyggande av brott med negativa konsekvenser för företag. De som tydligast och mest ingående argumenterade för sin sak var nog RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter. De tog i sak inte ställning för eller emot utredningen som helhet men kritiserade den för att den saknade en djupare trendanalys inom områden som homofobiska, bifobiska och transfobiska värderingar.

Intressanta svar från andra organisationer är annars några som har tydliga kopplingar till andra remissinstanser som redan behandlats. Till exempel nämndes i några remissvar lärosäten som gärna såg sig själva som framtida polisutbildare. Högskolan i Dalarna liksom Malmö högskola hade uppenbarligen trogna hejklackar: Malmö genom kommunstyrelsen i Malmö stad och Dalarna genom utvecklingsbolaget MittDalarna. Båda beskrev med emfas hur väl förberedda respektive högskola var för att starta en polisutbildning. I båda svaren lyftes respektive högskolas regionala och geografiska förutsättningar som väldigt lämpliga för polisutbildningar.

Fackförbund med koppling till polisen fanns förstås bland dem som lämnade remissvar. Polisförbundets argumentation känns igen från flera polismyndigheter. Man var mycket positiv till en reformering i utredningens anda men menade att frågor om krav på svenskt medborgarskap, allmänt god fysik och personliga egenskaper borde finnas kvar liksom att polisens inflytande måste garanteras.

Till sist kommer vi till kategorin övriga som svarade på remissen. De var fyra till antalet. Två av dem kom från anställda vid Polishögskolan som förstås i hög grad skulle ha berörts av föreslagna förändringar. Ett remissvar kom från en enskild anställd vid Stockholms universitet som uppenbarligen inte hade erbjudits möjlighet att delta i arbetet med myndighetens svar.

Beträffande svaren från anställda vid Polishögskolan är det enkelt att se framför sig hur intensiva fikarumssamtal hade föregått svaren. I båda svaren representerade skribenterna ledningsfunktioner: studierektorer, utvecklingsledare och liknande. Båda svaren var generellt positiva till utredningens förslag att akademisera utbildningen. Men medan det ena svaret villkorslöst stödde utredningen på alla väsentliga punkter så invände det andra emot det föreslagna huvud-

mannskapet och argumenterade i stället för en sektorshögskola för att det skulle ge polisen önskat inflytande och underlätta för genomförandet av VFU.

Till sist kommer det som varje läsare förmodligen har väntat på sedan början av kapitlet: undantaget som bekräftar regeln. Det fjärde svaret i denna kategori var det första svar som kategoriskt motsatte sig utredningens förslag. Huvudargumentet var enkelt och lite charmigt.

[...]jag ser och hör i princip varje dag hur positivt överraskade speciellt invandrare blir när de möter en svensk polis då de i sina hemländer förknippar poliser med maktmissbruk. Svensk polis är bra, de är väldigt bra, visst går det alltid att utbilda dem bättre, men inte på det sätt som det nya förslaget lyder.

Gränsdragningar är ofta vanskliga. Men i floran av remissvar från 2008 återfinns faktiskt bara detta svar som kategoriskt argumenterar emot Danielssons förslag. Det kom alltså från en enskild medborgare som tyckte att svensk polis redan var så bra så att det inte borde riskeras att något blir sämre.

Några få remissinstanser tyckte också att alternativet att inrätta en sektorshögskola vore att föredra eller i varje fall att det borde utredas ytterligare. De var inte generellt negativa till utredningen men hade invändningar på en tillräckligt central del av utredningen för att kunna sägas vara tämligen nära att räknas till negativa. Stockholms universitet och några anställda vid Polishögskolan kan räknas dit. Stockholms polismyndighet får nog också räknas till gränfallen mellan positiv och negativ, de sträckte sig ju inte längre än till att utredningens förslag ”kan vara ett lämpligt sätt” att utveckla polisutbildningen. Övriga svar kan väldigt enkelt räknas in till de positiva om än de flesta förstås hade mer eller mindre konstruktiva synpunkter, invändningar och förslag inom enskilda områden.

VAD HÄNDE SEDAN?

Som sagt, efter remissomgången kändes det som defilerings på målakan för oss som var engagerade för en utveckling av svensk polisutbildning. En väl genomarbetad utredning, beställd av sittande regering. Mycket positiva remissvar. Det kunde inte gå fel, tänkte vi ...

Ack, vad vi bedrog oss. Efter tre-fyra års tålamodsprövande väntan meddelades regeringens beslut på luciadagen den 13 december 2012. Fortsatt och expanderad uppdragsutbildning var regeringens och justitieministerns beslut. Men i stället för att besluta om utredningens förslag eller något annat i den riktningen hade någon kommit på en alldeles ny idé. Grundutbildningen vid polisens egen ”Polishögskola” skulle läggas ned och ersättas med ett tredje lärosäte, denna gång någonstans i eller nära Stockholmsområdet. Liksom Umeå och Växjö skulle grundutbildningen av poliser ges på uppdrag av Rikspolisstyrelsen. I beslutet fanns inga svar på de frågor som regeringens egen utredare eller remissinstanserna hade ställt.

Motiven var kort beskrivna i det blott fem sidor långa beslutet. Regeringen höll med om utredningens argumentation. Remissvaren nämnades överhuvudtaget inte, så vi vet inte om de överhuvudtaget lästes eller bara hamnade i arkivet fram till författandet av detta kapitel. Men så här sammanfattar justitieminister Beatrice Ask argumenten för sitt beslut:

Till skillnad från utredningen anser regeringen att polisutbildningen kan utformas på ett sätt som motsvarar dessa grundläggande krav utan att alla moment i högskolelagen dessutom måste vara uppfyllda. Det är därför inte nödvändigt med en så omfattande reform som att göra utbildningen till en högskoleutbildning.

Flera av de skäl som har lyfts fram för att göra om grundutbildningen till en högskoleutbildning kan i stället uppnås genom att göra om utbildningen vid Polishögskolan i Sörentorp till en uppdragsutbildning vid ett lärosäte i eller nära Stockholmsregionen.

Det är förstås lätt att låta som ”surt sa räven”. Men till gagn för en demokratisk dialog och förtroendefull process är hanterandet kontraproduktivt. Ingen vet hur många månaders arbetstid som lades ned på utredningen och följande hantering av remissvaren. Totalt sett många månader var det. Allt det arbetet avslutades sedan med ett beslut som hade kunnat fattas i steget, när som helst innan någon utredare ens varit tillsatt. Jag tror att många tänkte som jag när beslutet kom, att detta sätt att hantera tjänstemäns arbetstid och förhoppningar inte var hyggligt. Jag gissar också att denna process inte är det som Beatrice Ask är mest stolt över från sin tid som justitieminister.

Av handsken bidde en tumme, sjumilaklivet blev ett myrsteg. Målsnöret var en vajer av fjäderstål.

I nästa kapitel har målsnöret blivit en degsträng.

REFERENSER

Ju2012/8213/PO, Uppdrag till Rikspolisstyrelsen att utveckla polisens grundutbildning och att redovisa behovet av att personer med en annan utbildning än polisutbildning ska få utföra polisiära arbetsuppgifter som omfattar sådana uppgifter som idag endast får utföras av polisman., Justitiedepartementet, 2012-12-13.

Karp, S. och Rantatalo, O. (red) (2020) Reflektion som professionsverktyg inom polisen. Umeå universitet, Enheten för polisutbildning, Umeå.

SOU 2008:39. Framtidens polisutbildning. Slutbetänkande av Utredningen om den framtida polisutbildningen. Stockholm.

SOU 2016:39. Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. Betänkande av Polisutbildningsutredningen. Stockholm

16.

Akademiseringens målsnöre blev en degsträng

Lars-Erik Lauritz

I förra kapitlet beskrev jag känslan av att 2008 års utredning av polisutbildningen studsade på ett målsnöre av fjäderstål. I detta kapitel beskriver jag nästa motsvarande utredning (SOU 2016:39) och remissvaren till den. I andra delen av kapitlet delger jag läsaren en kanske något personlig betraktelse av varför målsnöret den här gången blev en degsträng. Kvantitet, antal polisstudenter och nya poliser blev för en period viktigare än kvalitet.

POLIS I FRAMTIDEN (SOU 2016:39)

Det är uppenbart att inte bara polisverksamhet är en politiskt viktig fråga. Även polisutbildning seglar ibland upp som en angelägenhet i politiska processer. Efter valet 2014 fattade den nytilträdde, socialdemokratiskt ledda regeringen beslut om att tillsätta ytterligare en utredning om framtidens polisutbildning. Dåvarande lagman vid Södertörns tingsrätt, nuvarande Riksåklagare, Petra Lundh fick uppdraget. Det var bråttom. För att vara riktigt säkra på att inte långbänken från 2008 års utredning skulle upprepas skulle förändringen genomföras under mandatperioden. Före 2018 års utgång skulle de första studenterna på den nya utbildningen sitta i skolbänken.

Liksom den förra utredningen föreslog Lundh en treårig polisutbildning (180 hp) som skulle leda till en yrkesexamen. Skälen var lika de som Danielsson anförde 2008: ett alltmer komplext yrke som kräver förmåga att ta till sig och analysera kunskap, en utbildning som vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet liksom möjligheten att skapa polisforskning. Även denna utredning föreslog att högskolor och universitet skulle ha det fulla ansvaret för utbildningen, inklusive den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU). Men beträffande VFU skilde sig utredningarna åt på ett par väsentliga punkter. Medan 2008 års utredning föreslog att ett av tre år skulle vara VFU så nöjde sig Lundh med att föreslå VFU

motsvarande 37,5 hp, alltså motsvarande en termin plus en femveckors kurs. Förläggningen av VFU-perioder tänktes vara upp till varje lärosäte och Polismyndighet att komma överens om. Vidare föreslog Lund, till skillnad från Danielsson, att studenterna inte skulle vara anställda av polismyndigheten under sin VFU, men ändå skulle ha polisiära befogenheter.

Även beträffande tillträdeskraven skilde sig utredningarna åt ganska väsentligt. Danielsson föreslog ganska rejäla förändringar relativt gällande tillträdeskrav för att så långt möjligt efterlikna tillträdeskrav i högskolan, vilket till exempel påverkade kraven på svenskt medborgarskap, fysiska krav och personlighet. Lundh valde i stället att så långt som möjligt likna gällande ordning, alltså de tillträdeskrav som vid tidpunkten gällde för polisutbildningen. Även en säkerhetsklassning behövdes enligt Lundh, ett krav som torde vara tämligen unikt i högskolevärlden.

REMISSVAREN

Färre remissvar lämnades efter denna utredning än efter 2008 års utredning, 77 i stället för 92. Hela skillnaden och mer än det kan förklaras av att endast två svar kom från polisverksamheten. Skillnaden förklaras av den organisationsförändring som skedde 2015 då 21 regionala polismyndigheter blev en enda. Det är också ett skäl till att redovisningen av svaren beträffande denna utredning kan vara mer kortfattad än den förra. En viss trötthet verkar ha infunnit sig bland remissinstanserna. Fler lärosäten svarade visserligen 2016, närmare bestämt 27 mot 15 lärosäten 2008. Svarens genomsnittliga längd minskade dock betydligt, från 3,2 till 1,6 sidor. Det är inte osannolikt att engagemanget hade minskat efter de utredningar som hade stupat på målnöret. Det här skulle därför kunna vara ett synligt tecken på sjunkande demokratiskt kapital.

Polisverksamheten

Polisverksamheten representerades av två remissvar, varav Säkerhetspolisens korta svar bara påminde om att utbildning och personalförsörjning också måste ta hänsyn till Säkerhetspolisens framtida personalbehov.

Man kan inte undgå att notera en ganska trång person- och uppdragskrets bland undertecknarna av centrala myndigheters remissvar. Säkerhetspolisens svar skrevs av dåvarande Säkerhetspolischef Anders Thornberg som något år senare utsågs till Rikspolischef. Thornberg efterträdde år 2012 den förra utredaren av polisutbildningen, Anders Danielsson, som chef för Säkerhetspolisen. Rikspolischef Dan Eliasson undertecknade polismyndighetens svar 2016 och han efterträddes av samma Anders Danielsson när han lämnade sitt tidigare uppdrag som Migrationsverkets generaldirektör 2012. Gemensamt för alla tre herrarna är att deras engagemang för en akademisk polisutbildning verkade odelad. Det kan sägas utifrån Danielssons utredning, liksom utifrån Thornbergs och Eliassons remissvar på utredningen 2016. Bland remissvaren till 2016 års utredning kom också en kort men översvallande positiv hälsning från polisutbildningsutredningen 2004, som leddes av Agneta Stark men lades ned av den

då nyttillträdda borgerliga regeringen. Den utredningens sekreterare, Anton Ridderstad, fick nämligen chansen att utarbete Kungliga Tekniska Högskolans tillstyrkande av 2016 års utredning.

Polismyndighetens enda svar 2016 fokuserade, till skillnad från polisens samlade svarsflora från 2008 års utredning, på frågor som är högst relevanta för men inte alldeles mitt i utbildningens mittpunkt.

Tillträdesfrågan ägnades visst intresse och Polismyndigheten lyfte ett par intressanta aspekter av den. Dels frågade man sig om det verkligen bara ska finnas en väg in i polisyrket trots att yrket har så många inriktningar. Utredningen menade att polisstudenter ska utbildas för att i första hand börja sin karriär i ingripandeverksamhet. Det är inte så självklart menade Polismyndigheten och önskade att utredningen hade kunnat titta närmare på det. Man önskade också att fortsatt lagstiftningsarbete skulle överväga om funktionsnedsättningar verkligen ska diskvalificera så fullständigt som i dagens system och som utredaren fortsatt föreslog.

Även lärares ställning behandlades i remissvaret. Polismyndigheten föreslog fortsatt utredning om frågan om lärare med poliserfarenhet som anställs av universiteteten behöver eller överhuvudtaget kan ha polisiära befogenheter. I svaret diskuterades också avskiljande från polisutbildningen, vem som ska ha ansvar för utredning av brott begångna av polisstudenter liksom frågor om personuppgiftsbehandling med betoning på personuppgiftsfrågor under verksamhetsförlagd utbildning.

I ett par punkter närmade sig polisen mer direkt frågor om utbildningsinnehåll och form. Beträffande utredningens förslag till examensbeskrivning föreslog Polismyndigheten ett tillägg ”om att visa kunskap om metoder för brottsförebyggande arbete”. En välkommen kommentar med grund i modernt normkritiskt tankesätt handlade om examensmålet att kunna tillämpa kunskap i olika situationer ”utifrån kvinnors, mäns, barns och gruppers behov”. Polismyndigheten föreslog att skrivningen skulle ändras till ”utifrån olika individers och gruppers behov” för att förekomma diskriminering av minoriteter som inte rymdes i de tidigare nämnda kategorierna.

Utredningen 2016 föreslår till skillnad från Danielssons att studenter under VFU:n ska ha polisiära befogenheter. Polismyndigheten lyfte i sitt svar en fråga som överhuvudtaget inte behandlades i svaren från 2008 års utredning. Den frågan handlar om vilka konsekvenser det får under icke schemalagd tid om studenter har polisiära befogenheter. Poliser har nämligen skyldighet och rättighet att i vissa fall utöva polisens myndighet även på ledig tid. Polismyndigheten såg det som en oacceptabel ordning att studenter ska ha sådana befogenheter när de inte står under en polismans förmanskap. En annan fråga om VFU var om studenter kan arbetsledas i polisens linjeorganisation. En konsekvensanalys av relationen mellan polisorganisation, polisbefäl och student utan anställningsförhållande efterlystes.

Den rika floran av svar från polismyndigheter 2008 spände från att allt i utredningen var jättebra till Stockholms polismyndighets ganska kritiska hållning.

Denna spännvidd saknas av naturliga skäl i polisens remissvar från 2016. Den huvudsakliga orsaken är förstås att det bara finns en polismyndighet. Men det förklarar inte med nödvändighet de ganska sparsamma och mjuka kommentarerna med direkt koppling till undervisning och sakligt innehåll i utbildningen. Möjligen kan det i stället vara ett uttryck för att Polismyndigheten efter ytterligare nästan ett decennium med polisutbildning på universitet kände större trygghet i att lärosätena hade gjort ett bra arbete med deras framtida personalförsörjning och därmed kände större förtröstan inför att lärosätena skulle fortsätta att göra ett bra arbete.

Lärosäten

Lärosätena sände som sagt fler svar 2016 än 2008 men i genomsnitt var svaren betydligt mer kortfattade. Tio lärosäten lämnade svar som bara bestod av en sida. De flesta av dem konstaterade att de blivit ombedda att svara men inte hade några synpunkter.

De som förde ett resonemang välkomnade utredningens förslag utifrån lärosätenas kärnintresse, att utbildningar ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, liksom det givna intresset att öka inslaget av forskning inom olika discipliner.

Flera lyfte förstås också fram den nytta som polisprofessionen kan förväntas ha av en akademisering. Det gjorde till exempel Försvarshögskolan som tillstyrkte utredningens förslag i alla avseenden, visa av sin egen erfarenhet av att i närtid skapa en egen högskola. De skrev bland annat så här:

Genom att polisutbildning blir en högskoleutbildning kommer det akademiska systemet att kräva att ett tillräckligt stort antal poliser disputerar inom polisyrkets område, och därefter verkar som lärare och bidrar till att bygga upp och utveckla detta nya område. Polisen får därmed en möjlighet att, likt en del andra yrken (officersyrket), skapa och utveckla den vetenskapliga grunden och forskningsanknytningen för polisiärt arbete. Ytterst handlar det om att säkerställa att utbildningen och forskning som rör polisyrkets kärnkunskaper hamnar under professionens inflytande.

Citatet markerar att i stället för rädsla eller oro över att mista kontrollen över sin utbildning så borde professionen se att en akademisering snarare skapar möjligheter att kontrollera och driva utvecklingen av sitt kunskapsområde.

Vad som möjligen överraskade lite var att några lärosäten fokuserade mer på utbildningens innehåll än polisen själva. Högskolan i Dalarna betonade till exempel att ”förmåga att hantera svåra etiska bedömningar” och ”kunskap och förmåga att använda digitala informations- och kommunikationsverktyg i polisarbetet” borde få plats i utbildningen. Högskolan Väst önskade att examensmålen i högre grad borde ”betona vikten av kombination mellan teoretisk kunskap och praktisk”.

Vart utbildningen borde förläggas organisatoriskt lyftes av några få lärosäten. Ett lärosäte, Karlstads universitet, menade att möjligheten att skapa en yrkeshögskoleutbildning borde övervägas. Å andra sidan betonade flera lärosäten vikten av att polisutbildningen integreras med andra ämnen på sätt som bara låter sig göras på universitet och högskolor. Så här skriver till exempel Lunds universitet.

Lunds universitet delar utredarens uppfattning att en framtida polisutbildning i högskolan bör bedrivas vid de lärosäten som ansökt och beviljats tillstånd att utfärda polisexamen. Att bedriva polisutbildning vid en separat högskola gör att utbildningen går miste om möjligheter att möta andra akademiska fält, ämnen och studentgrupper.

Frågan om forskning tog många lärosäten upp som angelägen. Malmö högskola föreslog liksom flera andra ett nationellt forskningscentrum och betonade vikten av gränsöverskridande forskning där polisforskning bedrivs av forskare från flera olika ämnesområden. Lunds universitet och Göteborgs universitet betonade å sin sida vikten av att inrätta en nationell forskarskola för att trygga tillväxten av forskare med stort intresse för polisfrågor. Stockholms universitet och flera med dem betonade vikten av riktade anslag för polisforskning så att inte medel skulle behöva tas från andra områden.

Utbildningens längd behandlades både direkt och indirekt i remissvaren. Direkt genom Högskolan i Dalarna som föreslog en utbildning på tre och ett halvt i stället för tre år. Syftet var att utbildningen både skulle rymma ett omfattande teoretiskt innehåll och en omfattande VFU som utredningen föreslog till 37,5 hp. Indirekt resonerade mitt eget lärosäte Umeå om utbildningens längd genom att föreslå att VFU skulle begränsas till 30 hp för att mer tid skulle kunna användas till annan undervisning.

Alla de tre lärosäten som redan gav polisutbildning vid tiden för utredningen betonade vikten av ett gott samarbete med den direkta avnämaren, Polismyndigheten. Inte minst betonade de vikten av sådant samarbete i planering och genomförande av VFU. Södertörns högskola hade 2016 relativt nyss startat sin polisutbildning som en följd av det regeringsbeslut som fattades efter den förra utredningen.

Två andra remissinstanser, Malmö högskola (som snart skulle bli universitet) och Borås högskola, skulle alldeles snart gå in i diskussioner med polismyndigheten om att starta polisutbildningar, men på uppdrag av Polismyndigheten. Inget av lärosätena och ingen annan heller visste om det när de skrev sina remissvar. En i sammanhanget intressant kommentar från Borås högskola var denna:

Problemen med dimensionering och styrning av utbildningen har undervärderats i utredningen. En polisutbildning på flera lärosäten och i alla fall historiskt sett, snabba och relativt stora förändringar i den totala dimensioneringen kan bli svår att hantera för det enskilda lärosätet.

Bara drygt två år senare startade Borås högskola sin nya utbildning. De drog igång i mycket högt tempo med både en campusutbildning och en distansutbildning med 72 studenter vardera per termin. När alla terminer rullar innebär det alltså cirka 570 studentplatser, en mycket stor utbildning och en start i raketfart för högskolan. Det var bokstavligt talat ”snabba och relativt stora förändringar”.

Liksom polisen var lärosätena mycket positiva till utredningens förslag. Deras egna huvudintressen av forskning och utbildning som bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet präglade flera av svaren. Många betonade också vikten av att professionens, polisverksamhetens, intressen skulle tillvaratas. Bara något lärosäte ställde en kort fråga om det inte borde utredas om yrkeshögskolan skulle kunna vara ett alternativ. Alla andra betonade snarare vikten av att en framtida utbildning skulle förläggas till högskolor och universitet.

Andra remissinstanser

Andra myndigheter var också rakt igenom positiva till utredningens förslag. Liksom efter 2008 års utredning kan man naturligtvis se att svaren präglas av respektive myndighets expertområde. Så kommenterade Ekonomistyrningsverket till exempel att en siffra saknades i utredningens ekonomiska beräkningar, Ekobrottsmyndigheten ville finnas som en alternativ VFU-plats med anledning av de nära kopplingarna till polisverksamhet och CSN noterade att möjligheten till avskrivna studielån (tagna vid behörighetsgivande studier) inte tagits upp som en kostnad. Gemensamt för dem alla var dock att grundtonen var positiv i den mån de överhuvudtaget värderar utredningen i termer av för eller emot.

Bland andra organisationer går det dock att finna vissa negativa svar. Hälften av svaren från andra organisationer kom från fackförbund. Jusek, Statstjänstemannaförbundet, Polisförbundet, Saco och Seko svarade på remissen. Av dem var Jusek och Saco njugga till andemeningen i förslagen. Jusek menade att en utbildning ämnad för bara en arbetsgivare inte lämpar sig för att ingå i högskolesystemets självständiga värld. Saco var tveksamma på grund av att de såg risker för att forskningsanknytningen inte skulle kunna garanteras och de poängterade att det redan arbetade många akademiker i Polismyndigheten. Därför skulle inte polisprofessionen behöva akademiseras.

Övriga fackförbund var positiva till utredningen och menade unisont att det 2016 var hög tid att akademisera polisutbildningen. Det mest omfattande svaret kom, inte överraskande, från Polisförbundet som i de allra flesta delar var överens med utredaren även på detaljnivå. Polisförbundet hade dock vissa synpunkter beträffande tillträdesregler där de bland annat argumenterade för att begåvnings- och personlighetstester skulle genomföras tidigt i rekryteringsprocessen, föreslog förstärkt polispraktik under utbildningen, genom att komplettera VFU-perioderna med ett antal fältstudieveckor, och slutligen argumenterade för att ett eventuellt överintag av polisstudenter måste vara väldigt begränsat för att inte skapa en stor grupp av arbetslösa poliser.

En total översiktssbild av remissvaren ger vid handen att av 77 svar var ett par negativa till andemeningen i utredningens förslag. Övriga remissinstanser som

tog ställning till utredningen var positiva men flera hade förstås enskilda frågor där de hade synpunkter på detaljer i förslaget, företrädesvis inom sina egna expertområden.

HUR BLEV MÅLSNÖRET EN DEGSTRÅNG?

I skrivande stund har det gått några år sedan den senaste utredningen. I utredningsuppdraget hette det att utbildningsreformen skulle genomföras inom dåvarande regerings mandatperiod, alltså 2014–2018. Men hittills har historien upprepat sig: en genomarbetad utredning har lagts fram. Den har remissbehandlats med näst intill bara positiv respons. Och sen ... jamen sen då ... nehej ... Inte nu heller. Skälen var dock markant annorlunda denna gång.

Riksdagens mandatfördelning under perioden var ett bekymmer. Regeringen (S och MP) med stöd av Vänsterpartiet hade fler mandat än den borgerliga alliansen (Moderaterna, Liberalerna, Kristdemokraterna och Centerpartiet). Den borgerliga alliansen tillsammans med Sverigedemokraterna formade dock en majoritet. I de frågor där alla de fem partierna gick samman blockerades alltså regeringens möjligheter till framgång i voteringar. För framgång krävdes att minst ett parti röstade för regeringen eller att två partier lade ned sina röster.

Möjligen kan det konstateras att polisutbildningsfrågor inte är något man går till val på, även om de är intressanta för många väljare. Regeringen gjorde något ”tappert” försök att nå majoritet. Rykten gick om att ”nu är Centern på väg att svänga” eller att ”Liberalerna är på gång”. Men under mandatperioden nåddes ingen framgång i polisutbildningsfrågan. Det är ärligt talat okänt med vilken energi som regeringen arbetade med den.

Däremot är det väl känt att man fick ta sig an en annan polisutbildningsfråga med stort engagemang. Rikspolischefen Dan Eliasson tog 2016 i så att det knakade i byxlinningen. Polismyndigheten siktade mot 1 500 fler poliser till år 2020. Det innebar frågor till lärosätena om hur många polisstudenter man kunde ta emot. Frågan till Umeå universitet var om vi kunde ta emot 225 studenter per termin.

Vi hade vant oss vid 75 studenter per termin de senaste åren och bara ett par år tidigare, när vi i Umeå började projektera för ett polisutbildningshus på campus, hade vi ställt den givna frågan till polisen: Hur många studenter skulle vi räkna med per termin under överskådlig tid? Svaret var: ”Normalvärdet är 75 studenter per termin. Någon termin kanske det kan bli 100, men räkna med 75.” Utgångspunkten var den heliga siffran 20 000, för så många poliser skulle vi ha i landet. Inte fler, inte färre. Och för att hålla den nivån krävdes 75 studenter på lärosätet i norra Sverige. Det utgick vi från när huset projekterades.

När vi sedan länge hade satt spaden i marken och var överens med alla om att det var för sent att backa tåget kom alltså frågan. Kan ni tredubbla antalet studenter?

Det fanns två möjliga svar på den frågan. I varje fall två enkla svar. Ja eller Nej. Vi konsulterade vännerna på institutionerna runt om oss som bidrog till vår verksamhet med duktigt undervisande personal genom en kort och snabb

rundringning och fick svaret att ”vi fixar det” med undermeningen att ”det är roligare att expandera än tvärtom”. Så kunde vi med vissa förbehåll säga ”jajamensan, skicka 225 studenter till oss. Vi lägger 50 på den nystartade distansutbildningen och övriga på campus.”

Därefter startade två processer:

1. En politisk överbudsgivning av sällan skådat slag.
2. Ett misslyckat rekryteringsarbete.

En politisk överbudsgivning av sällan skådat slag

Satsningen på 1 500 fler poliser var stor. Det var också djärvt av en Rikspolischef att besluta det utan att tillbörliga budgetramar hade skjutits till. Det kan antas att utan sin gedigna erfarenhet av generaldirektörsposter innan han blivit Rikspolischef hade Dan Eliassons inte vågat. Ett alternativt antagande är möjligen att utan sina socialdemokratiska rötter hade han inte fått de signaler under bordet från regeringen som han behövde för att våga. Vi får nog invänta Eliassons memoarer för mer information om det.

Men 1 500 skulle visa sig bara vara början. Snart kom de politiska partierna in på arenan och alla gick omedelbart med i Dan Eliassons fanclub. Väl inne på arenan gjorde de vad de kunde för att ställa till med palatskupp i fancluben och överglänsa Eliassons satsning. Liberalerna såg en chans att markera sin position som partiet med trygghetsfrågor och rättsfrågor i centrum. De klämde i med 2 500 fler poliser. Dessutom skulle 5 000 beredskapspoliser tillbaka till systemet. Nu gick det inte att stoppa. Moderaterna kände att vi kan väl för guds skulle inte vara sämre än lillebror. ”Vi säger 5 000 fler poliser.” Sverigedemokraterna ville också positionera sig och tog i så att ingen trodde att någon kunde övertrumfa dem: 7 000 fler. En marginalnotering för den siffran är att den motsvarar nästan hela Finlands poliskår! Men oppositionen hade fler partier. Det sista partiet, såvitt jag minns, som gick ut tog förstås täten. ”Vi är de som värnar mest om brottsutsatta” skrek Kristdemokraterna och räknade upp 10 000 fler poliser!

På den tid då det begav sig lät det som en fullständigt orimlig siffra. Hittills hade ju också bara oppositionen uttalat sig. Och jag tror att vi var många som tänkte att regeringen måste nog hänga med en bit, men upp till 10 000 vore väl inte klokt.

Socialdemokraterna hängde dock med hela vägen, nästan. Deras och regeringens siffra blev Kristdemokraternas. Men inte 10 000 fler poliser bokstavligen utan 10 000 fler polisanställda. De flesta skulle dock vara poliser, alltså mer än 5 000. Hela gänget skulle vara rekryterade och utbildade till 2024.

För att kunna planera omsattes ”de flesta” snart till minst 7 000 fler poliser (motsvarande Finlands poliskår alltså). Polismyndigheten räknade ut att om poliskåren skulle räknas upp med 7 000 poliser till 2024 och 700–900 poliser avgår varje år, behövde cirka 12 000 polisstudenter rekryteras fram till och med 2022. Jag återkommer snart till vilken betydelse detta hade för frågan om polisutbildningens framtid.

”Vad var det jag sa” är ett oerhört tråkigt uttryck. Det vittnar om stor självgodhet och är ofta inte alldeles sanningsenligt utan färgat av tidens ärgande inverkan på verklighetsuppfattningen. Jag säger det ändå. I den fullständiga politiska konsensus som rådde om att fler poliser är det viktigaste svaret på många viktiga samhällsfrågor överraskade det nog ganska många att cheferna för de tre polisutbildningarna unisont i en debattartikel i DN den 22 april 2017 inledde med två retoriska frågor.

- Är detta möjligt?
- Är detta önskvärt?

Beträffande önskvärdheten resonerade vi på två planhalvor. Den ena internt polisorganisatoriskt. Vi hissade varningsflagg för att en sådan snabb rekrytering skulle kunna leda till försämrad utbildningskvalitet. Dels för att de två nya lärosäten som det började planeras för inte skulle komma att få mycket tid att förbereda sin verksamhet, dels såg vi farhågor i att aspiranttjänstgöringen skulle belastas oerhört hårt. Dessutom skulle en sådan bulk av poliser av ungefär samma årgång ge framtida oönskade pucklar i polisdemografien. En fjärdedel av poliskåren når erfarenheter som möjliggör för framtida möjliga karriärsteg samtidigt, samma andel når pensionsålder samtidigt. ”Satsningen på fler poliser behöver spridas ut över längre tid för att garantera utbildningskvalitet och minska negativa demografiska effekter” var en av våra slutsatser. Mellan raderna ville vi påminna om erfarenheten att så stora pucklar av poliser också riskerar att skapa subkulturer i kåren då nya poliser inte kan handledas av erfarna poliser med tillräcklig kvalitet.

Den andra linjen i diskussionen om önskvärdhet var att vi inte nödvändigtvis såg en ensidig polissatsning som bästa sättet att använda skattemedel för avsett ändamål. Kriminologer är tämligen överens om att fler poliser sällan är det viktigaste verktyget för att minska kriminalitet och öka trygghet. Därför påminde vi om att ”minskad socioekonomisk utsatthet, bättre skola, bättre bostadsmiljö och bättre psykiatri” också är centrala i arbetet för ett tryggare samhälle. Förstås påminde vi också om att övriga delar av rättsapparaten behöver motsvarande tillskott för att kunna utreda, döma, vårda och så vidare.

Jag skrev ovan att 10 000 fler poliser kändes näst intill ofattbart när det första gången uttalades. I skrivande stund är siffran väl använd och invand och det känns inte så konstigt längre att prata om den. Men då kommer vi till nästa retoriska fråga i vår debattartikel. Var det möjligt?

Ett misslyckat rekryteringsarbete

På lärosätena med polisutbildningar skyndade vi oss att förbereda för en anstormning av studenter, för Umeås del alltså 225 studenter. Det behövdes personal, lokaler, schema och pedagogiska metoder som fungerar för så stora studentgrupper.

Det blev inte som vi tänkte. Det blev bara en tummetott. När terminen star-

tade visade det sig att bara 130 studenter var rekryterade till Umeå. Vi hade alltså 95 vakanta studentplatser! Mycket skrik för lite ull var ordet. Stora kostnader, väldigt hård press på personal och system under flera månader var universitetets bokslut. Polisens bokslut var en dålig start på expansionen.

Jag vill mena att vi här har ett gott argument för att inte blanda samman myndigheters ansvarsområden som i polisutbildningen, där tre myndigheter delar ansvaret. Polisen beställer och fastställer kursplan, Rekryteringsmyndigheten rekryterar studenter och universitetet utbildar. Vi hade en lång, hård och animerad diskussion med Polismyndigheten innan de till sist förstod att de inte helt kan backa från sitt betalningsansvar för kostnaderna vi hade för att förbereda för att ta emot 225 studenter, som sedan blev bara strax över hälften.

Om ansvaret för utbildning och rekrytering hade legat där det hör hemma, hos den myndighet som är duktig på att utbilda, alltså universitetet, hade i varje fall ansvarsfrågan varit klar. Den som inte kan fylla sina erbjudna studentplatser får faktiskt ta sitt ansvar den här terminen och lägga mer krut på marknadsföring nästa termin.

Vi hade rätt, vi som skrev debattartikeln 2017. Med de två nya lärosätena ökades antalet studentplatser per termin från 800 till dryga 1 000. Inte någon termin hittills har polisen och rekryteringsmyndigheten varit i närheten av att fylla platserna. I Umeå har vi fått vänja oss vid att det enda vi vet inför terminsstarter är att vi inte kommer att ha så många studenter som polisen beställer. De flesta terminer har vi på campusutbildningen haft mindre än halva antalet. I kraft av att vara den utbildning som ligger längst ifrån de stora befolkningkoncentrationerna har vi haft de flesta vakanserna, men även andra lärosäten har dragits med besvärande tomma utbildningsplatser.

Hur hängde då detta med expansion och misslyckad rekrytering ihop med frågan om polisutbildningens akademisering och Lunds utredning från 2016? Jo, så här blev det:

Frågor om polisutbildningens utveckling och kvalitet hamnade i skymundan. Från och med överbudskarusellen som jag beskrev ovan var det kvantitet som var ordet. Hur många poliser som kunde produceras blev långt mycket viktigare än hur bra poliser som kunde utbildas. Det blev ett självspelande piano som spelade så högt att ingen akademiseringsfråga i världen kunde närma sig ljudnivåerna. En Rikspolischef som inte jublar över det pianot är förstås inte född. Vilken möjlighet att kunna expandera en redan stor verksamhet med en tredjedel till! Att få vara den myndighetschef som får se sin verksamhet växa med sådana mått på så kort tid går förstås inte att tacka nej till. Under en sådan fas får faktiskt allt annat stå tillbaka, inklusive en förbättrad polisutbildning.

Regeringen fastnade i sina bud om ökat antal poliser. För att visa dådkraft blev det viktigt att visa att allt gjordes för att fylla platserna på polisutbildningen för att så snart som möjligt nå det heliga målet. Att då ens prata om att genomföra förändringar som skulle försena måluppfyllandet, om så med bara något halvår, vore att svära i kyrkan. För det går inte att komma ifrån att om en utbildning förlängs med, i praktiken, ett halvt år, så kommer de färdigutbildade

ut ett halvt år senare. 10 000 fler polisanställda 2024 var ordet. Att målet nås 2025 är möjligen politiskt försvarbart. Men varje försening öppnar för politiska angreppspunkter från opposition och andra. Här ligger den olyckliga förklaringen till den senaste malpåsen för polisutbildningen i Sverige. En alltför stor politisk konsensus om att kvantitet är långt viktigare än kvalitet gjorde att målnöret blev en degsträng.

SAMMANFATTANDE KOMMENTAR FÖR FRAMTIDEN

Två utredningar med snarlika förslag. Totalt 169 remissvar varav endast 3–4 generellt negativa. Övriga i grunden positiva eller utan ställningstagande. Resultat: ännu okänt.

För i skrivande stund är det faktiskt okänt vad som händer med Petra Lundhs utredning. Vi vet förstås att det inte blev något under den avsedda mandatperioden. Men den har inte formellt förpassats till det runda arkivet ännu. Den ligger på justitieministerns bord, eller kanske någonstans intill.

Så länge kvantitet är mantrat för politisk diskussion om polisutbildning finns dock inget som talar för att utbildningen kommer att reformeras i enlighet med Lundhs utredningsförslag. I denna sammanfattande kommentar för båda kapitlen om polisutbildningsutredningar samlar jag i stället gärna tankarna till det som kommer härafter.

I min vildaste förhoppning tänker jag att perioden fram tills vi har så många poliser att en politisk mättnad har uppstått också skulle kunna användas till att förbereda för en framtida polisutbildning – skissa på nya kursplaner, formulera förväntade studieresultat och kompetensutveckla personal – för jag kan fortfarande efter 20 år i polisutbildningens tjänst inte se något annat än att en akademisering på sikt är mer än önskvärt.

Förvisso blev det som att nå ett målnöret där man bara fastnar, även efter denna utredning. Men ännu har vi inte studsat tillbaka. Och visst är det enklare att klippa av en degsträng än att klippa i fjäderstål. I den (näst) bästa av världar har vi en ny polisutbildning någon gång i mitten av 2020-talet. Jag påminner dock gärna om att det tar tid att skapa en polisutbildning av hög kvalitet. Därför vore det synd om inte arbetet med att skapa den startar redan i decenniets inledning. En stor del av ansvaret ligger hos politiken som gärna får visa en riktning för arbetet. Men en del av ansvaret ligger också hos lärosätena som kan visa att den väg som vi önskar gå är värd att vandra.

I nästa kapitel kommer Pontus Bergh och jag att berätta lite om arbetet som har skett till dags dato för att förbereda för framtiden och för att visa att vi faktiskt inte är långt ifrån att i flera delar redan nu kunna förverkliga 2000-talets båda utredningars förslag.

REFERENSER

SOU 2008:39. Framtidens polisutbildning. Slutbetänkande av Utredningen om den framtida polisutbildningen. Stockholm.

SOU 2016:39. Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. Betänkande av Polisutbildningsutredningen. Stockholm

17.

Att klippa vajer och käka degsträng

Pontus Bergh och Lars-Erik Lauritz

Det är förstås svårt att ta sig igenom ett målsnöre oavsett om det är skapat av fjäderstål eller av deg. Men är man tillräckligt envis så finns det verktyg för båda. I detta kapitel beskriver vi hur Umeå universitetet trotsade de politiska låsningar som gjorde att kloka förslag från flera utredningar inte genomfördes. Det trotsat har jämnat marken för en framtida enkel transformering av dagens uppdragsutbildning till en utbildning som bättre passar universitetets grundvalar och som ännu bättre skulle kunna erbjuda polisen stöd i sitt arbete för en kunskapsbaserad polisverksamhet.

INFÖR POLITISKT BESLUT OM EN AKADEMISK POLISUTBILDNING

Som det beskrivits i flera andra kapitel var det många på lärosätena med polisutbildning som redan efter Danielssons utredning (SOU 2008:39) hade stora förhoppningar om att något var på väg att hända med svensk polisutbildning, och därmed skapa en kunskapsförankrad polisverksamhet. En utbildning som leder till en yrkesexamen efter tre års utbildning skulle nämligen på ett bättre sätt kunna förbereda nya poliser för en komplex yrkessituation i en föränderlig värld.

Umeå universitet ville ligga i framkant och vara väl förberedda när förändringarna som vi såg framför oss skulle realiseras. Ett intensivt arbete med förberedelser för ganska stora förändringar tog vid.

Eftersom en av de viktigaste drivkrafterna för styrelsen för enheten för polisutbildning sedan starten hade varit att akademisera utbildningen och tydligt knyta den till universitetet, så beslutade styrelsen i februari 2010 att en extern utvärdering av polisutbildningen skulle genomföras. Syftet med utvärderingen var att utreda förutsättningar för, och problemställningar med en akademisering.

Utvärderingen visade bland annat exempel på utbildningar som genomfört liknande arbeten och som i efterhand kunnat räkna in framgångar som bättre

vetenskaplig förankring av grundutbildning, men också förbättrade förutsättningar för forskning. Exempel som nämndes i utvärderingen var bland annat sjuksköterske- och socionomutbildning.

Utvärderingen var förutseende och underströk redan 2010 att polisutbildningen i Umeå, med anledning av sin geografiska position, noggrant måste bevaka att ett tillräckligt gott studentunderlag skulle finnas även i framtiden. Detta trots att det fram till dess alltid hade funnits gott om reserver till utbildningsplatserna. Med åren skulle det visa sig att den geografiska positionen, långt från de stora befolkningscentrumen, blev ett bekymmer när studieplatserna ökade. Det är kort sagt enklare att söka en utbildning inom cykelavstånd vilket resulterat i att Polisutbildningen i Umeå har haft en stor del av studentplatserna vakanta sedan 2017, eftersom antalet platser då utökades markant samtidigt som fler lärosäten med polisutbildning kom till.

Utvärderingen hade ett mycket konkret förslag för att möta den geografiska belägenheten, nämligen att utreda möjligheten att genomföra polisutbildning på distans. Även det realiserades när antalet studentplatser ökade från 2017 och framöver. Distansutbildningens platser har mycket riktigt varit betydligt enklare att fylla med studenter.

Förslaget att Umeå universitetet bör starta arbetet med att inrätta ett huvudområde benämnt polisiärt arbete var den mest centrala slutsatsen i utvärderingen för oss som skrivit det här kapitlet.

SYSTEMATISKT ARBETE FÖR ATT GÖRA POLISIÄRT ARBETE TILL HUVUDOMRÅDE

Ett huvudområde är ett annat ord för ett utbildningsämne vid ett universitet. Rättsvetenskap är ett huvudområde, psykologi ett annat och museologi ett tredje. Vid Umeå universitet finns mer än hundra huvudområden. Huvudområden kan finnas på tre nivåer, på grund-, avancerad och forskarutbildningsnivå. När ett lärosäte inrättar ett huvudområde måste man kunna garantera att målen i högskolelagen samt högskoleförordningen uppfylls genom utbildningen på respektive nivå. Lärosätet måste också kunna visa att huvudområdet har en vetenskaplig grund.

Bakgrunden till förslaget att inrätta huvudområdet polisiärt arbete var förstas att alla involverade i polisutbildningen förväntade sig en utveckling mot en treårig utbildning med yrkesexamen i polisiärt arbete, helt enligt förslagen i Danielssons utredning. Förslagen från utvärderingen gick i hög grad ut på att vi skulle arbeta för att förbereda oss för den utvecklingen och inte bli tagna på sängen när ett politiskt beslut om genomförande skulle komma.

För att möta utvärderingens förslag diskuterade polisutbildningens styrelse hur man bäst kunde förbereda arbetet. Diskussionen resulterade i att Gerhard Nordlund, en mycket erfaren och meriterad prefekt vid en av de närstående institutionerna fick uppdraget att utreda möjligheten att inrätta ett huvudområde. Tanken var inte att uppdraget skulle utmynna i en färdig beslutsformulering,

utan att skapa ett framtida diskussionsunderlag för verksamheten. Ett underlag som kunde göra oss färdiga att lämna startblocken så snart ett beslut om akademisering skulle komma.

Uppdraget resulterade i ett väl formulerat utkast till underlag för inrättande av ett huvudområde. När medarbetare vid polisutbildningen såg att Nordlund med sin långa erfarenhet av arbete i akademien inte tvekade i diskussionerna, utan föreföll övertygad om att ett inrättande var helt rätt väg att gå, så föll nog en stor del av tveksamheterna från medarbetarna. Det var troligen det mest centrala bidraget av hans text; den visade att polisutbildningen utan tvekan platsar bland andra akademiska ämnen.

Nordlunds arbete ledde inte spikrakt till en ansökan om att inrätta ett huvudområde, vi tyckte fortfarande att ett politiskt beslut efter Danielssons utredning behövde inväntas. Men det ledde till att arbetet i den riktningen tog några steg framåt. Ett huvudområde ställer vissa krav på att området är förankrat både i vetenskap och beprövad erfarenhet. Under denna period tillsattes därför Mehdi Ghazinour som forskningsledare vid enheten för polisutbildning, med uppdrag att utveckla en god forskningsmiljö för polisvetenskaplig forskning. Något du kan läsa mer om i kapitel 14 i denna antologi. Skrivarverkstäder i vetenskapligt skrivande för polisanställda lärare med begränsad akademisk kunskap inrättades och samma grupp inspirerades till akademisk vidareutbildning. Möjligheten att anställa fler poliser med akademisk bakgrund prövades också och resulterade bland annat i att fyra adjunkter med poliserfarenhet anställdes åren där-efter.

En grupp tillsattes också med uppdraget att definiera innehåll, skapa strukturer och utarbeta programöversikter för en framtida treårig utbildning enligt Danielssons förslag. Arbetet avbröts av det regeringsbeslut som överraskade alla i branschen och som innebar att utredningen lades till handlingarna. I stället skulle polisutbildning ske som uppdragsutbildning på universitet och högskolor, och polisens egen grundutbildning lades ned. Just där och då kändes det kort sagt inte aktuellt att lägga ner så mycket arbete på att skapa en utbildning som inte skulle bli av.

Efter en tid, när röken hade skingrats, blev dåvarande justitieminister Beatrice Asks beslut om att inte göra polisutbildningen akademisk, snarast något av en trigger för oss. Vi såg framför oss all den nytta som vi skulle kunna ge till framtidens polisverksamhet om vi bara fick utveckla utbildningen i en ännu mer kunskaps- och evidensbaserad riktning och att utveckla vår forskningsmiljö för att skapa ny kunskap om polisarbete. De önskingarna fortsatte att vara en ledstjärna för oss i vardagsarbetet.

Så när besvikenheten lagt sig och ersatts av något som kanske kan beskrivas som revanschlust gick vi in i verkstaden igen. Nordlunds text, den nämnda utvärderingen och uppdraget till gruppen dammades av och ett arbete för att inrätta ett huvudområde, utan några föregående politiska beslut startades.

FRÅN VÄNTRUM TILL OPERATION

Det gick inte längre att vänta på politiken. Vi såg att vår önskade utveckling ställdes i väntrummet och vi ville operera. Därför påbörjade vi arbetet med att inrätta ett huvudområde benämnt Polisiärt arbete vid Umeå universitet.

År 2014 var vi beredda att låta ett förslag till inrättande granskas. Vår ansökan lämnades in till samhällsvetenskapliga fakulteten i oktober och därifrån gick den vidare på remiss till samtliga fakulteter vid Umeå universitet, men också till institutionerna som hade uppdrag vid polisutbildningen.

Remissen besvarades av Juridiska institutionen, Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för omvårdnad, Pedagogiska institutionen, Institutionen för socialt arbete och från medicinska fakulteten. Det vill säga från de närmsta samverkansinstitutionerna och från en av fyra fakulteter.

Tre av fem svar var oreserverat positiva och föreslog att låta processen gå vidare utan mer betänketid än nödvändigt. Men ett par svar stack ut betänkligt. Det var Juridiska institutionen och Statsvetenskapliga institutionen som menade att arbetet behövde mer tid och ett mer ingående processande. De båda institutionerna ville att alla på universitetet med intresse av polisutbildning skulle bjudas in till en institutions- och fakultetsövergripande arbetsgrupp som skulle utreda frågan från grunden för att skapa strategier och en väl utredd plattform för fortsatt arbete med frågan. Något sådant arbete blev inte av, mest på grund av att enheten för polisutbildning kunde se att en sådan process skulle ta mycket resurser i anspråk och troligen ta mycket lång tid.

I dialog med den dåvarande studierektorn vid juridiska institutionen, som också varit delaktig i författandet av deras remissvar, diskuterades ett förslag till snabbare väg fram. Vi hittade en genväg som innebar att de etablerade institutionerna behöll den fullständiga kontrollen över sina inslag på polisutbildningen. Kursplaner för kurser där institutionerna ansvarade för utbildningsinslag skulle utarbetas och beslutas om på institutionerna, men genomföras av polisutbildningen och institutionerna i samverkan. Kurserna skulle klassificeras både på Enheten för polisutbildning och på institutionerna. Med det kunde alla, även de två institutioner som haft invändningar mot ansökan, känna en trygghet i att inte förlora någon del av kontrollen över sitt eget huvudområde, vilket man hade befarat.

Modellen får sägas vara väldigt ovanlig och flera menade nog att den var onödigt komplicerad. En alldeles vanlig lösning där Enheten för polisutbildning hade haft hela kursansvaret ända från början, tyckte några hade varit bättre och inte minst enklare.

Institutionen för statsvetenskap fick som ett sidoresultat av processen ett kursansvar på polisutbildningen. Sedan dess har den institutionen ansvaret för programmets första kurs. Det var en förändring som medförde att kursens innehåll tydligare kunde knytas till statsvetenskaplig teori och forskning, men i övrigt innebar lösningen inte några strukturella förändringar av betydelse, utan de förändringar som gjordes var administrativa. Den omedelbart märkbara skillnaden var att polisstudenterna fick tillgodoräkna sig välförtjänta 120 högskolepoäng efter sina 4 terminers studier.

Landets första huvudområde i polisiärt arbete inrättades därmed vid Umeå universitet i juni 2015. De andra universiteterna som ger polisutbildningar har följt efter – Växjö var snabba och inrättade sitt huvudområde året därefter och idag finns polisiärt arbete inrättat på grundläggande nivå vid samtliga fem lärosäten med polisutbildning.

KANDIDATEXAMEN I POLISIÄRT ARBETE

Målsättningen med huvudområdet var inte bara att ge högskolepoäng för vad som redan gjordes vid utbildningen. Umeås polisutbildning ville så långt som möjligt nå andemeningen i både Danielssons gamla utredning från 2008 och den vid den här tiden alldeles dagsfärska polisutbildningsutredningen, Lundhs (SOU 2016:39) Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. Båda dessa föreslog en treårig utbildning som skulle leda till en yrkesexamen och det var dit vi ville. Därför startades arbetet med att kunna erbjuda en kandidatexamen i polisiärt arbete. Med utgångspunkt i Lundhs utredning utvecklade en arbetsgrupp ett förslag på en struktur för en treårig polisutbildning med en yrkesexamen som mål.

På uppdrag av styrelsen för polisutbildningen träffade vi fakultetsledningen för samhällsvetenskap tidigt på hösten 2017 för att övertyga dem om att vi skulle få inrätta fristående kurser i polisiärt arbete fram till en kandidatexamen, finansierat av universitetets utbildningsram. Fakultetsledningen hade följt vårt arbete på nära håll genom hela processen och var inte svåra att övertyga. Inte minst med argumenten om att det skulle befästa vår position som det ledande lärosättet i landet för att akademisera polisutbildningen och att det ytterligare skulle främja ett kunskaps- och evidensbaserat polisarbete.

Den första fristående kursen i polisiärt arbete, Polisiärt arbete i praktiken, 30 hp, gavs hösten 2018. Intresset för kursen var överraskande stort med 16 sökande per plats!

För att kunna erbjuda möjligheten att nå en kandidatexamen med bara kurser i polisiärt arbete (alltså utan att använda kurser från andra huvudområden) behövde vi kurser för två terminer. Därför skapades ytterligare tre kurser, också de fick högt söktryck. De första studenterna att färdigställa sitt examensarbete för en kandidatexamen blev färdiga i januari 2020. I media uppmärksammades Umeå och i universitetets pressmeddelande (2020-01-20) stod:

Umeå universitet först i landet med kandidatexamen i polisiärt arbete.

Sveriges första kandidatexamina i ämnet polisiärt arbete kommer att utfärdas i Umeå de närmsta veckorna. Det innebär att studenterna får nya möjligheter att utveckla sig inom sitt yrkesområde och att ämnet blir akademiskt.

Examensarbetena är ett tydligt kvitto på hur polisarbetet ytterligare kan kunskapsbaseras. Alla uppsatserna hade tydlig koppling till det polisiära arbetet

och handlade bland annat om ungdomars upplevelser av att möta svensk polis, kameraövervakning i polisarrest, el-chockvapen, polisens arbete med att fånga upp unga i kriminella och extrema miljöer.

En generell erfarenhet från de som handledde och examinerade arbetena, liksom från de som deltog i seminarierna där de behandlades, var att det var oerhört givande att vara med. De lärare som kunde jämföra arbetet med motsvarande arbeten vid utbildningar där studenterna inte kan bygga sina texter delvis på egna erfarenheter, såg att djupet i reflektionerna var mycket större både i dialoger vid seminarier och andra samtal liksom i de enskilda texterna.

En av studenterna visade att akademisk utbildning redan på kandidatnivå kan ge möjligheter till vidare kunskapsutveckling redan i denna första utbildningsomgång. Studentens arbete visade sådana kvaliteter och handlade om ett så intressant område (brottsförebyggande arbete i glesbygd) att han inbjöds att vara med i en forskargrupp med just det intresseområdet och där skriva en ansökan om forskningsmedel till FORTE.

Sent 2019 uppmärksammade examensnheten vid Umeå universitet att den variant som hade valts; med tillgodoräknande, inte kunde fortsätta eftersom det inte går att utfärda en examen, i detta fall en högskoleexamen i polisiärt arbete, bara på tillgodoräknade kurser. De som redan från början hade förespråkat en lösning där studenterna direkt fick sina poäng fick på väldigt formella grunder rätt kan man nog säga. Ett arbete påbörjades därmed med att bygga en ny struktur för polisprogrammet. Den nya strukturen kommer att innebära att studenterna antas till kursplaner vid Enheten för polisutbildning, bara med polisiärt arbete som huvudområde. Därmed kommer de att få sina högskolepoäng direkt efter avslutad kurs, till skillnad från innan då studenterna fick tillgodoräkna sig poängen först efter programmet slut. De studenter som påbörjade sina studier under våren 2021 följer den nya strukturen.

FLERA MÅLSNÖREN KVAR ATT KAPA

Ett huvudområde på grundnivå är ett steg som inte går att hoppa över för den som vill skapa en sammanhängande akademisk miljö för ett ämnesområde. Men det löser inte alla frågor. För att kunna jämna marken för poliser som forskar på sitt eget yrke behöver ytterligare två steg tas; dels ett huvudområde på avancerad nivå och dels ett på forskarutbildningsnivå.

Ett huvudområde på avancerad nivå behövs för att kunna meritiera studenter med en polisiär grundutbildning i ryggen för en framtida forskarutbildning. Genom hela Sveriges polishistoria har vidareutbildningar som vilar på en vetenskaplig grund varit allt för få, och ett huvudområde på avancerad nivå skulle ge stora möjligheter till fördjupande utbildningar som skulle vara ett värdefullt bidrag till polisiär vidareutbildning. Akademiska utbildningar på avancerad nivå drivs av starka behov av, och krav på, en grund i både vetenskap och beprövad erfarenhet. Den kombinationen på ett djupare plan än på grundnivå ger möjligheter att starkt bidra till ett organisatoriskt lärande för polismyndigheten, men också ett livslångt lärande för individen.

Redan med den första kandidatkursen i ryggen kan det noteras att professionsutbildningar liknande denna har något eftersträvansvärt, nämligen en möjlighet att integrera professionserfarenhet med akademisk kunskap till en reflexiv nivå som nog inte kan nås vid utbildningar där deltagarna inte har någon yrkeserfarenhet inom området. Allra tydligast märktes nog den potentialen vid uppsattsseminariet, där studenterna presenterade och försvarade sitt arbete och opponerade på en annan uppsats. I diskussionen mellan författare och opponent kunde diskussionen ta sats inte bara från den presenterade texten utan också från erfarenheter från polisarbete. Nästan oavsett tema för uppsatsen fanns erfarenheter av angränsande uppgifter hos de som diskuterade.

Den beskrivna potentialen kan tas ännu längre när studierna sker på avancerad nivå och grupperna har kategoriserats inom sina intresseområden. Avancerade kurser kan ges inom områden som till exempel brottsförebyggande och tillitsskapande polisarbete, samverkan i frågor om brottslighet och trygghet, kriminalteknik eller polisiärt ledarskap. Inom flera av de inriktningarna är det lätt att tänka sig att den avancerade nivån också skulle kunna erbjuda möjligheter, både för studenter som har en polisiär grundexamen och studenter från andra ämnesområden, att mötas när det är relevant. Att psykologstudenter går en kurs i förhör eller att kemister går kurser i kriminalteknik skulle förstås ge stora möjligheter till kunskapsöverföring mellan områden. Det skulle onekligen också kunna erbjuda polismyndigheten efterlängtade och efterfrågade möjligheter till rekrytering av expertkompetenser.

Vid Umeå universitetet inrättades huvudområdet polisiärt arbete på avancerad nivå år 2021. Några kurser har ännu inte startat men det är lätt att längta efter de första diskussionerna vid ett uppsattsseminarium där poliser som skrivit sina magisteruppsatser försvarar dem inför studiekompisar och andra.

Här närmar vi oss också det sista utbildningssteget som möjliggör för poliser att forska inom sitt eget område. Ett huvudområde på forskarutbildningsnivå ger möjligheter för doktorandstudier som öppnar vägar för framtida polisforskning.

Inom forskningen är det lätt att se att polisutbildningarnas inträde i akademien har gjort skillnad. Trots att polisen inte finansierar någon forskning överhuvudtaget så har de senaste 20 åren visat på goda möjligheter till forskning inom området. Enheten för polisutbildning vid Umeå universitetet har under de senaste tio åren erhållit gott och väl 25 miljoner kronor i externa medel för polisiär forskning. Teman har sträckt sig från polisiärt arbete med ensamkommande flyktingbarn, polisens mentala hälsa till brottsförebyggande och relationsskapande i utsatta områden. Polisutbildningen har också varit en populär källa för empiri i forskning. Till exempel har konflikthantering och reflexion i polisutbildning studerats.

Forskarkompetensen på Enheten för polisutbildning har vuxit stadigt och räknar idag in elva lektorer, två professorer, två gästprofessorer och nio doktorander med anknytning till enheten och med avhandlingar inom polisvetenskap. Till dessa kan läggas ett stort antal vetenskapligt kompetenta lärare och forskare

vid de andra institutionerna som också är forskningsverksamma inom polisvetenskap.

Det finns anledning att tro på en fortsatt stark utveckling för svensk polisforskning. Eftersom polisforskning så tydligt har satts på den akademiska kartan under de senaste åren, kom under hösten 2020 det glädjande beskedet att regeringen avsatte 124 miljoner för ett nationellt forskningsprogram om brottslighet under en fyraårsperiod. Förhoppningsvis kan en hel del av de medlen användas till polisiär forskning. Att det beskedet kommer nu kan ses som ett resultat av en markering från de fem lärosäten som ger polisutbildning till regeringen. Hösten 2018 anmälde de fem lärosätena med en röst att det är dags för att sådana medel öronmärks för polisforskning. Även polismyndigheten har framfört sådana önskemål och kanske kan vi se en framtid när lärosätena och polismyndigheten i högre grad än tidigare, gemensamt skapar förutsättningar för god polisforskning.

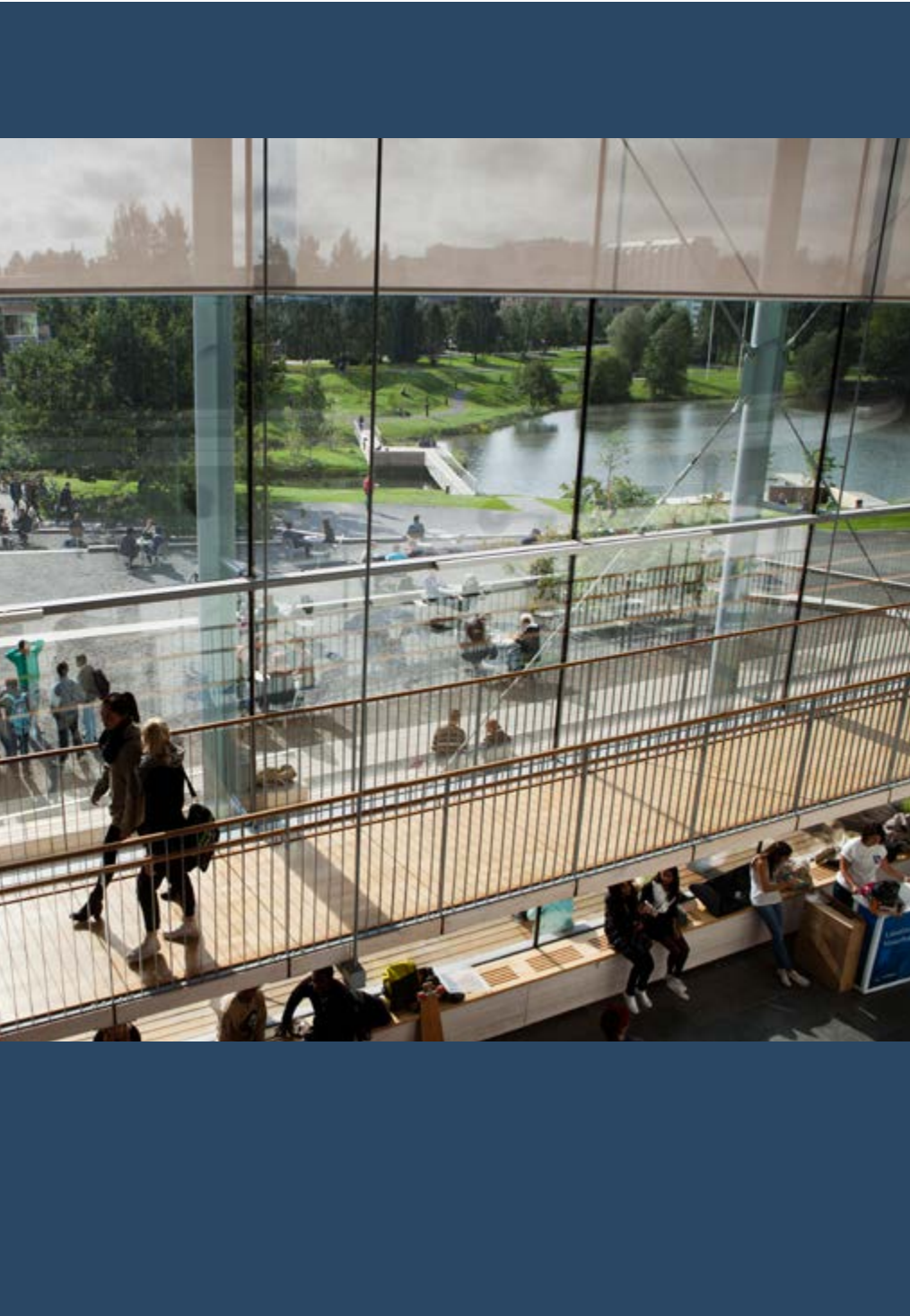
Vi kommer snart att veta mer om hur medlen har använts och vilka nyttor vi fått av dem. Ett smolk i bägaren är att av de forskare som kommer att skapa kunskap av medlen, kommer bara en mycket liten andel att ha erfarenheter av polisarbete. Det beror på att forskare med poliserfarenhet är mycket få eftersom det ännu inte finns en enkel väg från polisarbete till forskning om polisarbete. Genom de arbetsinsatser som vi beskrivit i detta kapitel vill Umeå universitet bidra till att den andelen har ökat när nästa satsning på forskning om brottslighet och polisarbete görs. Det finns några målsnören kvar att klippa och kaka, vi får ta dem ett i taget.

REFERENSER

- SOU 2008:39. Framtidens polisutbildning. Slutbetänkande av Utredningen om den framtida polisutbildningen. Stockholm.
- SOU 2016:39. Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. Betänkande av Polisutbildningsutredningen. Stockholm.

EFTERORD

18.

Polisutbildningen i Umeå vill mer

Pontus Bergh, Daniel Skog och Tova Stenlund

Nu är det tid att knyta ihop denna jubileumsantologi. Vi som fått möjligheten att skriva ett avslutande kapitel är den trio som just nu har föreståndaruppdrag vid Enheten för polisutbildning: Daniel Skog, Pontus Bergh och Tova Stenlund.

TRE FRAMGÅNGSFAKTORER

Antologin beskriver den resa som polisutbildningen vid Umeå universitet har gjort sedan starten år 2000, och författarna har på olika sätt berättat om hur framgångsrikt Enheten för polisutbildning har utvecklats sedan dess. Det är inte enkelt att sammanfatta receptet bakom den framgången. Det är komplext och receptet innefattar en stor mängd unika människor och situationer. Kanske finns det också flera tänkbara recept? Men i antologins berättelser framträder ändå några möjliga ingredienser, och vi vill särskilt nämna tre:

- Många olika kompetenser har samarbetat om innehåll och utformning av utbildningen.
- Vi har prioriterat kombinationen av teori och praktik i undervisningen.
- Vid Umeå universitet har det funnits goda förutsättningar att självständigt utveckla verksamheten.

Många kompetenser bidrar och samarbetar

Polisutbildningen i Umeå har varit bra på att integrera olika kompetenser i verksamheten. Konkret har den integrationen inneburit att alla lärarlag i polisutbildningen i större eller mindre grad har innehållit lärare med olika erfarenheter och yrkeskompetenser. Arbetet i lärarlagen har präglats av respekt, ömsesidighet och nära samarbete mellan lärare och forskare från olika institutioner samt med alla polislärare. Den sortens samverkan och samarbete har varit en styrka, och kanske en av de viktigaste framgångsfaktorerna för hög

kvalitet i polisutbildningen. Polislärarna har fått möjlighet att utvecklas i den akademiska miljön, inte minst inom högskolepedagogik. De universitetsanställda lärarna har fått nära till polispraktiken genom samarbetet med polislärarna, och de har därmed kunnat göra undervisningen relevant för studenterna.

Listan på vad man behöver kunna som polis kan göras lång och bredden av kunskaper och färdigheter som behövs i polisycket är stor. Umeå universitet bedriver undervisning, och i stor utsträckning forskning, inom alla de tänkbara kunskapsområden som en polis kan behöva tillämpa i sitt yrke. Polislärare med stor yrkeserfarenhet och lärare från olika akademiska ämnen har därför också på ett förtjänstfullt sätt samarbetat i skapandet av den polisutbildningen vi har i dag. De som studerar till polis vid Umeå universitet kan vara säkra på att innehåll och upplägg har stöd i aktuell forskning och högskolepedagogik.

I detta sammanhang kan också nämnas att ingen av oss som i dag har föreståndaruppdrag har någon polisiär bakgrund. Vi har alla anslutit till polisutbildningen från andra institutioner inom den samhällsvetenskapliga fakulteten vid universitetet. Vi har tagit med oss ämneskunskaper och erfarenheter från utbildning och forskning inom informatik, företagsekonomi och psykologi. I någon mening utgör vi därmed själva ett exempel på den blandning och integrering av kompetenser som alltid kännetecknat utbildningsmiljön på polisutbildningen, och som vi menar har bidragit till en kvalitativ och innovativ utbildning.

Teori och praktik i kombination

I undervisningen har vi alltid prioriterat kombinationen av teori och praktik, något som delvis kan sammankopplas med den integration som vi just beskrev. Ibland startar undervisningen i det teoretiska och ibland i det praktiska. Studenterna har fått agera och reflektera. För att kunna utföra polisiära arbetsuppgifter behövs både teoretisk förståelse och praktisk färdighet, något som gäller även många andra yrken. Det viktiga är att kontinuerligt reflektera över vad man gör i praktiken och använda det för att utveckla sitt professionella kunnande. I flera kapitel i denna bok ges bra exempel på hur vi har integrerat teori och praktik eller kombinerat agerande och reflektion. Inte minst blir denna princip tydlig i samband med de olika övningarna på polisutbildningen. Studenterna förbereder sig teoretiskt och mentalt, de genomför polisiära uppgifter, de reflekterar över resultatet och blickar framåt mot nya polisiära erfarenheter och teoretiskt material.

En självständig utveckling av verksamheten

Polisutbildningen i Umeå har självständigt kunnat utforma sin verksamhet utifrån de goda förutsättningar som funnits vid Umeå universitet.

Flera av författarna i antologin har beskrivit hur viktigt det har varit för Umeå universitet att ha ett helhetsansvar för polisutbildningen och att den integrerats i universitetssystemet och i den akademiska kulturen. Polisutbildningen i Umeå blev ingen filial till polishögskolan och inte heller identisk med den utbildning som Polismyndigheten själv har bedrivit.

Även Polismyndigheten som uppdragsgivare har haft stor tillit till att Umeå universitet kunnat utbilda poliser och gett oss utrymme att utveckla verksamheten. Det ömsesidiga utbytet och dialogen mellan Polismyndigheten och Umeå universitet, samt de andra polisutbildningarna, har varit viktiga även om vi inte alltid har tyckt lika. Kanske har våra olika perspektiv främjat utvecklingen och bidragit till välgrundade val. Genom vår självständighet har vi kunnat behålla vår kreativitet och initiativförmåga och kontinuerligt utveckla utbildningen.

Ett talande exempel som också presenterats i denna bok är hur lärare på polisutbildningen i Umeå lyckats föra in mental förberedelse i utbildningen, och att Polismyndigheten därefter inkluderat detta som ett kunskapsområde inom den polisiära praktiken. Ett annat exempel, som inte beskrivits i denna bok men som likväl förtjänas att lyftas fram, är den innovativa modell som Umeå universitet valde för distansutbildning av poliser. Den modellen tillämpas nu på samtliga lärosäten i landet, trots att man från Polismyndigheten i början var skeptisk till upplägget. Även inom vidareutbildningen för polisanställda, inom exempelvis chefsutbildningar och förundersökningsledarutbildningar, har Umeå universitet fått möjlighet att bidra med det som ett universitet är bra på: att utveckla förmågan till kritiskt tänkande, självständighet och generiska kompetenser.

VI FORTSÄTTER ATT UTVECKLAS

Utöver nämnda framgångsfaktorer finns mycket annat att glädjas åt från de gångna 20 årens polisutbildning i Umeå. Det sägs att den som slutar att vilja bli bättre till sist slutar att vara bra. Men som en röd tråd genom alla kapitel i denna antologi framträder ett stort engagemang för svensk polisutbildning, ett tålmodigt och målmedvetet arbete med utveckling och en strävan efter ständig förbättring.

I detta tar vi också avstamp för de kommande åren. Vi är övertygade om att Umeå universitet kommer att fortsätta att utvecklas i sitt uppdrag att utbilda poliser och även framöver fortsatt bidra till kunskapsutveckling inom polisiärt arbete.

Kunskap behöver trygghet och frihet

I ett kapitel i antologin beskrivs hur även enhetens forskningsmiljö utvecklats framgångsrikt parallellt med grundutbildningen, inte minst under det senaste årtiondet. Tack vare det kan vi se till att grundutbildningen är väl grundad i aktuell forskning.

Men vårt övergripande mål med forskningsverksamheten är att genom högkvalitativ forskning förbättra förutsättningarna för människor som arbetar med polisiärt arbete att förstå och utföra sitt arbete. För att kunna uppfylla detta mål vill vi fortsätta arbetet att utveckla en stark forskningsmiljö. Vi vill säkerställa en stöttande, trygg miljö där forskare har möjlighet att utveckla tidigare områden och även skapa nya spännande polisvetenskapliga forskningsområden. Eftersom forskningsfältet är starkt kopplat till polisyrket behöver forskningen ofta ske i samarbete med Polismyndigheten och även knytas till polis-

utbildningen. Lägg därtill de politiska dimensioner som behöver beaktas när ett så hett ämne som polisiärt arbete beforskas. I allt detta behöver vi värna om en fri forskningsmiljö där intresse och nyfikenhet också får leda forskningen framåt.

Olika sätt att tänka och skapa behövs - akademiskt och praktiskt

I dag utvecklar vi organisation och struktur vid Enheten för polisutbildning, både för forsknings- och utbildningsverksamheten – i enlighet med övriga institutioner vid samhällsvetenskapliga fakulteten och universitetet i stort. För forskningsverksamheten handlar det främst om strukturer för möten om forskning och forskningsstrategier, men också om formella beslutsvägar. Inom utbildningen tar det sig främst uttryck i att polisutbildningens kurser ger högskolepoäng. Det innebär att utbildningen därmed ännu tydligare införlivas i universitetssystemet och uppfyller samma kvalitetskrav som ställs på andra, traditionella universitetsutbildningar.

Möjligen kan detta sammantaget betraktas som ytterligare steg mot den akademisering som också berörts i några av de övriga kapitlen och som varit omdebatterad ända sedan polisutbildningen placerades vid Umeå universitet.

Det råder nog ingen tvekan om att ett akademiskt angreppssätt ger ett positivt bidrag till praktiskt polisiärt arbete, och kanske är det dags att sluta tala om akademisk kunskap (och akademisering) och erfarenhetsbaserad praktisk kunskap som vitt skilda eller som motsatser till varandra. Väggarna som så lätt upprättas mellan akademi och praktisk verksamhet är något som enheten arbetat med att suddas ut under lång tid. Det är viktigt att komma ihåg att de berikar varandra, och det strategiska, taktiska och operationella arbetet som polis underlättas och stärks av det analytiska och vetenskapliga arbetet som också sker inom berörda områden. (Tack till Juha Syrjä, chefsanalytiker vid National Police Board i Finland, som också tog upp detta under en konferens i juni 2021 (Syrjä, 2021)).

Vi måste bejaka att det finns olika sätt att tänka och skapa kunskap, och Kahnemans (2011) idéer om att tänka snabbt och tänka långsamt kan ge oss några ledtrådar. När vi tänker snabbt använder vi den kunskap vi samlat på oss genom erfarenhet och drar automatiskt slutsatser utifrån den kontext vi befinner oss i. I polisyrket överväger sannolikt detta snabba intuitiva sätt att tänka, och det är i många fall viktigt att kunna ta snabba, korrekta beslut baserade på erfarenhet.

Vid universitetet dominerar snarare det andra sättet att tänka och skapa kunskap, att tänka långsamt. Det handlar om att analytiskt och systematiskt ta sig tid att undersöka hur saker hänger ihop och på det sättet skapa kunskap. Det är uppenbart att båda dessa sätt att tänka och skapa kunskap behövs inom polisen, likväl som på ett universitet. Ett önskemål är att balansera dem i polisyrket så det snabba sättet inte tar över. Det långsamma sättet att tänka behöver uppmuntras och ges utrymme. Det kan en akademisk miljö bidra med. Men de praktiska delarna inom polisutbildningen omfattar förstås också en hel del moment där det är viktigt att tänka snabbt!

Idealet: från fabrik till oas

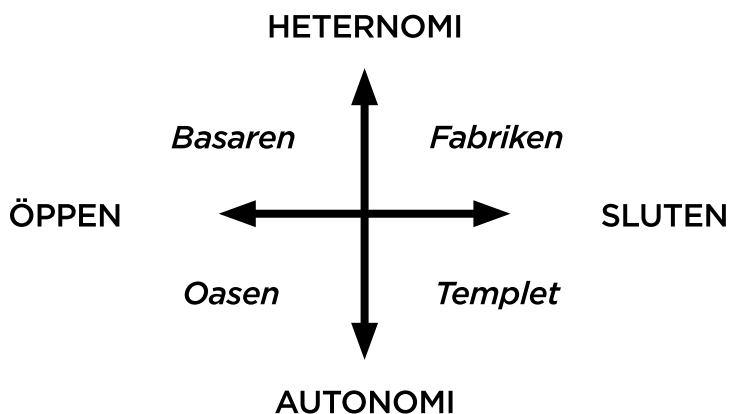
Vid Umeå universitet är Enheten för polisutbildning lite av en udda fågel. Organisationsriktigt är vi ingen institution utan en arbetsenhet med uppdragsutbildning som huvuduppdrag. Att vi är 27 anställda vittnar om en småskalig verksamhet, men skenet bedrar. Vid enheten finns i dagsläget också nästan 40 polislärare. Och om vi räknar in de lärare från andra institutioner som också medverkar i polisutbildningen, så närmar vi oss 100 medarbetare. År 2020 hade enheten en utbildningsvolym motsvarande cirka 600 helårsstudenter och en omsättning på mer än 100 miljoner kronor, vilket är fullt jämförbart med flera av de större institutionerna vid universitetets samhällsvetenskapliga fakultet.

Enheten tar också steg mot att bli alltmer institutionslik, i takt med att huvudområdet polisiärt arbete etableras och utvecklas genom utbildning på alla nivåer och genom expansiv forskning. Denna utveckling har pågått länge, men utvecklingstakten har möjligen ökat de senaste åren. Denna antologi beskriver varifrån vi kommer och vad vi har varit, men vad kommer vi att bli?

Beckman (1989) har gett en målande beskrivning av fyra universitetskulturer som enligt honom är förenade med ett antal målsättningar, värderingar och föreställningar om kunskapsbildningens villkor. Företrädarna för de olika kulturerna är inte sällan oense om vad ett universitet är eller borde vara, även om alla är överens om att universitet är något viktigt. Beckman utgår från två motsättningsdimensioner för att skapa ett förenklat klassificeringssystem i vilket universitetskulturerna kan placeras: autonomi – heteronomi samt öppen – sluten organisationsprincip. Bilden nedan är en förenklad återgivning av Beckmans originalmodell.

Den intresserade läsaren uppmuntras att ta del av Beckmans fullödiga och eleganta beskrivning av de olika universitetskulturerna och deras yttringar. I detta kapitel ska vi endast göra ett kort besök i Beckmans modell för att illustrera en möjlig utvecklingsriktning, från fabriken till oasen.

Beckman argumenterar för att fabriksmodellen ofta förknippas med miljöer där yrkesutbildningar har en framträdande roll. Universitetet ses som en utifrån

styrd produktionsanläggning, en fabrik, som förser samhället med önskade produkter. Forskningen är centralt styrd och pragmatisk nyttoorienterad.

Oasen befinner sig i anda änden av modellen. Här kombineras autonomi med en öppen kollegial organisation, och jämfört med fabriken betonas frihet mer, både mot omgivningen och internt. Funktionsinriktad utbildning får stå tillbaka för bildningsidealet och forskningen präglas av det fria kunskapssökandet.

Båda dessa kulturer har sina styrkor och förtjänster, och sannolikt existerar de inte någonstans renodlade från varandra, utan samexisterar och växelverkar – så även i vår verksamhet. Inslagen av fabrikskultur har varit tydliga, men tidigare nämnda framgångsfaktorer för polisutbildningen i Umeå har sannolikt en tydligare hemvist i oasens kombination av öppenhet och självständighetsideal. Där finns rimligtvis också ett större utrymme för det långsamma, fria tänkandet, och ett utbildningsideal som inte främst är mål- eller produktionsstyrt. I vissa avseenden kan oasen möjligen framstå som en utopi, men i vår verksamhet är den fortsatt en eftersträvansvärd motvikt och vision.

POLISUTBILDNINGEN I UMEÅ VILL MER

Umeå kommun har sedan några år en slogan som säger ”Umeå. Vill mer.” Som en travestering på denna slogan vill vi avsluta denna antologi med att deklarerat att polisutbildningen i Umeå vill mer!

Vi är glada och stolta över de första 20 åren av vår historia, och vi ser fram emot de kommande åren där vi ser en expanderande av både utbildning och forskningsverksamhet. Vi har ingen tanke på att sakta ned eller sänka kraven på kvalitet, utan tänker mer som Platon (cirka 400 före vår tideräkning): ”begränsa inte dina utmaningar, utmana dina begränsningar”.

Stort tack till alla medarbetare som varit och är med och bidrar till vår växande utbildnings- och forskningsmiljö. Det är tack vare er det är möjligt att vilja mer!

REFERENSER

- Beckman, Svante (1989). Fyra universitetskulturer. VEST nr 10–11, sid. 47–61.
- Kahneman, Daniel (2011). Thinking, fast and slow. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Syrjä, Juha (2021). Analysis at the Finnish Police – Applied Research in a Practice Driven Organisation. 8th Nordic Police Research Conference (Online).

När polisutbildningen vid Umeå universitet startade år 2000 var den ny på flera sätt. Det var den första polisutbildningen i Sverige utanför polisens egen regi, vilket även internationellt var ett ovanligt förhållande. Universitetspersonal och yrkesverksamma poliser samarbetade nära och intensivt för att skapa en riktigt bra utbildning för den samhällsviktiga polisprofessionen. Polisuniformer och polisbilar fick en plats på campus. Även formen och styrningen av utbildningen var ny. Det krävdes intensiva diskussioner mellan de båda myndigheterna Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet för att komma överens om vem som skulle ansvara för vad. Dessutom behövdes ett regeringsbeslut om dispens från högskoleförordningen för att utbildningen skulle bli av.

I *Samverkan för framgång – 20 år med polisutbildningen i Umeå* finns personliga berättelser om hur det hela gick till och om utbildningen av idag. De som delar med sig av sina minnesbilder är myndighetscheferna för både Rikspolisstyrelsen och Umeå universitet, ledare vid universitetet, universitetslärare, polislärare och de första studenterna. Deras berättelser ger tillsammans en god bild av ett spännande, roligt och händelserikt utvecklingsarbete. Det ger också en inblick i det intrikata och långdragna politiska spelet kring en akademisering av svensk polisutbildning.

Enheten för polisutbildning

Umeå universitet, SE-901 87 Umeå
www.umu.se/enheten-for-polisutbildning

ISBN 978-91-7855-689-2 (print)
ISBN 978-91-7855-690-8 (pdf)

UMEÅ UNIVERSITET
POLISUTBILDNINGEN